

Nr 101**Regeringens proposition om nytt valsystem vid landstingsval, m. m.;**

beslutad den 3 april 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

HANS GUSTAFSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till nytt system för val till landsting. Systemet som avses bli tillämpat första gången vid 1976 års val ger bättre proportionalitet än det nuvarande och ansluter sig i huvudsak till det system som sedan år 1970 tillämpas vid riksdagsval.

Det nya valsysteem som föreslås för landstingsvalen innebär att 9/10 av mandaten i landstinget är fasta valkretsmandat som fördelas mellan valkretsarna på grundval av antalet röstberättigade (vid 1976 års val antalet invånare) i resp. valkrets. De återstående mandaten är utjämningsmandat och används för att utjämna de avvikelser från ett landstingsproportionellt riktigt valresultat som kan uppstå vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Endast parti som har fått minst 3 % av rösterna i hela landstingskommunen skall enligt förslaget få delta i mandatfördelningen. Någon motsvarighet föreslås inte till den regel som tillämpas vid riksdagsvalen och som innebär att parti som har fått minst 12 % av rösterna i en valkrets har rätt att delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i den valkretsen.

I propositionen föreslås vidare – efter förebild av bestämmelserna om antalet kommunfullmäktige – att antalet landstingsmän skall bestämmas av landstinget med utgångspunkt i vissa minimala som står i relation till antalet röstberättigade (såvitt gäller 1976 års val antalet invånare) i landstingskommunen och som inte får underskridas. Antalet landstingsmän skall enligt förslaget alltid bestämmas till ett udda tal.

I fråga om valen till kommunfullmäktige föreslås vissa ändringar i de nuvarande reglerna. Antalet röstberättigade skall enligt förslaget vara av-

görande för hur många kommunfullmäktige som lägst skall utses, för om valkretsindelning skall vara obligatorisk vid val av kommunfullmäktige och för hur många fullmäktige som skall utses i de olika valkretsarna i valkretsindelade kommuner. Vid 1976 års val skall dock antalet invånare liksom hittills vara avgörande i dessa hänseenden. Det lägsta antalet fullmäktige som skall utses i varje valkrets i valkretsindelad kommun höjs enligt förslaget från tio till 15.

1 Förslag till

Lag om ändring i landstingslagen (1954:319)

Härigenom föreskrives i fråga om landstingslagen (1954:319)¹

dels att 12, 16 och 17 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 6, 9–11 och 13–15 §§ samt 78 § 1 mom. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Landstingets ledamöter och suppleanter för dem utses genom val i den ordning nedan sägs.

Föreslagen lydelse

6 §

Antalet ledamöter i landstinget skall bestämmas till ett udda tal och till minst

35 i landstingskommun med 140 000 röstberättigade invånare eller därunder,

51 i landstingskommun med över 140 000 till och med 200 000 röstberättigade invånare,

71 i landstingskommun med över 200 000 till och med 300 000 röstberättigade invånare,

101 i landstingskommun med över 300 000 röstberättigade invånare.

Vid tillämpningen av första stycket skall som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.

Landstinget beslutar, med iakttagande av vad nu är sagt, hur många landstingsmän som skola utses för landstingskommunen. För landstingsmän skola suppleanter utses.

Beslut om ändring av antalet landstingsmän tillämpas först vid det val i hela riket av landstingsmän som följer närmast efter beslutet. Länsstyrelsen skall genast underrättas om beslut om ändring av antalet landstingsmän.

¹ Lagen omtryckt 1972:101.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Landstingsmän jämte suppleanter väljas utom i fall, som avses i 17 §, för tre år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

Landstingsmän jämte suppleanter väljas utom i fall, som avses i 15 §, för tre år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

10 §

För val av landstingsmän indelas landstingskommunen i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

För val av landstingsmän indelas landstingskommunen i valkretsar. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

11 §

Valkrets skall, efter vad i denna paragraf närmare anges, omfatta en eller flera kommuner. Vid indelning i valkretsar skall, med undantag varom i andra och fjärde styckena samt i 12 § förmäles, iakttagas att för varje valkrets komma att utses minst sju landstingsmän. Ej må utan särskilda skäl kommuner gemensamt utgöra en valkrets, där flera än tretton landstingsmän skola utses för kretsen.

Stad med mer än 20 000 invånare bildar egen valkrets, såvida ej särskilda skäl finnas att med staden sammanföra en eller flera andra kommuner till en valkrets. Stad med mindre folkmängd än nu sagts förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets.

Såvitt angår landsbygden verkställs valkretsindelningen, där så lämpligen kan ske, efter domsaga. Annan valkrets än den, vari två eller flera städer ingå, skall såvitt möjligt så utformas,

Valkrets skall omfatta en eller flera kommuner. Om det föranledes av andra stycket 1 eller en lämpligare valkretsindelning därigenom eljest erhålles, får dock kommun delas i två eller flera valkretsar eller del av kommun sammanföras med annan kommun, del av annan kommun eller delar av andra kommuner till en valkrets.

Valkrets bör utformas så att den

1. kan beräknas komma att enligt bestämmelserna i 14 § tilldelas minst åtta fasta valkretsmandat,
2. kan omslutas av en sammanhängande gränslinje.

Delas kommun i två eller flera valkretsar för val av landstingsmän och är kommunen indelad i valkretsar för val av fullmäktige, skall iakttagas, att gräns för valkrets för val av landstingsmän skall sammanfalla med gräns för valkrets för val av fullmäktige.

Nuvarande lydelse

att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje.

Då särskilda skäl äro därtill, må område med mindre invånarantal än ovan sägs utgöra valkrets. Sådan valkrets skall dock hava mer än 15 000 invånare.

*Föreslagen lydelse*13 §²

Indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, bestämmes av landstinget efter de i 10–12 §§ angivna grunderna. Förslag till omförmälda indelning skall till landstinget avgivas av länsstyrelsen, sedan kommunerna beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft underställas regeringens prövning och fastställelse.

Indelningen i valkretsar bestämmes av landstinget, sedan kommunerna beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om indelning i valkretsar meddelas, om ej regeringen föreskriver annat, före utgången av oktober året före det år då val av landstingsmän första gången skall äga rum enligt den beslutade indelningen.

Beslut om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft underställas länsstyrelsens prövning och fastställelse. Mot länsstyrelsens beslut föres talan hos valprövningsnämnden genom besvär. Mot valprövningsnämndens beslut får talan ej föras.

14 §¹

Bliva de förhållanden vilka legat till grund för landstingets beslut enligt 13 § så ändrade, att jämkning däri påkallas till följd av stadgandena i 10–12 §§, eller finnes eljest sådan jämkning nödig, äger landstinget på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande verkställa jämkningen; och skall, där ej sådant fall är för handen som avses i 15 § första stycket och 16 § andra stycket, landstinget verkställa jämkningen vid landstingsmöte före

Mandaten i landstinget utgöras av fasta valkretsmandat och utjämningsmandat. Nio tiondelar av mandaten äro fasta valkretsmandat. Det brutna tal som uppkommer vid fastställandet av antalet fasta valkretsmandat avrundas till närmast lägre hela tal. Återstående mandat äro utjämningsmandat.

Mandaten fördelas mellan partier. De fasta valkretsmandaten fördelas för varje valkrets mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen.

² Senaste lydelse 1974:561.

¹ Senaste lydelse 1974:561.

Nuvarande lydelse

oktober månads utgång året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där regeringen så förordnar, före maj månads utgång det år valet förrättas.

Föreslagen lydelse

Uljämningsmandaten fördelas först mellan partierna på grundval av valresultatet i hela landstingskommunen och tillföras därefter valkretsarna.

Länsstyrelsen fastställer antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets före utgången av april varje år då val av landstingsmän skall äga rum, om ej regeringen föreskriver annan tid för beslutet. Härvid tillföres valkretsen ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med det tal som erhålles, när antalet röstberättigade i landstingskommunen delas med antalet fasta valkretsmandat där. De fasta valkretsmandat som här efter återstår tillföras valkretsarna efter storleken av de överskott som uppkommit vid denna fördelning. Mellan lika överskottstal avgöres företrädet genom lotning.

Vid tillämpning av tredje stycket skall som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna paragraf föres talan hos valprövningsnämnden genom besvär. Mot valprövningsnämndens beslut får talan ej föras.

15 §*

Har beslut fattats om kommunens inträde i landstingskommun eller har förordnande meddelats som föranleder att landstingskommun eljest utvidgas, skall landstinget vid landstingsmöte före oktober månads utgång eller före annan tidpunkt, som regeringen föreskriver, på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande verkställa den jämkning i val-

Har beslut fattats om ändring i den landstingskommunala indelningen, får regeringen förordna att de landstingsmän och suppleanter som utsetts för landstingskommun som beröres av indelningsändringen skola frånträda sina uppdrag, när den nya indelningen träder i kraft, samt att nya val av landstingsmän och suppleanter inom landstingskommunen skola verkställas. Va-

* Senaste lydelse 1974:561.

Nuvarande lydelse

kreterindelningen som må föränledas därav.

I fall, som sägs i första stycket, må regeringen, om förhållandena därtill föränleda, förordna, att val av landstingsmän jämte suppleanter skall å dag, som länsstyrelsen bestämmer, året innan utvidgningen sker företagas inom den eller de valkretsar, som må hava vid jämkningen nybildats av det område, med vilket landstingskommunen utvidgas, eller del därav eller ock eljest berörts av jämkningen.

Föreslagen lydelse

len skola äga rum året innan indelningsändringen träder i kraft den dag som länsstyrelsen bestämmer och avse tiden från och med dagen för ikraftträdandet till utgången av det år då val i hela riket av landstingsmän nästa gång skola äga rum.

Träder ändring i den landstingskommunala indelningen i kraft vid årsskifte närmast efter det år då val i hela riket av landstingsmän hållits, avse valen landstingskommunen enligt den nya indelningen.

78 §

I mom. Över beslut av landsting äger medlem av landstingskommunen anföra besvär hos regeringsrätten. Sådan klagan må grundas endast därå, att beslutet

icke tillkommit i laga ordning,

står i strid mot allmän lag eller författning eller annorledes överskrider landstingets befogenheter eller

kränker klagandens enskilda rätt eller eljest vilar på orättvis grund.

Besvären, ställda till regeringsrätten, skola hava inkommit till länsstyrelsen inom tre veckor från den dag, då verkställd justering av det över beslutet förda protokollet tillkännagivits å landstingskommunens anslagstavla. Besvären skola vara åtföljda av överklagade beslutet jämte bevis om dagen för justeringens tillkännagivande.

Över landstings beslut, som avses i 13-16 §§, må ej klagas.

Över landstings beslut, som avses i 13 §, må ej klagas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975. I fråga om val som förrättas före utgången av år 1976 skall dock gälla följande avvikelser från vad som föreskrives i 6 och 14 §§.

1. Antalet landstingsmän skall bestämmas till minst

35 i landstingskommun med 235 000 invånare eller därunder,

51 i landstingskommun med över 235 000 till och med 335 000 invånare,

71 i landstingskommun med över 335 000 till och med 500 000 invånare,
101 i landstingskommun med över 500 000 invånare.

2. När de fasta valkretsmandaten skall fördelas på valkretsarna, tillföres varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet invånare i valkretsen enligt stommarna till mantalslängderna för året är jämnt delbart med det tal som erhålles, när antalet invånare i landstingskommunen enligt stommarna delas med antalet fasta valkretsmandat där.

2 Förslag till

Lag om ändring i kommunallagen (1953:753)

Häriigenom föreskrives att 5 och 9 §§ kommunallagen (1953:753)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Kommunfullmäktiges antal skall bestämmas till ett udda tal och till minst

31 i kommun med 20 000 invånare eller därunder,

41 i kommun med över 20 000 till och med 40 000 invånare,

51 i kommun med över 40 000 till och med 60 000 invånare,

61 i kommun med över 60 000 invånare.

Kommunfullmäktige besluta, med iakttagande av vad nu är sagt, huru många fullmäktige skola utses för kommunen. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

Har beslut fattats om ändring av fullmäktiges antal, skall kommunen ändock intill utgången av det år, då allmänna fullmäktigval nästa gång skola förrättas, företrädas av fullmäktige till det antal, som tidigare blivit bestämt.

För val av kommunfullmäktige skall kommun indelas i valkretsar, om i kommunen finnas flera än 40 000 invånare eller för kommunen skola utses minst 51 fullmäktige.

Föreslagen lydelse

5 §

Kommunfullmäktiges antal skall bestämmas till ett udda tal och till minst

31 i kommun med 12 000 röstberättigade invånare eller därunder,

41 i kommun med över 12 000 till och med 24 000 röstberättigade invånare,

51 i kommun med över 24 000 till och med 36 000 röstberättigade invånare,

61 i kommun med över 36 000 röstberättigade invånare.

Vid tillämpningen av första stycket skall som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.

Har beslut fattats om ändring av fullmäktiges antal, skall kommunen ändock intill utgången av det år, då val i hela riket av kommunfullmäktige nästa gång skola förrättas, företrädas av fullmäktige till det antal, som tidigare blivit bestämt.

9 §²

För val av kommunfullmäktige skall kommun indelas i valkretsar, om i kommunen finnas flera än 24 000 röstberättigade invånare eller för kommunen skola utses minst 51

¹ Lagen omtryckt 1969:765.

² Senaste lydelse 1974:559.

Nuvarande lydelse

Överstiger *folkmängden* i kommun 10 000, må valkretsindelning, där så befinnes lämpligt, företagas också i annat fall än nu sagts. Annan kommun må ej indelas i valkretsar, såframt icke till följd av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden synnerliga skäl föreligga därtill. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

Vid valkretsindelning iakttages, att varje krets kan beräknas komma att utse minst *tio* kommunfullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att delar av samma by eller hemman ej utan synnerliga skäl förläggas till olika valkretsar; att varje valkrets om möjligt utformas så, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

I varje valkrets väljes, *efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den treårsperiod, som valet gäller*, en kommunfullmäktig för varje *full tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de val-

Föreslagen lydelse

fullmäktige. Överstiger *antalet röstberättigade invånare* i kommun 6 000, må valkretsindelning, där så befinnes lämpligt, företagas också i annat fall än nu sagts. Annan kommun må ej indelas i valkretsar, såframt icke till följd av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden synnerliga skäl föreligga därtill. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets. *Antalet röstberättigade beräknas på sätt som föreskrives i 5 § andra stycket.*

Vid valkretsindelning iakttages, att varje krets kan beräknas komma att utse minst *femton* kommunfullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att delar av samma by eller hemman ej utan synnerliga skäl förläggas till olika valkretsar; att varje valkrets om möjligt utformas så, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

I varje valkrets väljes en kommunfullmäktig för varje *gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med det tal som erhålles, när antalet röstberättigade i kommunen* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, *i vilka antalet röstberättigade mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln*

Nuvarande lydelse

kretsar, *vilkas folkmängd* mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning i valkretsar äga, efter därom av kommunstyrelsen uppgjort förslag, kommunfullmäktige göra framställning hos länsstyrelsen. Utan föregående framställning må länsstyrelsen förordna om sådan indelning, sedan tillfälle beretts kommunfullmäktige att avgiva yttrande i ärendet.

Beslut om indelning i valkretsar skall meddelas senast två månader före ingången av det kalenderår, under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Det antal fullmäktige, varje valkrets skall utse, fastställles av länsstyrelsen det år, då valet skall äga rum, före april månads utgång med giltighet för den period valet avser. Uppgår därvid i någon valkrets det antal fullmäktige, som kretsen äger utse enligt i tredje stycket angivna grunder, icke till *tio*, skall antalet, med motsvarande jämkning av antalet fullmäktige i övriga kretsar, likväl bestämmas till *tio*; och skall i sådant fall valkretsindelningen omprövas före nästa val.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna paragraf föres talan hos valprovsnämnden genom besvär. Mot valprovsnämndens beslut får talan ej föras.

Föreslagen lydelse

äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning. *Antalet röstberättigade beräknas på sätt som föreskrives i 5 § andra stycket.*

Beslut om indelning i valkretsar skall meddelas senast två månader före ingången av det kalenderår, under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Det antal fullmäktige, varje valkrets skall utse, fastställles av länsstyrelsen det år, då valet skall äga rum, före april månads utgång med giltighet för den period valet avser. Uppgår därvid i någon valkrets det antal fullmäktige, som kretsen äger utse enligt i tredje stycket angivna grunder, icke till *femton*, skall antalet, med motsvarande jämkning av antalet fullmäktige i övriga kretsar, likväl bestämmas till *femton*; och skall i sådant fall valkretsindelningen omprövas före nästa val.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977. De nya bestämmelserna i 9 § andra och femte styckena tillämpas även dessförinnan i fråga om val som avser tid efter utgången av år 1976.

3 Förslag till

Lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm

Härigenom föreskrives att 9 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §²

För val av kommunfullmäktige skall kommunen indelas i valkretsar. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

Vid valkretsindelning iakttages, att varje valkrets kan beräknas komma att utse minst *tio* kommunfullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att varje valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje; att territoriell församling, där så kan ske, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

I varje valkrets väljes, *efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den treårsperiod, som valet gäller*, en kommunfullmäktig för varje *fullt tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, *vilkas folkmängd* mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämman-

Vid valkretsindelning iakttages, att varje krets kan beräknas komma att utse minst *femton* kommunfullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att varje valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje; att territoriell församling, där så kan ske, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

I varje valkrets väljes en kommunfullmäktig för varje *gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med det tal som erhålles när antalet röstberättigade i kommunen* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, *i vilka antalet röstberättigade* mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter

¹ Lagen omtryckt 1969:766.

² Senaste lydelse 1974:560.

Nuvarande lydelse

de för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning i valkretsar äga, efter därom av kommunstyrelsen uppgjort förslag, kommunfullmäktige göra framställning hos länsstyrelsen. Utan föregående framställning må länsstyrelsen förordna om sådan indelning, sedan tillfälle beretts kommunfullmäktige att avgiva yttrande i ärendet.

Beslut om indelning i valkretsar skall meddelas senast två månader före ingången av det kalenderår, under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Det antal fullmäktige, varje valkrets skall utse, fastställas av länsstyrelsen det år, då valet skall äga rum, före april månads utgång med giltighet för den period valet avser. Uppgår därvid i någon valkrets det antal fullmäktige, som kretsen äger utse enligt i tredje stycket angivna grunder, icke till *tio*, skall antalet, med motsvarande jämkning av antalet fullmäktige i övriga kretsar, likväl bestämmas till *tio*; och skall i sådant fall valkretsindelningen omprövas före nästa val.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna paragraf föres talan hos valprovsnämnden genom besvär. Mot valprovsnämndens beslut får talan ej föras.

Föreslagen lydelse

överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning. *Som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.*

Beslut om indelning i valkretsar skall meddelas senast två månader före ingången av det kalenderår, under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Det antal fullmäktige, varje valkrets skall utse, fastställas av länsstyrelsen det år, då valet skall äga rum, före april månads utgång med giltighet för den period valet avser. Uppgår därvid i någon valkrets det antal fullmäktige, som kretsen äger utse enligt i tredje stycket angivna grunder, icke till *femton*, skall antalet, med motsvarande jämkning av antalet fullmäktige i övriga kretsar, likväl bestämmas till *femton*; och skall i sådant fall valkretsindelningen omprövas före nästa val.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977. De nya bestämmelserna i 9 § andra och femte styckena tillämpas även dessförinnan i fråga om val som avser tid efter utgången av år 1976.

4 Förslag till

Lag om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrives i fråga om vallagen (1972:620)

dels att 2 kap. 5 § samt 14 kap. 3, 15, 16, 18, 20 och 21 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 14 kap. 15 a–15 d §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

5 §¹

I landstingslagen (1954:319), kommunallagen (1953:753) och kommunallagen (1957:50) för Stockholm finns bestämmelser om landstingskommuns och kommuns indelning i valkretsar.

Om Stockholms läns landstingskommuns indelning i valkretsar finns särskilda bestämmelser.

I landstingslagen (1954:319), kommunallagen (1953:753) och kommunallagen (1957:50) för Stockholm finns bestämmelser om landstingskommuns och kommuns indelning i valkretsar. *I landstingslagen finns också bestämmelser om fördelning av fasta valkretsmandat på valkretsar.*

14 kap.

3 §

I fråga om riksdagsval bestämmer länsstyrelsen ordningen mellan kandidatnamnen på partiernas valsedlar i valkretsen i den utsträckning som behövs för utseende av riksdagsledamöter och ersättare för dem.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen för varje valkrets platserna mellan partierna. Länsstyrelsen fastställer även vilka personer som skall erhålla platserna samt utser suppleanter för landstingsmän och för fullmäktige i kommuner där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen platserna mellan partierna. *Platserna fördelas i fråga om kommunfullmäktigval för varje valkrets.* Länsstyrelsen fastställer även för varje valkrets vilka personer som skall erhålla platserna samt utser suppleanter för landstingsmän och för fullmäktige i kommuner där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

Förrättningen skall genomföras utan dröjsmål. Vid avbrott i förrättningen skall valsedlarna och övriga valhandlingar läggas i säkert förvar. Innan förrättningen återupptages, skall länsstyrelsen se till att obehörig åtgärd ej vidtagits med valhandlingarna.

¹ Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*15 §¹

Ordningen mellan kandidatnamnen inom varje parti fastställs genom särskilda uträkningar. Vid varje uträkning gäller valsedel endast för ett namn. Vid fastställande av ordningen mellan namnen förfäres i enlighet med 6 § andra-femte styckena.

Skall två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas enligt tredje stycket. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står främst i den enligt första stycket bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats någon plats, genom att partiets röstetal delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de platser som tilldelats partiet. Har samma kandidat erhållit platser från två partier, skall vid beräkning av det antal platser som utdelats vardera platsen anses blott som en halv plats och, om kandidaten erhållit platser från tre partier, som en tredjedels plats och så vidare efter samma grund.

Har ett parti tilldelats lika många platser som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall det uteslutas från vidare jämförelse.

Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den kandidat som står främst i namnordningen inom det parti som har det största jämförelsetalet enligt tredje stycket.

¹ Ändringen innebär att andra-sjätte styckena upphävs.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

15 a §

Endast parti som har fått minst tre procent av rösterna i hela landstingskommunen är berättigat att delta i fördelningen av mandaten i landstinget.

15 b §

De fasta valkretsmandaten i landstinget fördelas för varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Härvid tilldelas mandaten, ett efter annat, det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats något mandat, genom att partiets röstetal i valkretsen delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de mandat som redan tilldelats partiet i valkretsen.

Utjämningsmandaten fördelas mellan partierna så, att fördelningen av alla mandat i landstinget blir proportionell mot partiernas röstetal i hela landstingskommunen. Vid bestämmandet av det sammanlagda antal mandat i landstinget som parti skall ha för att bli proportionellt representerat tillämpas fördelningsregeln i första stycket på hela landstingskommunen som en valkrets. Varje parti tilldelas så många utjämningsmandat som behövs för att detta antal skall uppnås.

Har parti vid fördelningen av de fas-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

ta valkretsmandaten erhållit flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen i landstinget för partiet enligt andra stycket, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat det har erhållit.

Av de utjämningsmandat som parti erhållit tillföres det första den valkrets där partiet efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten uppvisar större jämförelsetal än i övriga valkretsar. Återstående utjämningsmandat tillföres ett efter annat den valkrets där partiet för varje gång uppvisar störst jämförelsetal vid fortsatt tillämpning av fördelningsregeln i första stycket på partiets röstetal i valkretsarna.

Har parti i någon valkrets erhållit flera mandat än antalet på partiets valseddlar upptagna namn, flyttas överskjutande mandat, med motsvarande tillämpning av fjärde stycket, till annan valkrets. Kan mandat ej besättas genom tillämpning av detta förfarande, skall det vara obesatt under den tid för vilken valet gäller.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

15 c §

För varje mandat som ett parti har erhållit i landstinget utses en landstingsman. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står främst i den enligt 15 § bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som där efter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 d §

Skall två eller flera platser besättas vid val till kommunfullmäktige, fördelas de mellan partierna så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas enligt andra stycket. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står främst i den enligt 15 § bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats någon plats, genom att partiets röstetal delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de platser som tilldelats partiet. Har samma kandidat erhållit platser från två partier, skall vid beräkning av det antal platser som utdelats vardera platsen anses blott som en halv plats och, om kandidaten erhållit platser från tre partier, som en tredjedels plats och så vidare efter samma grund.

Har ett parti tilldelats lika många platser som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall det uteslutas från vidare jämförelse.

Skall blott en plats besättas tillfaller platsen den kandidat som står främst i namnordningen inom det parti som har det största jämförelsetalet enligt andra stycket.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §

Har kandidat vid val till landsting fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd härav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst. Mandat som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i den valkretsen eller för det partiet. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst. Plats som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla plats för partiet i den valkretsen. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Har kandidat vid val till kommunfullmäktige fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst. Plats som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla plats för partiet i den valkretsen. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

18 §

För landstingsmän utses suppleanter på följande sätt.

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. *Har landstingsman fått plats från mer än ett parti, anses han vald för det parti från vilket plats först tilldelades honom.* Vid varje sammanräkning tages hänsyn till blott de valsedlar som gällde för landstingsmannen när han fick platsen. Varje valsedel gäller som hel röst. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på sedeln, varvid bortses från namn på den som redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Den som får högsta

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Vid varje sammanräkning tages hänsyn till blott de valsedlar som gällde för landstingsmannen när han fick platsen. Varje valsedel gäller som hel röst. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på sedeln, varvid bortses från namn på den som redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Den som får högsta

Nuvarande lydelse

redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Den som får högsta röstetalet utses till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Mellan lika röstetal avgöres företrädet genom lottning.

Kan föreskrivet antal suppleanter icke utses enligt andra stycket, skall därvid bero.

Föreslagen lydelse

röstetalet utses till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Mellan lika röstetal avgöres företrädet genom lottning.

20 §

När länsstyrelsen företagit de åtgärder som föreskrives i 15, 16, 18 och 19 §§, lägges valsedlarna in i särskilda omslag, de godkända för sig och de ogiltiga för sig. Omslagen förseglas under minst två olika sigill. Valsedlarna förvaras till utgången av den tid valet gäller.

Valets utgång kungöres genom uppläsning av protokollet. Därmed är valet avslutat.

När länsstyrelsen företagit de åtgärder som föreskrives i 15, 15 b-15 d, 16, 18 och 19 §§, lägges valsedlarna in i särskilda omslag, de godkända för sig och de ogiltiga för sig. Omslagen förseglas under minst två olika sigill. Valsedlarna förvaras till utgången av den tid valet gäller.

21 §

Har föreskrivet antal *landstingsmän eller* fullmäktige ej blivit utsedda vid valet, skall nytt val genast anställas för utseende av det felande antalet. Vid sådant val skall utses även suppleanter för *landstingsmän och för* fullmäktige i kommun där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

Har *landstingsmän eller* fullmäktige men ej suppleanter valts till föreskrivet antal, skall därvid bero.

Har föreskrivet antal fullmäktige ej blivit utsedda vid valet, skall nytt val genast anställas för utseende av det felande antalet. Vid sådant val skall utses även suppleanter för fullmäktige i kommun där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

Har fullmäktige men ej suppleanter valts till föreskrivet antal, skall därvid bero.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977 men tillämpas även dessförinnan i fråga om val som avser tid efter utgången av år 1976.

KOMMUNDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-04-03

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Gustafsson

Proposition om nytt valsystem vid landstingsval, m. m.

---

1 Inledning

Kommunalvalskommittén¹, som tillsattes år 1967 för att utreda frågan om ändrade regler för bestämmandet av antalet landstingsmän, landstingskommuns indelning i valkretsar och valsystem för kommunalvalen, har i december 1970 avlämnat betänkandet (SOU 1971:4) Kommunala val.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av regeringsrätten, riksskatteverket, domkapitlen i Växjö, Lunds, Göteborgs och Härnösands stift, samtliga länsstyrelser, 1965 års valtekniska utredning, utredningen om den kommunala demokratin, kommunallagsutredningen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund. Länsstyrelserna har bifogat yttranden från landstingskommunerna och ett antal kommuner. Domkapitlen har bifogat yttranden från ett antal församlingar och kyrkliga samfälligheter. Slutligen har kristen demokratisk samling (kds) inkommit med två yttranden och några kommuner yttrat sig direkt till Kungl. Maj:t.

Utredningen om den kommunala demokratin², som tillsattes år 1970 med uppgift att göra en översyn av den kommunala demokratin, har i januari 1975 avlämnat betänkandet (Ds Kn 1975:2) Småpartier i den kommunala demokratin. Betänkandet har överlämnats till de i riksdagen representerade politiska partierna.

¹ F. d. landshövdingen Ingvar Lindell, ordförande, samt riksdagsledamöterna Thure Dahlberg, John Eriksson, Karl-Erik Eriksson och Carl-Wilhelm Lothigius.

² Riksdagsledamoten Anna Lisa Lewén-Eliasson, ordförande, samt förbundsordföranden Bengt Blomdahl, riksdagsledamöterna Karl Boo och Claes Elmstedt, universitetslektorn Agne Gustafsson, riksdagsledamöterna Nils Hörberg, Gördis Hörnlund och Hilding Johansson samt kommunalkonsulenten Göran Åstrand.

2 Gällande bestämmelser

2.1 Antalet landstingsmän och valkretsindelningen vid landstingsval

Varje län utom Gotlands län utgör enligt 1 § första stycket landstingslagen (1954:319, omtryckt 1972:101, ändrad senast 1974:561) (LL) en landstingskommun. Från denna regel anges i andra stycket vissa undantag. Fanns vid LL:s ikraftträdande kommun som inte tillhörde landstingskommun, skall därvid förbli, om inte annat bestäms enligt 2 §. Med denna undantagsbestämmelse åsyftas numera Göteborgs och Malmö kommuner. Annan kommun som inte tillhör landstingskommun än Gotlands kommun kan inträda i landstingskommun (2 § 2 mom). Den landstingskommunala indelningen kan också ändras genom ändring i länsindelningen.

Landstingskommunens beslutande organ är landstinget (5 §). Ledamöterna i landstinget – landstingsmännen – och suppleanter för dem utses i direkta val (6 §). För val av landstingsmän indelas landstingskommun i valkretsar. Hur många landstingsmän som landstinget skall ha beror på valkretsindelningen och folkmängden. I varje valkrets utses landstingsmän till ett antal som motsvarar en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000 invånare och dessutom ytterligare en landstingsman (10 §). Valbarheten är inte inskränkt till valkrets.

Landstinget bestämmer hur valkretsindelningen skall ske och det antal landstingsmän som skall utses i varje krets (13 §). För att bli giltigt skall landstingets beslut om valkretsindelningen fastställas av regeringen. Vid beslutet om valkretsindelningen är landstinget bundet av föreskrifterna i 10–12 §§. Valkrets skall sålunda omfatta en eller flera kommuner, dvs. gräns för valkrets skall alltid följa kommungräns. Valkretsindelningen skall med vissa undantag göras så att minst sju landstingsmän kommer att utses för varje valkrets. Invånarantalet i valkrets måste alltså i allmänhet överstiga 25 000. Förutvarande stad med mer än 20 000 invånare bildar dock egen valkrets, om det inte föreligger särskilda skäl att lägga samman staden med en eller flera kommuner till en valkrets. Frånsett det fall att två eller flera förutvarande städer ingår i samma valkrets skall valkrets om möjligt utformas så att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje. Valkrets skall alltid ha mer än 15 000 invånare.

Två eller flera kommuner kan utgöra en valkrets endast om högst 13 landstingsmän kommer att utses för kretsen, dvs. om det sammanlagda invånarantalet uppgår till högst 60 000. Från denna bestämmelse kan avvikelser göras, om särskilda skäl föreligger. Som en undantagslös regel gäller dock att sammanlagda antalet landstingsmän inte får vara lägre än 20. Skulle angivna regler leda till ett mindre antal, får de jämkas så att minimiantalet uppnås (12 §).

Länsstyrelsen upprättar förslag om valkretsindelning och om antalet landstingsmän. Förslaget skall tillställas kommunerna för yttrande. Därefter fattar landstinget sitt beslut (13 § första stycket). Regeringen prövar och

fastställer sedan landstingets beslut om valkretsindelningen (13 § andra stycket).

På förslag av länsstyrelsen eller efter dess yttrande kan landstinget jämka beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän, om det med hänsyn till bestämmelserna i 10–12 §§ påkallas av att de förhållanden som här legat till grund för beslutet har blivit ändrade eller om det anses nödvändigt av annan anledning. Sådan jämkning skall beslutas vid landstingsmöte före utgången av oktober året innan val av landstingsmän äger rum eller, om regeringen förordnar det, före utgången av maj valåret (14 §).

Om jämkning i valkretsindelningen och om nyval av landstingsmän och suppleanter på grund av ändring i den landstingskommunala indelningen finns särskilda bestämmelser i 15–17 §§.

För Stockholms läns landstingskommun gäller lagen (1972:624) om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976. Enligt lagen skall landstinget bestå av 149 ledamöter (1 §). Enligt 2 § beslutar länsstyrelsen om indelningen i valkretsar på förslag av landstingskommunen eller efter dess hörande. Innan landstingskommunen avlämnar sitt förslag eller avger sitt yttrande, skall landstingskommunen bereda kommunerna tillfälle att yttra sig. Landstingsmandaten fördelas på valkretsarna (3 §). Beslut härom meddelas av länsstyrelsen före utgången av maj valåret. Härvid tilldelas varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet invånare i valkretsen enligt mantalslängden för året är jämnt delbart med en etthundrafyrtioniondel av antalet invånare i landstingskommunen enligt samma mantalslängd. De mandat som härefter återstår tillförs valkretsarna i ordning efter storleken av de överskott som uppkommit vid nyssnämnda fördelning. I 4 § sägs att valkrets skall bestå av en eller flera kommuner. Stockholms kommun får dock indelas i valkretsar. Valkretsarna skall utformas så att minst sju mandat kan beräknas komma att tilldelas varje valkrets och, om det inte medför olägenhet, valkretsarna får lika många mandat var. Är jämkning i valkretsindelningen påkallad av ändrade förhållanden, beslutar länsstyrelsen härom före utgången av maj valåret (5 §).

Lagen utgör ett provisorium i avbidan på en för alla landstingskommuner tillämplig lagstiftning på grundval av förslag från kommunalvalskommittén (prop. 1969:112 s. 100, KU 1969:25, rskr. 1969:275, prop. 1972:105 s. 115, KU 1972:49, rskr 1972:269).

2.2 Antalet kommunfullmäktige och valkretsindelningen vid val av kommunfullmäktige

Kommuns beslutanderätt utövas enligt 4 § kommunallagen (1953:753, omtryckt 1969:765, ändrad senast 1974:941) (KL) av kommunfullmäktige. Dessa bestämmer själva hur många fullmäktige som skall utses för kommunen (5 §). Vissa i lagen angivna minimala tal får emellertid inte underskridas. Vidare skall antalet fullmäktige alltid bestämmas till ett udda tal. Mini-

miantalet står i relation till antalet invånare i kommunen. Uppgår antalet invånare i kommunen till 20 000 eller därunder skall antalet fullmäktige vara minst 31. Har kommunen mellan 20 001 och 40 000 invånare skall minimiantalet fullmäktige vara 41. I kommuner med mellan 40 001 och 60 000 invånare skall det finnas minst 51 fullmäktige och i kommuner med över 60 000 invånare minst 61.

Enligt kommunallagen (1957:50) för Stockholm (omtryckt 1969:766, ändrad senast 1974:942) (KLS) skall antalet fullmäktige i Stockholms kommun vara minst 101 (5 §).

Fullmäktige kan besluta att det skall finnas suppleanter för fullmäktige (5 a § KL och 5 § KLS). Antalet suppleanter bestäms till viss andel, dock högst hälften av det antal mandat som varje parti har erhållit i kommunen eller, om kommunen är indelad i valkretsar, i varje valkrets. Fullmäktigesuppleanterna fungerar som gruppuppleanter.

För val av fullmäktige skall kommun indelas i valkretsar, om kommunen har fler invånare än 40 000 eller om minst 51 fullmäktige skall utses för kommunen. Om det anses lämpligt, kan också kommun med lägre antal invånare delas in på detta sätt. En förutsättning är dock att kommunens folkmängd överstiger 10 000. I andra kommuner får valkretsindelning ske endast om till följd av kommunens "särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden" synnerliga skäl talar för en sådan indelning (9 § första stycket KL).

Valkretsindelningen skall göras så att varje krets kan beräknas komma att utse minst tio fullmäktige. Vidare skall iaktas bl. a. att kretsen skall kunna omslutas av en sammanhängande gränslinje. Vid indelningen skall också tillses att antalet fullmäktige för hela kommunen om möjligt fördelas lika på de särskilda kretsarna. I varje valkrets utses en fullmäktig för varje fullt tal motsvarande det som fås, om man delar kommunens folkmängd enligt mantalslängden för året med det totala antalet fullmäktige i kommunen (9 § andra och tredje styckena).

Länsstyrelsen beslutar om valkretsindelningen. Kommunerna skall dock medverka. Fullmäktige kan sålunda själva göra framställning om att kommunen skall delas in i valkretsar. Utnyttjar länsstyrelsen sin initiativrätt, skall kommunen få yttra sig innan beslut fattas. Länsstyrelsens beslut skall meddelas senast två månader före ingången av valåret. Det antal fullmäktige som varje valkrets skall utse bestäms av länsstyrelsen före utgången av april valåret (9 § fjärde och femte styckena).

För Stockholms kommun är valkretsindelning obligatorisk (9 § KLS). De närmare bestämmelserna om valkretsindelningen stämmer överens med de regler som gäller för övriga kommuner.

Bestämmelser om valkretsindelning och nyval inom kommun med anledning av ändring i den kommunala indelningen finns i 14 och 18 §§ lagen (1919:293, omtryckt 1969:770, ändrad senast 1972:230) om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning (KIL). I nybildad kommun skall nyval

äga rum. Vid annan indelningsändring kan regeringen förordna om nyval. Enligt förarbetena innebär ett fullmäktigval så mycket besvär och kostnader för kommunerna att förordnande om nyval bör meddelas endast när starka skäl talar för det. Först när indelningsändring medför en befolkningsförskjutning på 15–25 % bör förordnande om nyval meddelas. Denna princip har legat till grund för den praxis som har tillämpats vid indelningsändringar.

Har kommunindelning ändrats och skall nyval hållas, bestämmer länsstyrelsen före den 1 juli valåret hur många fullmäktige som skall utses. Därvid tillämpas reglerna i 5 § KL. Länsstyrelsen kan samtidigt besluta om valkretsindelning av kommunen. Länsstyrelsen är därvid inte bunden av KL:s regler om tid för sådant beslut.

2.3 Valsystemet vid riksdagsval

Ordinarie val till riksdagen samt val i hela landet av landstingsmän och kommunfullmäktige förrättas enligt 1 kap. 3 § vallagen (1972:620, ändrad senast 1974:215) samma dag. Valdag är tredje söndagen i september. Valperioden är tre år (3 kap. 3 § regeringsformen, 8 § KL, 8 § KLS, 9 § LL).

Fr. o. m. valen till enkammarriksdagen i september 1970 tillämpas ett nytt valsystem för riksdagsvalen (prop. 1968:27, KU 1968:20, rskr 1968:279, KU 1969:1, rskr 1969:56). Det nya systemet bygger på principen om en proportionell fördelning av mandat mellan partierna på grundval av valresultatet i landet som helhet (riksproportionalitet). En fullständig riksproportionalitet kan emellertid leda till att även mycket små partier får representation i riksdagen. För att förhindra att så sker och att därigenom en icke önskvärd partisplittring uppstår i riksdagen har en särskild småpartispär byggts in i systemet. Detta är vidare uppbyggt så att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller genom ändringar i valkretsindelningen. Systemet ger också en tillfredsställande regional representation som är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet.

Liksom tidigare är antalet valkretsar 28 (2 kap. 1 § vallagen).

De olika valkretsarna anges i paragrafen. Mandaten i riksdagen är enligt 3 kap. 6 § regeringsformen (RF) 310 fasta valkretsmandat och 39 utjämningsmandat. Riksskatteverket fastställer antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets före utgången av april valåret. Härvid tillförs valkretsen ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade där är jämnt delbart med en trehundredel av antalet röstberättigade i landet. Återstående fasta valkretsmandat tillförs valkretsarna efter storleken av de överskott som har uppkommit vid denna fördelning (3 kap. 6 § RF, 2 kap. 2 § vallagen).

De fasta valkretsmandaten fördelas för varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i kretsen (3 kap. 8 § första stycket RF). Endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela landet får delta

i mandatfördelningen. Parti som har fått färre röster deltar dock i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna (3 kap. 7 §). Utjämningsmandaten fördelas mellan de partier som har klarat 4 %-spärren så, att fördelningen av alla mandat i riksdagen blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela landet. Därvid bortses man från de fasta valkretsmandat som har tillfallit parti som har klarat valkretsspärren på 12 % men inte riksspärren. Partierna tilldelas så många utjämningsmandat som motsvarar skillnaden mellan det beräknade antalet mandat för partiet och det sammanlagda antalet fasta valkretsmandat som partiet har fått. Om ett parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten har fått flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen i riksdagen för partiet, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat som det har fått. Sedan utjämningsmandaten har fördelats mellan partierna, tillförs de valkretsar (3 kap. 8 § andra stycket).

Ett parti får sina utjämningsmandat i de valkretsar där partiet vid jämförelse valkretsarna emellan ligger närmast till att ta ytterligare mandat efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten. De jämförelsetal partiet har i de olika valkretsarna är därvid avgörande. Utjämningsmandaten tillförs i tur och ordning de valkretsar där partiets jämförelsetal är högst. För varje utjämningsmandat som partiet får räknar man fram ett nytt jämförelsetal för partiet i valkretsen. Därvid tar man hänsyn till det totala antalet mandat som partiet fått där (14 kap. 9 § fjärde stycket vallagen).

Vid fördelningen av både de fasta valkretsmandaten och utjämningsmandaten används den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor (3 kap. 8 § tredje stycket RF).

Såväl fördelningen av mandaten mellan partierna som fastställandet av vilka personer som skall tillträda mandaten ankommer på riksskatteverket. Avgörandet sker på grundval av protokoll, som verket får från länsstyrelserna (14 kap. 9 § första stycket och 10 § första stycket vallagen). På länsstyrelserna räknas rösterna och prövas valsedlarnas giltighet. Dessutom fastställer länsstyrelserna ordningen mellan namnen på partiernas valsedlar i den utsträckning som behövs för att de mandat som partierna har erövrat skall kunna besättas. Över denna sammanräkning upprättar länsstyrelserna protokoll som tillställs riksskatteverket (14 kap. 1–8 §§).

2.4 Röstsammanräkning och mandatfördelning vid landstings- och kommunfullmäktigval

Också vid landstings- och kommunfullmäktigvalen ankommer den slutliga röstsammanräkningen och prövningen av valsedlarnas giltighet på länsstyrelsen (14 kap. 1 och 2 §§ vallagen). Enligt 14 kap. 3 § har länsstyrelsen vidare att för varje valkrets fördela mandaten mellan partierna, att fastställa vilka personer som skall anses valda samt att utse suppleanter för lands-

tingsmän och för fullmäktige i kommuner där suppleanter skall finnas.

Närmare bestämmelser om mandatfördelningen finns i 14 kap. 15–19 §§. Någon motsvarighet till systemet med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat finns inte vid landstings- och kommunfullmäktigvalen. För dessa val finns inte heller några särskilda spärregler mot småpartier.

3 Kommunalvalskommittén

3.1 Antalet landstingsmän och fördelningen av landstingsmandaten på valkretsarna

Enligt kommunalvalskommittén bör man ändra de nuvarande reglerna om antalet landstingsmän så att de olägenheter motverkas som försakas av befolkningsomflyttningen. Denna leder med nuvarande regler automatiskt till ett starkt ökat antal landstingsmän i vissa landsting. Kommittén anser att man bör utforma reglerna så att de kan tillämpas i alla landstingskommuner. En lösning som ligger nära till hands – och som kommittén för sin del förordar – är att använda reglerna för antalet kommunfullmäktige som förebild. dvs. att låta landstinget självt bestämma hur många landstingsmän det skall finnas under iakttagande av dels att ett visst minsta antal landstingsmän alltid skall utses, dels att antalet landstingsmän alltid skall vara ett udda tal. I förarbetena till de nuvarande bestämmelserna i KL (prop. 1969:129 s. 119) anförde föredragande departementschefen att antalet fullmäktige borde bestämmas efter en avvägning av bl. a. intresset av en allsidig medborgerlig förankring bland fullmäktige och intresset av goda arbetsbetingelser för dessa. De förhållanden som måste ligga till grund för en sådan avvägning skiftade i så hög grad mellan kommunerna, anförde departementschefen, att dessa inte borde vara bundna annat än av vissa minimala som inte fick underskridas. Kommittén anser att de redovisade synpunkterna är tillämpliga också i fråga om landstingen. Härtill kommer att det är önskvärt att enhetliga regler gäller för antalet landstingsmän och antalet fullmäktige.

I detta sammanhang tar kommittén upp frågan vilken beräkningsgrund – antalet invånare eller antalet röstberättigade – som bör användas när det gäller att bestämma minimiantalet landstingsledamöter och att fördela mandaten på valkretsarna. Mot bakgrund av att förhållandet mellan antalet röstberättigade i en riksdagsvalkrets och antalet röstberättigade i hela landet numera bestämmer hur många fasta valkretsmandat som skall tilldelas valkretsen föreslår kommittén, som inte tar ställning till vilken beräkningsmetod som i och för sig är att föredra, att den fördelningsprincip som har godtagits för riksdagsvalen skall användas också för landstingsvalens del.

Om mandaten fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade i resp. krets, ligger det enligt kommittén närmast till hands

att också reglerna om antalet mandat för hela landstingskommunen ställs i relation till antalet röstberättigade i landstingskommunen. Enligt kommitténs förslag skall minimiantalet landstingsmän vara 21 om antalet röstberättigade uppgår till högst 65 000, 35 om antalet röstberättigade är 65 001–140 000, 51 om antalet är 140 001–200 000, 71 om det är 200 001–300 000 och 101 om antalet röstberättigade överstiger 300 000.

Kommittén förutsätter att landstingen inte kommer att utnyttja den frihet som sålunda lämnas dem till att utse större landsting än som är lämpligt från arbetssynpunkt. För egen del anser kommittén att antalet landstingsmän inte bör överskrida 150 i något landsting.

3.2 Valsystemet vid landstingsval

Kommittén framhåller att det nuvarande valsystemet vid landstingsvalen, i motsats till valsystemet för riksdagsvalen, inte ger en i princip fullständig proportionalitet partierna emellan. Att en sådan fullständig proportionalitet inte uppnås vid landstingsvalen beror väsentligen på att landstingskommunerna är uppdelade på valkretsar inom vilka mandaten fördelas. Slutna valkretsval ger alltid spelrum för slumpmässiga avvikelser till det ena eller andra partiets förmån. Ju längre uppdelningen i valkretsar går, desto större blir i allmänhet denna effekt. Under vissa förutsättningar kan avvikelserna tendera att systematiskt gynna eller missgynna partier av viss storlek. En långt gående valkretsuppdelning försvårar alltid för små partier att alls bli representerade, framhåller kommittén. Av betydelse blir även hur rösterna fördelar sig på valkretsarna. En jämn fördelning av rösterna kan göra det svårare för ett parti att vinna mandat än en ojämn.

Kommittén tillägger att de kommunala frågornas ökande antal och betydelse samt partiernas allt större betydelse för den kommunala demokratin är ett starkt skäl för likhet i fråga om proportionalitet mellan kommunal- och riksdagsvalen.

Kommittén har undersökt om och i vilken omfattning det faktiska valresultatet vid 1966 och 1970 års landstingsval avviker från en proportionell fördelning inom de olika landstingskommunerna (landstingsproportionalitet).¹

Undersökningarna visar enligt kommittén att skillnaderna från proportionalitetssynpunkt mellan det nuvarande valsystemet och ett system som liknar det nya riksdagsvals-systemet är så väsentliga att det finns skäl för en reform som leder till en bättre proportionalitet eller m. a. o. till större överensstämmelse mellan proportionaliteten vid landstings- och riksdagsvalen.

För att nå detta mål kan man – enligt kommittén – i princip välja två skilda metoder. En metod är att behålla det nuvarande valsystemet men

¹ Stockholms läns landstingskommun och dåvarande Gotlands läns landstingskommun har inte tagits med i undersökningarna.

göra valkretsarna större. Den andra metoden är att göra det vals-system som används för riksdagsvalen tillämpligt på landstingsvalen.

För en reform enligt alternativet med större valkretsar ställer kommittén upp tre krav som måste tillgodoses vid valkretsindelningen.

1. Endast små avvikelser från en fullständig landstingsproportionalitet får förekomma. Avvikelserna får inte tendera att systematiskt gynna eller missgynna parti av viss storlek.

2. Den nedre gräns för ett partis andel av samtliga röster i landstingskommunen som behöver uppnås för att partiet skall kunna få något mandat bör ligga vid eller inte alltför långt från 4 %.

3. Valkretsarna skall utgöra i fråga om befolkning, näringsgeografi och liknande förhållanden naturliga enheter.

De undersökningar som har företagits visar enligt kommittén att de två första kraven kan tillgodoses i rimlig utsträckning, om valkretsarna får 15–16 mandat. I den mån valkretsarnas mandatmässiga storlek ökar eller minskar blir båda kraven sämre tillgodosedda. Det visade sig däremot svårt att tillgodose det tredje kravet – naturliga valkretsar. En utväg att tillgodose detta krav är, framhåller kommittén, att slopa maximigränserna för valkretsarnas mandatantal. Denna lösning har dock den nackdelen att den drar med sig betydande spärreffecktsproblem. Kompletteras lösningen med en fast småpartispärr, undgås visserligen dessa problem men konstruktionen som sådan medför att kravet på en jämn proportionalitet i övrigt då måste överges. Sammanfattningsvis uttalar kommittén att det kan slås fast att kravet på naturliga valkretsar i princip inte går att förena med krav både på god proportionalitet och en enhetlig småpartispärr.

Kommittén erinrar i detta sammanhang om den betydelse som själva valkretsindelningen får i ett vals-system som det nuvarande. När valen sker i slutna valkretsar och valresultatet i en krets sålunda inte påverkas av resultatet i andra kretsar, kan valkretsindelningen bli föremål för partitaktiska spekulationer. I varje fall riskerar man alltid att valkretsindelningen uppfattas vara föremål för sådana spekulationer. Enligt kommitténs mening är detta otillfredsställande. Det finns, menar kommittén, ett starkt intresse att den politiska betydelsen av besluten om valkretsindelningen reduceras. För att inom ramen för det nuvarande systemet åstadkomma detta krävs att man minskar utrymmet för val mellan olika indelningsalternativ. En sådan åtgärd leder emellertid i sin tur, betonar kommittén, till att möjligheterna att skapa naturliga valkretsar ytterligare försvåras.

Kommitténs slutsats blir att alternativet med större valkretsar inte erbjuder någon framkomlig väg för att åstadkomma ett bättre resultat från proportionalitetssynpunkt. Avgörande fördelar är enligt kommittén att vinna med att göra riksdagsvalssystemet tillämpligt på landstingsvalen. Med de avvikelser som betingas av i systemet inbyggda spärrar tillgodoses kravet på proportionalitet mellan partierna samtidigt som man får en stabil småpartispärr, vars verkningar är lätta att förutse. Mandatfördelningen mellan par-

tierna påverkas inte av det sätt på vilket valkretsindelningen görs. Valkretsindelningen kan alltså göras uteslutande med sikte på att åstadkomma en indelning som från valtekniska, partiorganisatoriska och liknande synpunkter är den lämpligaste. Vidare kan valresultatet inte rubbas genom valtaktiska manövrar som konstlade partibildningar. Kommitténs överväganden mynnar alltså ut i förslaget att det nuvarande valsystemet skall ersättas av ett landstingsproportionellt system av riksdagstyp.

Vid sitt ställningstagande säger sig kommittén inte ha förbisett att ett landstingsproportionellt system inte, som det nuvarande, i varje valkrets ger en mandatfördelning som nära ansluter sig till partiernas väljarunderlag i den kretsen. I ett sådant system är det nämligen inte möjligt att kombinera garantier för landstingsproportionalitet med bestämmelser om ett bestämt antal mandat för valkretsarna och om full proportionell fördelning mellan partierna inom varje valkrets. Däremot ger systemet en fullständig proportionalitet i landstingskommunen som helhet. Enligt kommittén bör man inte kräva mera av valsystemet i regionalt hänseende än att valkretsarna praktiskt sett får en representation som inte varierar med mer än ett eller ett par mandat från val till val och att mandatfördelningen inom en krets i regel ger god överensstämmelse med valutslaget i samma krets.

I ett valsystem av det slag som kommittén förordar är det enligt kommittén viktigt att antalet utjämningsmandat är så stort att det räcker för att åstadkomma den utjämning som är nödvändig för att mandatfördelningen skall bli rättvisande med hänsyn till det samlade valresultatet i hela landstingskommunen. Varje valkrets bör också tilldelas det antal fasta valkretsmandat som behövs för att önskemålet om en stabil regional representation skall kunna tillgodoses inom ramen för det landstingsproportionella systemet. Kommittén har därför ingående undersökt vilken relation som bör föreligga mellan de fasta valkretsmandaten och utjämningsmandaten. Dessa undersökningar visar att, om relationen sätts till 9-1, dvs. om 90 % av landstingsmandaten är fasta valkretsmandat och 10 % utjämningsmandat, blir resultatet i regel det önskade. Fall kan emellertid tänkas där antalet utjämningsmandat med denna relation inte räcker till för att säkra fullpartimässig representativitet. Kommittén föreslår därför att det brutna tal som uppkommer vid beräkningen av antalet fasta valkretsmandat i valkretsarna alltid skall sänkas till närmast lägre hela tal.

Kommittén framhåller i detta sammanhang att den förutsätter att valkretsindelningen ses över inför 1973 års val och att man därvid eftersträvar att skapa valkretsar som dels inte uppvisar alltför stora skillnader i fråga om antalet fasta valkretsmandat, dels också bär upp ett visst minsta antal mandat. I sistnämnda hänseende förordar kommittén på grundval av gjorda undersökningar att indelningen görs så att varje valkrets kan beräknas komma att tilldelas minst åtta fasta valkretsmandat.

Kommitténs förslag innebär sammanfattningsvis följande. Av landstingsmandaten är 9/10 fasta valkretsmandat som fördelas mellan valkretsarna

på basis av antalet röstberättigade i varje krets och därefter mellan partierna på grundval av valresultatet i resp. krets. De brutna tal som uppkommer vid beräkningen av antalet fasta valkretsmandat sänks därvid till närmast lägre hela tal. Återstoden av mandaten (1/10) används för att korrigera de avvikelser från ett landstingsproportionellt riktigt resultat som kan uppstå vid fördelningen inom valkretsarna. Dessa mandat – utjämningsmandaten – fördelas alltså på grundval av valresultatet i hela landstingskommunen efter en jämförelse mellan hur många mandat vart och ett av partierna skulle ha fått om alla mandat hade fördelats mellan dem i landstingskommunen som en enda valkrets och hur många mandat som har tilldelats resp. parti vid mandatfördelningen inom valkretsarna. Mandatfördelningen sker genomgående enligt den jämkade uddtalsmetoden med 1,4 som första divisor. En särskild småpartispärr tillämpas enligt vilken endast parti som fått minst 4 % av rösterna i hela landstingskommunen får vara med vid mandatfördelningen. Denna spärr modifieras i enhetlighetens intresse så, att parti som fått 12 % av rösterna i en valkrets liksom vid riksdagsvalen får tävla om de fasta valkretsmandaten i den kretsen. Vid beräkningen av hur många utjämningsmandat som skall tilldelas de partier som deltar i fördelningen av utjämningsmandaten bortses från de valkretsmandat som har tillfallit parti som klarat valkretsspärren men inte fått 4 % av rösterna i hela landstingskommunen.

De utjämningsmandat som tillfaller partierna tillförs valkretsarna. Detta sker för varje parti för sig. Parti får enligt förslaget sina utjämningsmandat i de valkretsar där partiet vid jämförelse valkretsarna emellan ligger närmast till att ta ytterligare mandat efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Avgörande härvidlag blir de jämförelsetal som partiet har i de olika valkretsarna efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten, dvs. sedan nytt jämförelsetal i förekommande fall har beräknats efter fördelningen av det sista fasta valkretsmandatet i varje valkrets. Det första utjämningsmandatet tillförs den valkrets där partiets jämförelsetal efter fördelningen av de fasta mandaten är högre än i övriga valkretsar. Därefter får partiet sina övriga utjämningsmandat, ett efter ett, i den valkrets där partiet för varje gång har sitt högsta jämförelsetal. De mandat som partierna har erövrat besätts med kandidater som nominerats i valkretsarna. Vid fördelningen inom partierna används enligt förslaget samma metod som f. n.

Enligt kommitténs mening bortfaller behovet av mera ingående lagbestämmelser om hur valkretsindelningen skall ske och behovet av regeringens fastställelseprövning av beslut om valkretsindelningen, när valkretsindelningen upphör att vara ett komplement till valsystemet. Kommittén erinrar om att någon sådan prövning inte har föreskrivits i den för Stockholms läns landstingskommun provisoriskt gällande lagen och föreslår att länsstyrelsen skall besluta om landstingskommuns indelning i valkretsar på förslag av landstinget eller efter dess hörande. Med länsstyrelsen som beslutande organ kan, framhåller kommittén, den nödvändiga samordningen

mellan valkretsindelningen vid landstings- och kommunfullmäktigvalen säkerställas. Valkrets skall enligt kommitténs förslag bestå av en eller flera kommuner. Avsteg från denna huvudregel skall dock få göras bl. a. om det föranleds av önskemålet att valkretsarna utformas så att varje krets kan beräknas kunna tilldelas minst åtta fasta valkretsmandat.

3.3 Valsystemet vid val av kommunfullmäktige

Kommittén konstaterar att det vid kommunfullmäktigvalen liksom vid landstingsvalen är av vikt att valsystemet ger ett från proportionalitetssynpunkt rättvisande resultat. Kommittén har sett som sin uppgift att pröva om detta intresse blir bättre tillgodosett än f. n., om ett valsystem av riksdagstyp införs också för fullmäktigvalen.

På grundval av valresultatet vid 1966 års fullmäktigval har kommittén undersökt hur utfallet – jämfört med det faktiska – skulle ha blivit om ett valsystem av riksdagstyp använts vid dessa val i de 41 kommuner som vid detta valtillfälle var valkretsindelade.

Antalet valkretsar var vid detta val 114. I kommuner utan valkretsindelning ger, framhåller kommittén, den nuvarande mandatfördelningsmetoden en praktiskt taget fullständig proportionalitet.

Vid sin undersökning utgick kommittén från att 9/10 av fullmäktigmandaten var fasta valkretsmandat och 1/10 utjämningsmandat. De fasta valkretsmandaten tilldelades valkretsarna efter antalet röstberättigade i varje krets. Allmänt sett visar den gjorda undersökningen, konstaterar kommittén, att de båda valsystemen – det nuvarande och det kommunproportionella – ger i stort sett samma utfall. Det kommunproportionella systemet skulle visserligen ha gett en annan mandatfördelning i 31 av de 41 kommunerna, men de reella avvikelserna är små framhåller kommittén. Den genomsnittliga avvikelsen är sålunda ett mandat i en kommun med 47 à 48 mandat.

Att de båda valsystemen vid denna undersökning gav i stort sett likvärdiga resultat från proportionalitetssynpunkt, berättigar emellertid enligt kommitténs uppfattning inte till några slutsatser om systemens generella effekt. Kommittén påpekar att det nuvarande systemet innebär val i slutna kretsar. Detta kan leda till att proportionaliteten rubbas genom ändringar i valkretsindelningen. Det kommunproportionella systemet däremot är oberoende av valkretsindelningen och ger därför alltid ett – med bortseende från spärr-effekterna – proportionellt rättvisande resultat. Enligt kommitténs mening är detta en avgörande fördel.

Under hänvisning till det anförda kommer kommittén till slutsatsen att det nuvarande valsystemet vid kommunfullmäktigvalen bör ersättas av ett kommunproportionellt system av riksdagstyp. Fullt ut kan systemet tillämpas endast på valkretsindelade kommuner. I andra kommuner blir det givetvis inte aktuellt med någon uppdelning av mandaten på fasta valkretsmandat och utjämningsmandat eller med någon särskild valkretsspärr.

Däremot låter sig 4 %-regeln användas i alla kommuner. Kommittén anser emellertid att systemet bör modifieras så att den särskilda valkretsspärren på 12 % inte skall gälla ens i valkretsindelade kommuner. Denna uppfattning bygger kommittén på följande skäl. De mindre kommunala valkretsarna utgör i mindre utsträckning än de landstingskommunala naturligt sammanhållna områden. Det är i fråga om de kommunala valkretsarna inte lika naturligt som beträffande de landstingskommunala att genom en särskild procentregel skapa förutsättningar för lokala opinioner att bli representerade i fullmäktige. En lämpligare väg att åstadkomma detta är, anser kommittén, att se till att valkretsarna blir så stora att valutslaget där mandatmässigt sett blir representativt för opinionerna inom kretsen. Det synes vidare, framhåller kommittén, tveksamt om undantagsregeln fyller någon praktisk funktion vid de kommunala valen. I den tidigare nämnda undersökningen tillämpades 12 %-regeln inte i något fall. Detta torde hänga samman med att om en partibildning varit så stark att den samlat 12 % av rösterna i en valkrets, har den också klarat kommunspärren på 4 % och därmed varit garanterad kommunproportionell representation i fullmäktige.

Mot förslaget att slopa 12 %-regeln kan, framhåller kommittén, den invändningen resas att regelsystemet blir oenhetligt. Denna invändning väger enligt kommitténs mening inte särskilt tungt. Redan nu finns den oenligheten mellan riksdags- och landstingsvalen, å ena, samt kommunfullmäktigvalen, å andra sidan, att valkretsindelning alltid förekommer vid de förra men relativt sällan vid de senare, ett förhållande som enligt kommittén torde komma att bestå även i framtiden.

Enligt kommitténs förslag skall alltså riksdagsvals-systemet – när det görs tillämpligt på kommunfullmäktigvalen – modifieras så att endast den generella 4 %-spärren kommer att gälla vid dessa val. Endast parti som fått minst 4 % av rösterna i hela kommunen skall enligt förslaget vara berättigat att delta i mandatfördelningen, oavsett om kommunen är indelad i valkretsar eller ej.

3.4 Antalet kommunfullmäktige och valkretsindelningen vid val av kommunfullmäktige

Kommittén erinrar om att när reglerna om valkretsindelning infördes angavs det primära syftet med dem vara att garantera att olika lokala intressen blev företrädda i fullmäktige. Ett annat skäl var att det från praktisk synpunkt ansågs olämpligt med alltför långa namnlistor. De ändringar i reglerna som därefter gjorts har, framhåller kommittén, motiverats av önskemålet att minska de olägenheter – främst från proportionalitetssynpunkt – som en långt driven valkretsindelning leder till. Reformarbetet har vidare präglats av en strävan att lämna kommunerna större frihet när det gäller att avgöra om kommunen skall delas in i valkretsar.

I ett kommunproportionellt system med den utformning som kommittén föreslår förlorar valkretsindelningen i princip den betydelse den har i dag. I ett sådant system kan valkretsindelningen alltså göras i första hand utifrån vad som från praktiska synpunkter är lämpligt. Redan av det skälet finns det enligt kommitténs mening anledning att slopa den nuvarande regeln att kommun – under vissa förutsättningar – alltid skall delas in i valkretsar och i stället införa en fakultativ regel. En fakultativ ordning ligger, framhåller kommittén, väl i linje med utvecklingen på närliggande områden. Kommittén erinrar om att kommunerna i princip själva får bestämma hur många fullmäktige som skall utses. Kommittén kommer mot denna bakgrund till slutsatsen att det nuvarande obligatoriet enligt vilket kommun skall delas in i valkretsar, om invånarantalet överstiger 40 000 eller minst 51 fullmäktige skall utses i kommunen, bör försvinna. I stället bör föreskrivas att kommun kan delas in i valkretsar. Om en valkretsindelning anses böra komma till stånd, bör den enligt kommitténs mening göras så, att varje valkrets kan beräknas komma att tilldelas minst tio fasta valkretsmandat. Härigenom kan garantier skapas för att valutslaget i valkretsarna på ett proportionellt riktigt sätt speglar opinionen där. Ett naturligt krav är vidare, betonar kommittén, att valkretsindelningen görs så att varje valkrets kan omslutas av en sammanhängande gränslinje.

I fråga om Stockholms kommun gäller f. n. att den – liksom landstingskommunerna – alltid skall vara indelad i valkretsar. Härvidlag föreslår kommittén inte någon ändring.

Även i fortsättningen skall enligt förslaget länsstyrelsen besluta om kommuns indelning i valkretsar. Innan beslut meddelas, skall fullmäktige ha fått yttra sig i frågan. Fullmäktige skall vidare liksom hittills kunna göra framställning om valkretsindelning hos länsstyrelsen.

För landstingsvalens del föreslår kommittén, som förut nämnts, att antalet röstberättigade och inte som nu antalet invånare skall vara avgörande för dels hur många landstingsmän som minst skall utses i landstingskommunen, dels hur landstingsmandaten skall fördelas på valkretsarna. Redan intresset av enhetliga regler motiverar enligt kommittén att antalet röstberättigade i kommunen resp. i valkretsarna blir avgörande för minimiantalet fullmäktige och för hur mandaten skall fördelas på valkretsarna.

4 Remissyttrandena

4.1 Allmänna synpunkter rörande behovet av ett nytt valsystem för de kommunala valen

Flertalet remissinstanser, bl. a. de flesta *länsstyrelserna* och *landstingskommunerna* samt de hörda *domkapitlen*, *Landstingsförbundet* och *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* tillstyrker att systemet för de kommunala valen ändras helt eller i huvudsak i enlighet med kommitténs förslag.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser att det är angeläget att valsystemet utföras så att det ger ett från proportionalitetssynpunkt riktigt resultat. Kommitténs förslag synes tillgodose detta önskemål och medför dessutom att enhetliga regler kommer att gälla för de tre valen med gemensam valdag, framhåller länsstyrelsen.

Vid en översyn av valsystemet för de kommunala valen bör enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* eftersträvas så enhetliga regler som möjligt för de olika valen. De för riksdagen gällande reglerna bör därvid i tillämpliga delar vara vägledande.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser att kommitténs förslag förefaller väl genomtänkta och underbyggda. *Länsstyrelsen i Värmlands län* framhåller särskilt att det för riksdagsvalet gällande systemet med bl. a. fasta valkretsmandat och utjämningsmandat bör göras tillämpligt vid valen i valkretsindelade kommuner.

Flera remissinstanser ställer sig emellertid på olika punkter kritiska till kommitténs förslag. Sälunda anser bl. a. sju *länsstyrelser* samt flera *landstingskommuner* och *kommuner* att förslaget f. n. inte bör läggas till grund för lagstiftning.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anför att, eftersom det nya valsystemet vid riksdagsval har tillämpats vid endast ett val och viss kritik har framförts mot systemet, ytterligare erfarenheter av detta valsystem bör avvaktas, innan ställning tas till frågan om ändring i valsystemet för kommunala val och dess anpassning till valsystemet vid riksdagsval.

Länsstyrelsen i Jämtlands län avstyrker kommitténs förslag och föreslår att nuvarande valsystem tillämpas tills vidare. Länsstyrelsen framhåller att det föreslagna systemet kan försvåra önskvärda majoritetsbildningar och att intresset att få till stånd en god proportionalitet numera knappast är lika starkt vid landstingsval som vid riksdagsval, eftersom landstingen inte längre är valkorporationer vid valen till riksdagen. Liknande synpunkter anföras av *Jämtlands läns landstingskommun*.

Landstingskommunen i Kopparbergs län samt ett antal kommuner vill avvakta ytterligare erfarenheter av det nya riksdagsvalssystemet och den eventuella översyn av valsystemet som dessa erfarenheter kan föranleda.

Enligt *utredningen om den kommunala demokratin* är det inte så angeläget med ett likformigt valsystem för riksdags- och kommunalvalen att kommitténs ofullständigt utredda förslag bör läggas till grund för ett nytt valsysteem för de kommunala valen.

Den genomgripande ändring i kommunindelningen som skall genomföras år 1974 samt följderna av denna bör enligt *Malmö kommun* avvaktas, innan det kommunala valsysteemet ändras.

Länsstyrelserna i Kalmar och i *Göteborgs och Bohus län* samt *Jämtlands läns landstingskommun* erinrar om att val i slutna valkretsar har den fördelen framför det system som kommittén föreslår, att man i varje valkrets kan få en mandatfördelning som nära ansluter sig till partiernas väljarunderlag

där. Ett system med utjämningsmandat gynnar enligt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* valkretsar med stort antal röstande men har mindre gynnsamma verkningar för glesbygdsområden i landstingskommuner med mycket heterogen befolkningsstruktur.

Till de remissinstanser som tillstyrker kommitténs förslag hör *Göteborgs och Bohus läns landstingskommun*. I en reservation uttalas att det inte kan anses att de skäl som kommittén anför överväger de nackdelar som en övergång till ett helt nytt system för landstingsvalen innebär. Vad kommittén anför om att val i slutna valkretsar har den förtjänsten framför det system som kommittén förordar, nämligen att man i varje valkrets kan få en mandatfördelning som nära ansluter till partiets väljarunderlag där, betonas. Dessutom anför reservanterna att ett system med utjämningsmandat gynnar valkretsar med ett stort antal röstande framför valkretsar med ett mindre antal. Reservanterna framhåller att erfarenheterna av det nya valsystemet vid riksdagsval är mycket begränsade och att ytterligare erfarenheter under alla förhållanden bör avvaktas innan ett nytt valsystem införs också för landstingen.

Klippans kommun kan inte dela kommitténs uppfattning att det är önskvärt att en motsvarighet till riksdagsvalssystemet införs för de kommunala valens del. Kommittén har inte lagt fram övertygande skäl för ett ändrat valsystem vid dessa val. Kommunen förordar därför att det nuvarande valsystemet behålls vid valen till landsting och kommunfullmäktige. *Karlskrona kommun* menar att det kan ifrågasättas om man ännu har vunnit tillräckliga erfarenheter av valsystemets politiska effekter, inte minst återverkningarna av 4 %-regeln. Erfarenheter från ytterligare ett riksdagsval bör föreligga, innan man på ett så genomgripande sätt ändrar reglerna för de kommunala valen.

4.2 Småpartispärren

I de flesta remissyttrandena berörs den föreslagna spärren mot småpartier och det är framför allt på denna punkt som remissinstansernas synpunkter är delade. Flertalet remissinstanser ställer sig dock bakom kommitténs förslag att 4 %-spärren mot småpartier skall tillämpas även vid de kommunala valen. Flera remissinstanser anser att det är önskvärt att småpartierna behandlas på samma sätt i de kommunala valen som i riksdagsvalen. Av det 70-tal kommuner som berör 4 %-spärren i sina yttranden uttalar sig ett flertal för en spärr, medan inemot en tredjedel avstyrker eller inte tar ställning till förslaget.

Länsstyrelsen i Västerbottens län delar kommitténs uppfattning att valsystemet bör kompletteras med spärrar mot småpartier. Länsstyrelsen framhåller att det, bortsett från det egenvärde som ligger i att ha samma valsystem vid alla tre valen, från såväl demokratisk som politisk synpunkt är en klar fördel att alltför långt gående partisplittring kan undvikas.

Det kan förefalla föga tilltalande att hindra små minoriteter från att komma

till tals i de beslutande församlingarna, anför *länsstyrelsen i Norrbottens län*. Länsstyrelsen anser dock att en splittring på alltför många småpartier, med kanske i stort sett samma politiska grundsyn, är otillfredsställande från parlamentarisk synpunkt. Eftersom en småpartispärr har införts i fråga om valet till riksdagen, bör samma regler gälla vid kommunalvalen. Också *länsstyrelsen i Kronobergs län* tillstyrker att den för riksdagsvalen gällande spärregeln tillämpas vid landstingsvalen, men påpekar att storleken på spärren kan diskuteras.

Södermanlands läns landstingskommun erinrar om att kommittén uttalar att landstingsproportionaliteten inte bör få stå tillbaka för de regionala representationsintressena. Landstingskommunen delar kommitténs uppfattning. Med landstingskommunernas nuvarande uppgifter och de påfrestningar i olika avseenden som dessa kan medföra måste varje landstingskommun ses som en enhet och avvägningarna göras med beaktande av vad som framstår som mest angeläget för landstingskommunen i dess helhet.

Genom att förhindra att alltför små partier – såväl gängse partibildningar som framför allt de som ligger utanför dessa – blir representerade ökar man enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* förutsättningarna för närmare kontakter mellan väljarna och de valda under mandattiden. Sådana kontakter förutsätter nämligen normalt en lokal eller regional partiorganisation av viss stadga och med vissa resurser. Det är vidare tänkbart att småpartierna kommer att föra mer energiska lokala valkampanjer inför chansen att nå över eller riskera att sjunka under procentspärren, något som bör stimulera också de större partierna att mer än hittills söka kontakt med väljarna i kommunala och regionala frågor.

Partille kommun anser att 4 %-spärren är nödvändig, eftersom den kan hindra en alltför långtgående partisplittring i fullmäktige. *Torsby kommun* hälsar de föreslagna spärreglerna med tillfredsställelse. En partisplittring endast försvagar den kommunala handlingskraften och demokratin. *Jönköpings kommun* anser att 4 %-spärren är väsentlig, eftersom spränglistor och tillfälliga småpartier inte bör stödjas. *Riksskatteverket* menar att det från valadministrativ synpunkt är en fördel med ett enhetligt valsysteem och tillstyrker därför den föreslagna spärregeln.

Åtskilliga remissinstanser ställer sig emellertid tveksamma eller direkt avvisande till förslaget om en 4 %-spärr mot småpartier även på det kommunala planet.

Småpartispärren på riksplanet har enligt *utredningen om den kommunala demokratin* motiverats med önskvärldheten av att förhindra en partisplittring som kan verka förlamande på det parlamentariska systemet. Enligt utredningen har det visat sig att lokala småpartier i relativt liten omfattning skulle påverkas av en 4 %-spärr, medan däremot den kommunala representationen för några av rikspartierna avsevärt skulle reduceras. Utredningen finner det svårt att utifrån det material kommunalvalskommittén har presenterat inta en definitiv ståndpunkt beträffande småpartispärrens

nivå och utformning. Utredningen önskar därför en närmare kartläggning av de konsekvenser som en småpartispärr av olika storlek kommer att få för de småpartier som i dag finns representerade i fullmäktige och landsting. Det torde också vara befogat med ett mera ingående studium av småpartiernas roll i det kommunalpolitiska systemet, innan slutgiltig ställning tas.

Också *kommunallagsutredningen* pekar på de betydande skillnader som föreligger mellan riksdagens och de kommunala representativa organens arbetsformer. En splittring på många partier medför på det kommunala fältet inte samma risker för de beslutande organens arbetsduglighet som när det gäller regeringsarbetet. Det saknas därför enligt kommunallagsutredningens uppfattning anledning att nu införa en småpartispärr i de kommunala valen.

Den föreslagna spärregelns tänkbara negativa konsekvenser betonas av *Svenska kommunförbundet*. Förbundet framhåller att det bör observeras att med hittillsvarande avsevärt mildare spärregler olägenheter endast i undantagsfall synes ha förekommit och att de eventuella riskerna för sådana olägenheter reduceras ytterligare, när kommunerna genom kommunindelningsreformens fullföljande blir större. En spärr på 4 % kan i praktiken innebära att partier som sammantaget har avsevärt mer än 4 % av väljarunderlaget avskärmats från representation. De föreslagna spärreglerna kan därför bidra till att hos en förhållandevis betydande del av väljarna skapa en negativ attityd till det representativa systemets förmåga att på ett riktigt sätt spegla medborgaropinionen. Enligt förbundet bör bedömningen vidgas till att innefatta de principiella aspekterna på minoritetsgruppernas representation i en funktionsduglig kommunal demokratis beslutande organ. Genom att betona de föreslagna spärreglernas tänkbara negativa konsekvenser önskar förbundet understryka behovet av att det slutgiltiga ställningstagandet föregås av mer grundlig och allsidig prövning än vad kommitténs förslag ger underlag för.

Länsstyrelsen i Jönköpings län framhåller att 4 %-spärren skulle få en inte ringa betydelse i länets kommuner. Det måste, enligt länsstyrelsen, anses otillfredsställande och knappast motiverat av de skäl som anförts till stöd för en sådan spärr vid riksdagsvalen att de som har röstat på de partier som inte har klarat 4 %-spärren inte alls skulle bli representerade. Några olägenheter för det kommunala arbetet av de småpartier som förekommer f. n. har inte visat sig.

En uppdelning på småpartier medför enligt *Köpings kommun* i kommunala sammanhang inte samma nackdelar som i riksdagssammanhang. Bestämmelserna om proportionella val gör det möjligt att tillsätta effektivt arbetande nämnder och styrelser oavsett partifördelningen i kommunfullmäktige och landsting. Det är, anför kommunen, också en fördel för den kommunala demokratin att kommunfullmäktige har förankring bland en så bred krets av väljare som möjligt och att alla opinionsriktningar kan bli representerade i fullmäktige.

Ulricehamns kommun framhåller att medborgarna bör få möjligheter att

aktivt delta i beslutsprocessen. Sådana möjligheter eliminerar eller i vart fall begränsar medborgarnas missnöjesanledningar. Därför bör man undvika att införa nya regler som i stället minskar möjligheterna till medbestämmande och ökar känslan av maktlöshet inför de etablerade partierna.

Vid en tidpunkt när det gäller att fånga upp den enskilde medborgarens intresse för kommunens angelägenheter kan en spärregel få en rakt motsatt effekt, anför *Uddevalla kommun*. För att den kommunala självstyrelsen och demokratin skall kunna utvecklas och fördjupas krävs att debatten också avspeglar olika opinioner bland väljarna och att man inte försvårar för icke etablerade åsiktsriktningar att komma till tals och vinna inflytande.

I en reservation mot det tillstyrkande yttrandet från *Stockholms läns landstingskommun* anføres att principen bör vara att varje röst skall ha samma värde och att alla opinionsyttringar skall ha samma möjligheter att komma till tals. Därför bör enligt reservationen någon småpartispär inte införas.

Ett par remissinstanser vill ha en lägre spärrnivå än 4 %. *Helsingborgs kommun* anser att en spärr på 4 % är alltför hög. För val till kommunfullmäktige föreslås 2 %. I Helsingborg betyder 2 % av antalet röstande mer än 1 000 personer. En åsiktsgemenskap av detta omfång synes vara väl värd att bli representerad i fullmäktige. Också *Lunds kommun* anser att 4 %-spärren är ett alltför stort hinder mot lokala partibildningar.

Kommitténs förslag att parti som i landstingsvalet har fått minst 12 % av rösterna inom en valkrets skall kunna bli representerat i landstinget, även om partiet inte har erhållit 4 % av rösterna inom landstingskommunen som helhet, tillstyrks av de flesta remissinstanserna.

Några av de remissinstanser som ställer sig positiva till 4 %-spärren avstyrker emellertid 12 %-regeln.

Sålunda framhåller *Uppsala läns landstingskommun* att de argument som kommittén anför mot en 12 %-regel för valen till kommunfullmäktige också kan anföras beträffande landstingsvalen. Därför föreslår landstingskommunen att någon 12 %-regel inte heller skall tillämpas beträffande landstingsvalen.

Både *Stockholms läns landstingskommun* och *Stockholms kommun* avstyrker förslaget att 12 %-regeln skall tillämpas i landstingsvalen. De framhåller bl. a. att denna för Stockholms del skulle kunna få anmärkningsvärda konsekvenser, eftersom landstingsvalkretsarna i Stockholms kommun sammanfaller med valkretsarna för fullmäktigvalet. Detta skulle kunna leda till att ett lokalt parti i en och samma valkrets blir representerat i landstinget genom 12 %-regeln men – om det inte når upp till 4 % av hela valmanskåren – blir utan representation i fullmäktigvalet trots samma röstetal och trots att detta val gäller flera fasta valkretsmandat än landstingsvalet. *Länsstyrelsen i Stockholms län* intar samma ståndpunkt som landstingskommunen och kommunen.

Landstingsförbundet, som inte framför någon egen mening i fråga om småpartisparren, framhåller att en teoretisk följd av det föreslagna systemet

kan bli ett lokalt parti, som uppnår 12 % av rösterna i en landstingsvalkrets men inte 4 % i kommunen, blir representerat i landstinget men inte i fullmäktige.

Kommitténs förslag att 12 %-regeln inte skall gälla vid kommunfullmäktigval är enligt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* otillfredsställande. Undantagsregeln bör, inte minst i enhetlighetens intresse, prövas också vid kommunfullmäktigval, åtminstone under någon eller några mandatperioder efter det att kommunindelningsreformen helt genomförts.

4.3 Valkretsindelningen

Kommitténs förslag i fråga om valkretsindelningen vid valen till landsting och kommunfullmäktige accepteras i stort sett av samtliga remissinstanser.

Landstingsförbundet är positivt till förslaget men stryker under att valkretsindelningen bör beslutas av landstingen. Förbundet framhåller att antalet mandat per valkrets bör vara flexibelt med tanke på möjligheterna att bilda naturliga valkretsar och uttrycker tillfredsställelse över att kommittén inte föreslår någon övre gräns för antalet ledamöter i landsting.

Även *länsstyrelsen i Stockholms län* berör frågan om antalet landstingsmandat per valkrets och anför att den finner det naturligt att utgå från att gällande valkretsindelning bör behållas, även om den skulle strida mot regeln om att valkrets bör utformas så att den kan beräknas komma att tilldelas minst åtta fasta valkretsmandat. Samma synpunkt framförs av *länsstyrelsen i Kalmar län*, som påpekar att Öland f. n. endast tillsätter sex landstingsmän men måste anses utgöra ett naturligt område för en valkrets.

Skaraborgs läns landstingskommun anser att de nuvarande bestämmelserna om hur valkretsindelningen för val till landsting beslutas och fastställs bör behållas.

Norrbottnens läns landstingskommun har däremot inget att invända mot förslaget att länsstyrelsen skall besluta om indelning i valkretsar på förslag av landstinget eller efter dess hörande. Det förutsätts dock att bestämmelsen tillämpas så att länsstyrelsen frångår landstingets förslag eller yttrande endast i yttersta undantagsfall.

Flera remissinstanser anser att kommunerna själva bör få besluta i fråga om valkretsindelning för val av kommunfullmäktige.

Trollhättans kommun framhåller att den invändning som gjorts att svårigheter kan uppstå att i större kommuner få rum med kandidatnamnen på valsedlarna, om bestämmelserna om valkretsindelning görs fakultativa, inte bör tillmätas så stor betydelse att man avstår från att låta kommunen avgöra om den skall vara indelad i valkretsar eller ej.

Uredningen om den kommunala demokratin framhåller i sitt remissyttrande att frågan om reglerna för valkretsindelningen bör hållas öppen, tills en ytterligare kartläggning beträffande konsekvenserna av en småpartispärr har

genomförts. Utredningen anser emellertid att, om man accepterar det förslag till valsystem som kommittén förordar – vilket innebär att valkretsarna saknar betydelse för mandatfördelningen – man å andra sidan kan ifrågasätta behovet över huvud taget av valkretsar i kommunerna.

Remissinstanserna tillstyrker i allmänhet kommitténs förslag att antalet röstberättigade skall vara avgörande för fördelningen av antalet landstingsmandat resp. fullmäktigemandat mellan valkretsarna.

Ett mindre antal kommuner avstyrker emellertid förslaget. *Täby kommun* hävdar bl. a. att den föreslagna ordningen för fördelningen av mandaten på valkretsarna på ett olyckligt sätt skulle gynna valkretsar där genomsnittsåldern är hög. *Trelleborgs kommun* avstyrker också kommitténs förslag i denna del. Resultatet av den ordning som kommittén föreslår blir nämligen att valkretsar med högre genomsnittsålder gynnas på bekostnad av expanderande valkretsar med stora barnkullar och valkretsar med stort inslag av utländska medborgare. Samtliga kategorier av invånare har enligt kommunen i princip samma behov av den service som landstingskommunen svarar för. Befolkningstalen bör därför ligga till grund för fördelningen av mandat valkretsarna emellan. *Kumla kommun* anser att förslaget att lägga antalet röstberättigade till grund för fördelningen är svagt motiverat och endast ägnat att "krångla till" bedömningen. Den hittillsvarande regeln där antalet invånare är avgörande synes avsevärt enklare.

Kommitténs förslag att landstingskommunerna själva skall få bestämma antalet landstingsmän utöver ett med hänsyn till antalet röstberättigade invånare fastställt lägsta antal tillstyrks genomgående av remissinstanserna.

Länstyrelserna i Älvsborgs och i Jämtlands län ifrågasätter emellertid om inte en föreskrift om ett lägsta antal ledamöter bör kombineras med en bestämmelse om ett högsta antal.

4.4 Krav på ytterligare utredning

Några remissinstanser förordar som framgår av redovisningen i det föregående att bl. a. ytterligare erfarenheter av det nya valsystemet för riksdagsvalen avvaktas, innan ställning tas till frågan om ett nytt valsystem för valen till landsting och kommunfullmäktige. Under remissbehandlingen har också anförts att denna fråga behöver utredas ytterligare.

Svenska kommunförbundet anser sålunda att det slutliga ställningstagandet bör föregås av en mera grundlig och allsidig prövning än vad kommitténs betänkande ger underlag för. Som framgår av det föregående redovisas liknande uppfattning av *utredningen om den kommunala demokratin*.

Blekinge läns landstingskommun framhåller att det av kommitténs undersökningar framgår att en tillämpning av det valsystem som kommittén föreslår skulle ge små förändringar i förhållande till det nuvarande, om 1970 års landstingsval läggs till grund för beräkningarna. Det kan med hänsyn

härtill ifrågasättas om det finns skäl att införa ett nytt valsystem. En ytterligare omständighet som enligt landstingskommunen talar mot att nu ändra reglerna för de kommunala valen är det utredningsarbete som pågår i fråga om landstingskommunerna och kommunerna. Sålunda har utredningen om den kommunala demokratin att ta upp bl. a. frågor om formerna för medborgarinflytandet i landstingskommunerna och kommunerna. Inom länsberedningen övervägs uppgiftsfördelningen mellan stat, landstingskommun och kommun. Dessa frågors lösning kan inverka på reglerna om den kommunala representationen och hur den skall väljas, framhåller landstingskommunen. Liknande synpunkter anförs av *Ronneby kommun*.

Sundsvalls Gustav Adolfs och Skönsmöns församlingars kyrkliga samfällighet anser att de kyrkliga valen bör bli föremål för särskild utredning, och att i denna utredning bör behandlas frågan om gemensam valdag.

5 Utredningen om den kommunala demokratin

Bl. a. mot bakgrund av den i det föregående redovisade remisskritiken förekom i februari 1972 överläggningar mellan de politiska partierna i riksdagen rörande frågan om ett eventuellt nytt valsystem för de kommunala valen. Därvid var man helt överens om att frågan om en generell spärr mot småpartier inte skulle tas upp till avgörande förrän man närmare fått diskutera vilka konsekvenser för den kommunala demokratin en sådan spärr skulle få. Utredningen (C 1970:29) om den kommunala demokratin fick därefter genom tilläggsdirektiv (se 1973 års riksdagsberättelse C 10) i uppdrag att kartlägga och beskriva småpartiernas roll i det kommunalpolitiska systemet.

I direktiven anförde föredragande departementschefen bl. a. följande.

Utredningen bör därvid kartlägga förekomsten av småpartier i kommuner och landstingskommuner, varvid bör belysas såväl förekomsten av lokala småpartier som regionala olikheter i rikspartiernas kommunala förankring. Det bör vidare vara en uppgift för utredningen att söka belysa småpartiernas **möjligheter till insyn och inflytande i den kommunala verksamheten** och deras betydelse som förmedlare av väljaropinionen. Mot bakgrund härav bör utredningen söka göra en allmän värdering av småpartiernas roll i den kommunala demokratin och analysera de konsekvenser från den kommunala demokratin som småpartispärrar på olika nivåer i de kommunala valen kan få.

Utredningen skulle enligt direktiven arbeta så att utredningens undersökningar och analyser kunde läggas till grund för ett slutligt ställningstagande till valsystemet vid de kommunala valen i god tid före 1976 års val.

Utredningen uppdrog åt fil. känd. Janeric Gidlund under ledning av professor Pär-Erik Back att utföra en undersökning om småpartier på lokal nivå, som redovisats till utredningen. Det huvudsakliga undersökningsmate-

rialet kommer från intervjuer och enkäter med lokala partiföreträdare. Ledamoten av utredningen Göran Åstrand har på dennas uppdrag utfört en valstatistisk undersökning betitlad Effekten av mandatspärren vid val till kommuner och landsting. Detta bakgrundsmaterial tillsammans med kommentarer från utredningens sida redovisas i betänkandet (Ds Kn 1975:2) Småpartier i den kommunala demokratin.

5.1 Undersökning av småpartier på lokal nivå

5.1.1 Undersökningens syfte

Syftet med Gidlunds studier har huvudsakligen varit att belysa förutsättningarna för partier som vid en småpartispärr skulle kunna bli överrepresenterade i kommunfullmäktige. I undersökningen ingår därför såväl rent lokala partier som småpartier med riksorganisation. De lokala partierna har undersökts mera ingående. Företrädare för samtliga lokala partier som är representerade i kommunfullmäktige har intervjuats.

När det gäller rikspartier med liten representation i kommunfullmäktige har ett urvalsförfarande tillämpats. Urvalet har skett bland partier som skulle ha fallit under gränsen om en 4 %-spärr skulle tillämpas. De partier som ingår är moderata samlingspartiet (m), folkpartiet (fp), vänsterpartiet kommunisterna (vpk), kristen demokratisk samling (kds) samt sveriges kommunistiska parti (skp).

Undersökningens uppläggning och resultat redovisas i sin helhet i Ds Kn 1975:2. I det följande återges kortfattat några av dess resultat.

5.1.2 Förekomst av lokala partier

Av undersökningen framgår att lokala partier i de beslutande församlingarna är en gammal företeelse i de svenska kommunerna. Redan i den mycket tidiga valstatistiken kring sekelskiftet förekommer lokala partibe-teckningar. Flera av dessa var dock valtekniska arrangemang mellan rikspartiernas lokalavdelningar. Lokala partier i form av utbrytningar eller aktioner utanför de etablerade partierna fanns emellertid också.

Det noteras vidare att resultaten tyder på en tillväxt av de lokala partiernas valmanskår under åren 1950–1962. Därefter följde ett avtagande skede under perioden 1962–1970 och ett ökande skede under åren 1970–1973.

Antalet lokala partier har även varierat. År 1950 fanns 95, år 1962 196 och år 1973 52 lokala partier.

I landstingen förekommer enligt undersökningen sporadisk representation av lokala partier. Under innevarande mandatperiod finns liksom under föregående valperiod ett lokalt parti representerat i landsting (Halland).

5.1.3 Uppkomsten av lokala partier

När det gäller uppkomsten av lokala partier konstateras i undersökningen att det ofta rör sig om "tillfälliga gästspel". Den nuvarande situationen är att 44 % av dessa partier bildats efter år 1971. 17 % bildades under åren 1967-70 och 39 % före år 1967. Cirka 70 % av de lokala partierna har uppkommit i kommuner med mindre än 20 000 invånare. I kommuner med större invånarantal än 50 000 finns inte några partier av denna typ.

Bland de 61 lokala partibeteckningar som förekommer under innevarande mandatperiod är enligt undersökningen nio lokala valtekniska arrangemang av etablerade partier. Av de återstående 52 utgör en tredjedel lokala utbrytningar ur etablerade partier.

De lokala partierna har i regel ett till tre mandat i kommunfullmäktige.

5.1.4 Värdemässig orientering

I undersökningen har även ingått frågor angående de lokala partiernas värdemässiga orientering. Det har skett genom att partiernas företrädare fått relatera partiets orientering till den traditionella vänster-högerskalan. Resultatet visar i denna del att huvuddelen av partierna inte går att placera in på en sådan skala.

Ett gemensamt drag för flertalet lokala partier synes vara att dess företrädare uppfattar den egna politiska aktiviteten som "opolitisk". Ofta förekommer termer såsom "kommunens bästa" som partiernas centrala målformulering.

5.1.5 Småpartiernas organisation

I undersökningen redovisas några resultat som gäller alla småpartier, dvs. även de som har riksorganisation. Till att börja med anges att den formella organisationsbildningen är relativt okomplicerad. I regel finns en enda partiavdelning i kommunen ibland kompletterad med någon mindre ungdoms- eller kvinnoavdelning. För de lokala partiernas del har endast i två fall registrerats fler än en lokalavdelning. Sidoorganisationer är mycket sällsynta inom dessa partier.

Ungefär en tredjedel av de undersökta lokala partierna saknar stadgar. När partiet utgör en utbrytning ur ett etablerat politiskt parti fortsätter man ibland inom partiet att i huvudsak arbeta efter de principer som gällt i moderorganisationen, dock utan att ha antagit egna stadgar.

De lokala partierna uppvisar enligt utredningen en ganska enhetlig formell organisatorisk uppbyggnad i den meningen att övergripande organisationer på regional- och riksplan i regel inte förekommer. I detta sammanhang utgör frihetliga kommunalfolket ett undantag genom att man har byggt

upp en slags samarbetsorganisation utan egentliga regionala organisationsled mellan lokal- och riksorganisation. Den senare fastställer vid riksmöten de anslutna lokala gruppernas allmänna politiska grundsatser.

Viss teknisk samverkan har inletts de senaste åren mellan ett fåtal lokala partier i olika kommuner i mellansverige. En samarbetskommitté har utsetts bestående av två eller tre representanter från varje tekniskt samverkande lokalt parti.

I de fall partierna har flera avdelningar i en kommun förekommer i regel en samarbetsorganisation, krets eller förening, bestående av representanter för avdelningarna. Denna nivå betecknas i undersökningen som lokal nivå.

5.1.6 *Verksamhetens inriktning*

I undersökningen har vidare studerats vilka olika typer av frågor som diskuteras i småpartierna. En indelning har skett i kategorierna kommunala frågor, landstingsfrågor, riksfrågor och internationella frågor.

Resultatet utvisar en i det närmaste total dominans för de kommunala frågorna i diskussionerna inom de lokala partierna. Närmare tre fjärdedelar av de lokala partierna redovisar *enbart* diskussioner kring kommunala spörsmål.

Kommunalpolitiska frågor har framträdande plats också bland småpartiernas (med riksorganisation) interna diskussionsinriktningar och hela 84 % av partiföreträdarna i 124 undersökta kommuner anger en sådan primär diskussionsinriktning.

5.1.7 *Partiaktiviteter*

Av undersökningen framgår att styrelsemöten och medlemmöten förekommer regelbundet i 63 % resp. 40 % av de lokala partier som har studerats. Sammantaget lämnar resultaten intrycket att de lokala partierna har en relativt lös organisation. De tycks huvudsakligen fungera som lokala väljarföreningar som främst aktiveras i samband med kommunalvalen vart tredje år.

Sådan verksamhet som utåtriktade informationsmöten, studiecirklar, distribution av hushållskorsband och annonsering är i regel tydligt koncentrerade till valår. Framför allt gäller det för de lokala partierna samt för m och fp.

5.1.8 *Ekonomi*

I undersökningen konstateras att företrädarna för småpartierna anser att partiernas resurser är otillräckliga. Särskilt gäller detta ekonomin. I regel

har småpartierna begränsade kostnader för sin partiverksamhet lokalt. För åren 1971-74 understiger genomsnittet 10 000 kr per år och parti. Alla småpartier – och då särskilt de lokala partierna och m och fp – har uppgett att man i hög grad är beroende av det kommunala partistödet. Som regel utgör detta den i särklass största inkomstkällan.

5.1.9 *Småpartier i vågmästarställning*

I undersökningen ägnas ett särskilt kapitel åt småpartiernas roll i vågmästarställning. Med vågmästarställning avses en parlamentarisk situation, där en mindre partigrupp kan avgöra blockvis låsta frågor genom att stödja det ena eller det andra partiblockets ståndpunkt. Vågmästarställningen kan inte bestämmas definitivt eftersom den beror på graden av samverkan mellan flera olika partier.

Med utgångspunkt i svaren på enkätfrågorna anser sig Gidlund bl. a. kunna konstatera att vågmästarläget driver fram en högre nivå av samverkan mellan olika partigrupperingar, samt att vågmästarpartiet kan få för stor representation i kommunala nämnder och styrelser. En annan märkbar effekt är att de olika partigrupperingarna mer motiveras att producera alternativa politiska handlingslinjer än i klara majoritetsslägen.

I allmänhet anser de intervjuade personerna inte att effektiviteten i det politiska systemet minskas, dvs. att beslutsfattandet går långsamt, på grund av vågmästarsituationen.

5.2 **Undersökning av effekten av olika småpartispärrar**

5.2.1 *Undersökningens uppläggning*

I utredningens uppdrag har även ingått att belysa effekten av olika småpartispärrar. Som förut nämnts har utredningen därför låtit ledamoten Göran Åstrand göra en valstatistisk undersökning av de mandatmässiga effekterna av ett valsysteem med utjämningsmandat och småpartispärr. Beräkningarna har skett på grundval av kommunalvalskommitténs förslag.

Undersökningen baseras på de faktiska förhållandena vid 1973 års val till kommunfullmäktige och landsting. Materialet har beräknats efter fyra olika spärrnivåer, nämligen 4 %, 3 %, 2 % och ingen spärr alls. I en bilaga till Ds Kn 1975:2 lämnas en utförlig redovisning av undersökningens resultat omfattande alla kommuner och landstingskommuner i landet. Bilagan bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. I det följande lämnas en sammanfattning av resultaten.

5.2.2 *Val till kommunfullmäktige*

I förhållande till den faktiska mandatfördelningen vid 1973 års val skulle enligt undersökningen en 4 %-spärr i fullmäktigvalen innebära en man-

datmässig minskning framför allt för kds, som förlorar hälften av mandaten, och vpk, som förlorar drygt en sjättedel. En 3 %-spärr skulle huvudsakligen påverka förhållandena för kds. För de lokala partierna är de mandatmässiga minskningarna förhållandevis måttliga. Den största överensstämmelsen med det faktiska utfallet totalt sett råder på 2 %-nivån.

En tillämpning av riksdagsvalets 4 %-spärr på kommunfullmäktigvalen skulle ge de större partierna (s och c) vissa ökningar.

Mandatfördelningen i kommunfullmäktige (siffror från 1973 års val)

Den faktiska mandatfördelningen	Mandatfördelningen vid valsystem med utjämningsmandat och spärr				
	1973	spärr 4 %	spärr 3 %	spärr 2 %	ingen spärr
m	1 599	1 609	1 604	1 599	1 593
c	3 609,5	3 687	3 635	3 610	3 596
fp	1 232	1 261	1 249	1 242	1 234
kds	250	127	181	247	284
s	5 786	5 895	5 821	5 771	5 746
vpk	549	463	540	558	567
skp	1	—	—	—	6
övriga	209,5	194	206	209	210
	13 236	13 236	13 236	13 236	13 236

5.2.3 Val till landsting

För de landstingskommunala valen gäller enligt undersökningen att inte något parti skulle ha kommit med i fördelningen av mandat på grundval av den s. k. 12-procentsregeln, vilken kommunalvalskommittén föreslog för landstingsval. En sådan regel tillämpas nu vid riksdagsvalen. Den innebär att parti, som fått mindre än 4 % av det totala antalet röster, ändå kan få vara med i fördelningen av mandat i en valkrets, om partiet i den kretsen fått minst 12 % av de avgivna rösterna.

För landstingsvalen visar efterföljande sammanställning att en spärr på 4 % innebär en viss minskning för de större partierna (s och c) samt en viss ökning för de medelstora partierna (m och fp). Förklaringen är här att landstingens nuvarande uppdelning i många och mandatmässigt små valkretsar gynnar de större och missgynnar de mindre partierna. När valkretsindelningen (som i den redovisade undersökningen) blir valstatistiskt ointressant blir effekterna de redovisade.

Vid spärrnivån 4 % får kds ett lika stort mandatutfall som vid den nu använda valmetoden. Om de lägre spärrnivåerna tillämpas ökar antalet mandat för kds. För vpk gäller en positiv avvikelse oavsett vilken spärrnivå som tillämpas.

Även i detta fall kan konstateras att effekterna av en småpartis spärr framför allt berör småpartier med riksorganisation.

Överensstämmelsen mellan det faktiska mandatutfallet vid valet år 1973 samt utfallet vid 2 %-nivån gör sig inte gällande vid landstingsvalet på samma sätt som vid fullmäktigvalet.

Mandatfördelningen i landstingen (siffror från 1973 års val)

Den faktiska mandatfördelningen	Mandatfördelningen vid valsystem med utjämningsmandat och spärr				
	1973	spärr 4 %	spärr 3 %	spärr 2 %	ingen spärr
m	192	205	201	199	196
c	427	413	407	402	401
fp	121	145	144	141	138
kds	8	8	9	19	32
s	728	698	693	685	677
vpk	42	50	65	73	73
skp	–	–	–	–	1
övriga	1	–	–	–	1
	1 519	1 519	1 519	1 519	1 519

5.3 Utredningens sammanfattande synpunkter på småpartiernas roll och effekter av småpartispärrar

Utredningen om den kommunala demokratin framhåller att det inte ankommer på utredningen att lägga fram något eget förslag till nytt kommunalt valsystem. Därför har utredningen inte övervägt alternativa reformvägar såsom t. ex. revidering av valkretsindelningen även om det framtagna materialet kan vara användbart för en sådan vidare prövning. I anslutning till de förut redovisade undersökningarna har utredningen emellertid lämnat några generella kommentarer från kommunaldemokratisk synpunkt.

Utredningen finner det angeläget ur demokratisk synvinkel att valsystemet vid de kommunala valen reformeras. Syftet bör vara att åstadkomma bästa möjliga proportionalitet mellan partierna. Frågan om hur det kommunala valsystemet skall vara konstruerat utgör emellertid en del i ett större problemområde. Ytterst gäller det hur demokratin skall fungera i våra kommuner och landstingskommuner.

Den moderna folkstyrelsen utgör en styrelse genom politiska partier, framhåller utredningen. Det gäller även i den kommunala demokratin. Till partiernas uppgifter hör att samla medborgarna kring en målsättning. Partierna kanaliserar och ger eftertryck åt medborgarnas önskemål, och de fyller en väsentlig funktion vid nomineringen av förtroendeposter. Utredningen vill klart markera uppfattningen att den kommunala demokratin måste bäras upp av politiska partier med en ideologisk grundsyn på samhällsutvecklingen. I detta sammanhang erinrar utredningen om partisystemets beroende av valsystemets utformning. Förutsättningarna för stora resp. små partier, för lokalt avgränsade partier samt för uppkomsten av nya partier och partisplittring påverkas av valsystemet. Den tillämpade valmetoden anger så-

ledes i grova drag arbetsvillkoren för partierna.

En väsentlig förutsättning för den kommunala demokratin är enligt utredningen att de kommunala organen har möjlighet att i rimlig utsträckning följa konsekventa handlingslinjer. Utredningen anser att en långtgående partisplittring skulle kunna reducera dessa möjligheter. I vågmästarlägen där det inte finns någon klar majoritet kan ett eller flera småpartier komma att få ett oproportionerligt stort inflytande över de kommunala besluten.

Utredningen anser därför att det måste finnas regler som förhindrar att alltför små och tillfälliga grupper vinner inträde i de representativa församlingarna. Vad gäller utformningen av en sådan regel torde emellertid inte finnas någon lösning som framstår som helt självklar utifrån alla aspekter. Önskemålen att erhålla ett valsysteem som dels erbjuder största möjliga proportionalitet mellan partierna, dels förhindrar en långtgående partisplittring är motstridiga. Vid utformningen av en småpartispärr får man således försöka väga dessa önskemål mot varandra i syfte att finna en lämplig lösning.

Kommunalvalskommittén eftersträvade med sitt förslag till kommunalt valsysteem en så god överensstämmelse som möjligt mellan riksvalet och de kommunala valen. Kommittén såg det som ett värde i sig att småpartierna fick en likformig behandling på de olika nivåerna. Utredningen om den kommunala demokratin erinrar i detta sammanhang om att förutsättningarna inte är desamma på riksnivå och kommunal nivå. På riksplanet har småpartispärren på 4 % avvägts mot det parlamentariska system som där tillämpas. Motivet har varit att förhindra att uppkomsten av olika småpartier verkar förlamande eller avsevärt försvårande vid en regeringsbildning.

På det kommunala planet har under de senaste åren växt fram olika styrelseformer, som innebär att den politiska majoriteten markerat sitt politiska ansvar. Det har framför allt skett genom att majoriteten besatt alla uppdrag som heltidsengagerade förtroendemän och alla ordförandeposter. Detta innebär att ett visst närmande till den styrelseform som tillämpas på riksplanet har skett. Men skillnaderna mellan de olika nivåerna är ändå framträdande. Synen på förekomsten av småpartier i den kommunala demokratin bör enligt utredningen anpassas därefter.

När man bedömer storleken av en lämplig småpartispärr i det kommunala valet bör, anför utredningen, även andra synpunkter än de nämnda finnas med i bilden. En sådan är väljarnas tilltro till det representativa systemets förmåga att på ett riktigt sätt avspegla medborgaropinionen. Om det blir alltför svårt att bli representerad kan detta få negativa konsekvenser i framtiden. Det kan finnas risk för att minoriteten väljer att i stället arbeta med utomparlamentariska aktioner eller förlorar intresset för det kommunala arbetet.

Av de kartläggningar som utredningen har låtit utföra med utgångspunkt i 1973 års valresultat framgår att det framför allt är småpartier med etablerade riksorganisationer som berörs av en småpartispärr. Oavsett vilken nivå som väljs påverkas de rent lokala partierna i begränsad utsträckning. Detta skulle

kunna tolkas så att det inte är så stor risk för en avsevärd partisplittring på den kommunala nivån. Utredningen framhåller att en osäkerhetsfaktor i detta sammanhang emellertid är att en relativt sett låg småpartispärr på sikt kan förändra bilden. Valsystemets utformning kan således förändra partistrukturen.

De lägen där småpartier har en vågmästarroll leder som regel till en för stor representation i kommunala styrelser och nämnder i förhållande till dessa partiers storlek. Ökade motsättningar mellan olika partigrupperingar samt ökat antal voteringar är andra tendenser som har redovisats som undersökningsresultat. Ett annat resultat är att uppkomsten av vågmästarställning som regel inte har ansetts påverka effektiviteten vid det kommunala beslutsfattandet.

Avslutningsvis konstaterar utredningen att det kommunala valsystemet bör reformeras. Därvid bör ske en avvägning mellan önskemålet att uppnå bästa möjliga proportionalitet mellan partierna samt nödvändigheten av att förhindra en långtgående partisplittring.

Utredningen konstaterar att det inte är möjligt att med ledning av de undersökningar som utredningen har låtit göra dra några entydiga slutsatser om utformningen av en småpartispärr för fullmäktig- och landstingsvalen. Utredningen anser sig ha fått belägg för att önskemålet om en likformighet mellan riksväls- och kommunalvalssystemen inte bör drivas alltför långt. Därför bör även en lägre spärrnivå kunna övervägas för de kommunala valen.

Betänkandet (Ds Kn 1975:2) Småpartier i den kommunala demokratin har inte remissbehandlats. Det har överlämnats till de i riksdagen representerade politiska partierna som underlag för bedömning av frågan om nytt system för de kommunala valen.

6 Rösträttsutredningen

Rösträttsutredningen (Kn 1974:02), som tillsattes under försommaren 1974, har i mars 1975 lämnat betänkandet (SOU 1975:15) Kommunal rösträtt för invandrare.

I betänkandet föreslås att i Sverige bosatta icke svenska medborgare skall få rösträtt vid val till landsting, kommunfullmäktige och kyrkofullmäktige samt vid prästval. En särskild förutsättning för rösträtt vid val av landsting och kommunfullmäktige skall enligt förslaget vara att invandraren är mantalsskriven i Sverige för valåret och att han har varit mantalsskriven här också för de två närmast föregående åren. I praktiken innebär detta ett krav på stadigvarande bosättning här under ca tre år. Härutöver krävs enligt förslaget att de rösträttsvillkor som gäller för svenska medborgare är uppfyllda.

Utredningen föreslår att röstberättigad invandrare också skall vara valbar till landsting, kommunfullmäktige och kyrkofullmäktige samt till andra kommunala förtroendeuppdrag. De regler om rösträtt och bosättning i kom-

munen som uteslutande valbarhetsvillkor som gäller för svenska medborgare skall alltså gälla också för utlänningar.

Omkring 400 000 utlänningar är nu bosatta i Sverige. Av dessa är ca 240 000 medborgare i de övriga nordiska länderna. Omkring 260 000 av utlänningarna är 18 år eller äldre.

Utredningen föreslår att bestämmelserna om rösträtt och valbarhet för utlänningar vid kommunala val skall träda i kraft den 1 januari 1976 så att reformen kan tillämpas vid kommunalvalet hösten samma år. Betänkandet remissbehandlas f. n.

7 Vissa undersökningar

I syfte att i fråga om val till kommunfullmäktige belysa skillnaderna i mandatfördelningen mellan valkretsarna vid användning av folkmängden resp. antalet röstberättigade som fördelningsgrund har vissa undersökningar utförts inom kommundepartementet. En sammanställning av undersökningarnas resultat bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

I sammanställningen redovisas mandatfördelningen mellan valkretsarna i kommunalvalet år 1973 jämförd med en mandatfördelning beräknad efter antalet röstberättigade.

Av Sveriges 278 kommuner hade 62 valkretsindelning i kommunalvalet år 1973. Det betyder att ungefär var femte kommun använde valkretsindelning i detta val. Den vanligaste indelningen var två valkretsar, men även annan indelning användes. De 62 valkretsindelade kommunerna fördelade sig på följande sätt, 35 kommuner med 2 valkretsar, 11 kommuner med 3 valkretsar, 10 kommuner med 4 valkretsar, 4 kommuner med 5 valkretsar, 1 kommun med 6 valkretsar och slutligen 1 kommun, Stockholm, med 7 valkretsar.

Materialet i sammanställningen avser en genomgång av samtliga 62 valkretsindelade kommuner. Mandatfördelningen studeras enligt det system som användes i kommunalvalet år 1973, dvs. mandattilldelning efter *folkmängd*, ställd mot en modell där mandatfördelningen räknas fram efter antalet *röstberättigade*. Uppgifter för var och en av de valkretsindelade kommunerna återfinns i tabell 1 i sammanställningen.

I 26 av de 62 kommunerna ger de två beräkningsmetoderna, mandatfördelning efter folkmängd och mandatfördelning efter röstberättigade, samma resultat. Beträffande 23 kommuner framkommer förändringar på ett mandat. Detta betyder, som framgår av tabell 2 i sammanställningen, att i ca 80 % av de valkretsindelade kommunerna visar beräkningarna ingen eller obetydlig skillnad.

Tabell 3 i sammanställningen anger att nära hälften av samtliga valkretsar inte uppvisar någon skillnad i mandattilldelning mellan de två beräknings-sätten. Ca 40 % av samtliga valkretsar visar en skillnad på ett mandat. Ungefär 90 % av valkretsarna uppvisar alltså ingen eller obetydlig skillnad

om man räknar efter antalet röstberättigade i stället för som i dag efter folkmängden.

8 Föredraganden

8.1 Bakgrund

Såväl valen till riksdagen som valen till landsting, kommun- och kyrkofullmäktige är i vårt land sedan länge proportionella dvs. partierna får en representation i den församling valet gäller som i princip motsvarar deras andel av väljarkåren. Vid fördelningen av mandat mellan partierna används vid de nämnda valen den s. k. jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Metoden innebär att mandat tilldelas, ett efter ett, det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Första jämförelsetalet är röstetalet delat med 1,4. Följande jämförelsetal erhålls genom att partiets röstetal delas med det tal som motsvarar dubbla antalet mandat som partiet har fått ökat med 1, alltså med 3, 5, 7 osv. Genom att den första divisorn är högre än 1, innebär metoden en viss spärr mot småpartier. Effekten av spärren varierar med det antal mandat som skall fördelas. Ju fler mandat desto mindre spärr effekt och omvänt.

Fram till 1970 års val förrättades såväl riksdagsvalen som de kommunala valen i slutna valkretsar. En sådan ordning innebär att valresultatet i en valkrets inte påverkas av utgången i andra kretsar. Ett parti kan alltså inte tillgodogöra sig de överskottsroster som partiet har i en valkrets efter det att det sista mandatet där har fördelats.

För val till landsting skall landstingskommun indelas i valkretsar. I kommun skall sådan indelning göras om kommunen har mer än 40 000 invånare eller om mer än 51 fullmäktige skall utses i kommunen. Flertalet kommuner har hittills inte varit valkretsindelade.

En ordning med val i slutna kretsar innebär att fullständig proportionalitet inte uppnås. I kommuner som inte är valkretsindelade ger emellertid mandatfördelningsmetoden en praktiskt taget fullständig proportionalitet.

Fr. o. m. 1970 års val ersattes det dittillsvarande riksdagsvalssystemet med ett riksproportionellt system. Detta innebär att partierna i princip skall få mandat i riksdagen i direkt proportion till varje partis andel av valmanskåren i hela landet. Detta åstadkoms genom att endast en del av mandat tilldelas valkretsarna och fördelas mellan partierna på grundval av valresultatet där. Återstoden av mandat används för att utjämna de avvikelser från ett riksproportionellt riktigt resultat som kan uppstå vid mandatfördelningen inom kretsarna. Principen om riksproportionalitet är emellertid inte konsekvent genomförd. För att förhindra en från parlamentarisk synpunkt olycklig partisplittring i riksdagen har systemet försetts med en särskild spärr mot småpartier. Sålunda får endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela landet delta i mandatfördelningen. Parti med färre röster får dock

delta i mandatfördelningen i valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna.

Förslag till ett nytt valsystem även för de kommunala valen har lagts fram av kommunalvalskommittén i betänkandet (SOU 1971:4) Kommunala val. I anslutning till dessa förslag har – efter avslutad remissbehandling – vissa kompletterande undersökningar gjorts av utredningen om den kommunala demokratin. Dessa undersökningar har redovisats i betänkandet (Ds Kn 1975:2) Småpartier i den kommunala demokratin.

Kommunalvalskommittén förordar att ett nytt valsystem skall införas för landstings- och kommunfullmäktigvalen i huvudsaklig överensstämmelse med valsystemet för riksdagsvalen. Enligt kommitténs förslag skall i landstingskommuner och valkretsindelade kommuner endast en del av mandatet tilldelas valkretsarna och fördelas mellan partierna på grundval av valresultatet inom resp. krets. De återstående mandatet skall användas för att utjämna de avvikelser från ett för hela landstingskommunen eller kommunen proportionellt riktigt resultat som kan uppstå vid fördelning inom kretsarna. Kommittén föreslår att endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela landstingskommunen resp. kommunen får delta i mandatfördelningen. I fråga om landstingsval kompletteras dock denna spärr genom en regel som innebär att parti med mindre andel av det totala antalet röster skall få delta i mandatfördelningen i valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna.

Vid remissbehandlingen av kommunalvalskommitténs förslag tillstyrkte remissinstanserna i allmänhet huvuddragen i kommitténs förslag. Meningarna var dock delade i fråga om införande av en 4 %-spärr mot småpartier även vid kommunala val.

Till följd av det splittrade remissutfallet hölls överläggningar mellan riksdagspartierna i början av år 1972. Därvid rådde enighet om att frågan om generell spärr mot småpartier i de kommunala valen inte skulle tas upp till avgörande förrän man närmare fått diskutera vilka konsekvenser för den kommunala demokratin en sådan spärr skulle få. Genom tilläggsdirektiv våren 1973 fick utredningen om den kommunala demokratin i uppdrag bl. a. att belysa och värdera småpartiernas roll i den kommunala demokratin och att utifrån kommunaldemokratiska synpunkter studera effekterna av olika småpartispärrar.

Utredningen om den kommunala demokratin konstaterar i det förut nämnda betänkandet att det kommunala valsystemet bör reformeras. Vid utformningen av ett nytt system bör önskemålet att uppnå bästa möjliga proportionalitet mellan partierna vägas mot nödvändigheten av att förhindra en långtgående partisplittring. Av de undersökningar som utredningen har låtit göra kan inte några entydiga slutsatser dras om utformningen av en småpartispärr för fullmäktig- och landstingsvalen. Utredningen anser sig dock ha fått belägg för att önskemålet om en likformighet mellan riksdagsvals- och kommunalvalssystemen inte bör drivas alltför långt. Därför

menar utredningen att även en lägre spärrnivå bör kunna övervägas för de kommunala valen. Utredningens betänkande har tillställts riksdagspartierna.

8.2 Behov av nytt system för de kommunala valen

Kommunalvalskommittén konstaterar att det nuvarande valsystemet vid landstingsvalen i motsats till det som tillämpas för riksdagsvalen inte medför en fullständig proportionalitet partierna emellan. Detta beror väsentligen på att landstingsvalen förrättas i slutna valkretsar. En sådan ordning ger nämligen, framhåller kommittén, spelrum för slumpmässiga avvikelser till det ena eller det andra partiets förmån vid fördelningen av mandaten i landstingskommunen som helhet. Kommittén framhåller att det finns skäl för en reform, som ger en bättre proportionalitet och medför större överensstämmelse – inbegripet en likformig behandling av småpartier – mellan å ena sidan riksdagsvalet och å andra sidan kommunalvalen.

Kommunalvalskommittén anför också att det även vid kommunfullmäktigvalen är av intresse att ha ett valsystem som ger ett lika gott resultat från proportionalitetssynpunkt som valsystemet för riksdagsval. Kommittén erinrar om att ett valsystem av riksdagstyp självfallet kan tillämpas fullt ut bara i kommuner som är valkretsindelade. Är kommun inte indelad i valkretsar ger emellertid redan den gällande mandatfördelningsmetoden en praktiskt taget fullständig proportionalitet.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt att ett nytt valsystem för de kommunala valen införs. Det bedöms angeläget att även systemet för val av landsting och kommunfullmäktige ger största möjliga proportionalitet mellan partierna och att så enhetliga regler som möjligt tillämpas för de olika valen.

En del remissinstanser har på olika punkter framfört kritik mot kommitténs förslag. Några remissinstanser menar att ytterligare erfarenheter av det nya valsystemet vid riksdagsval bör avvaktas innan ställning tas till frågan om ändring av det kommunala valsystemet. I vissa remissuttalanden sägs att behovet att få till stånd en god proportionalitet inte är lika starkt vid kommunala val som vid riksdagsval.

För egen del vill jag framhålla att nuvarande system för val till landsting ger en relativt god proportionell fördelning. Betydande avvikelser kan dock förekomma. Jag har samma uppfattning som kommunalvalskommittén och flertalet remissinstanser att ett system som ger bättre proportionalitet vid landstingsvalen än det nuvarande behövs. Jag vill i sammanhanget understryka vikten av att systemet utformas så att en ökad partisplittring i landstingen undviks. Jag delar alltså den uppfattning som utredningen om den kommunala demokratin har framfört i dessa hänseenden. Jag tar i det följande upp frågan om på vilket sätt en bättre proportionalitet vid landstingsvalen skall kunna uppnås.

Enligt min mening måste frågan om behovet av ett nytt valsystem för

valen till kommunfullmäktige bedömas från andra utgångspunkter. Nuvarande system ger allmänt sett en god proportionalitet och i de kommuner som inte är valkretsindelade når man – bortsett från den spärreffekt som 1,4-divisorn ger – praktiskt taget fullständig proportionalitet. Jag ämnar dock föreslå vissa justeringar i systemet för kommunfullmäktigval med syfte att trygga proportionaliteten.

8.3 Förbättrad proportionalitet genom ändrade regler för valkretsindelningen

I fråga om landstingen prövade kommunalvalskommittén först om den åsyftade reformen kunde genomföras enbart genom att reglerna om valkretsindelning ändrades, dvs. inom det nuvarande valsystemets ram. En sådan lösning förutsatte enligt kommittén att följande tre krav kunde tillgodoses, nämligen (1) endast små avvikelser från en fullständig landstingsproportionalitet får förekomma, (2) en småpartispärr skall finnas inbyggd i systemet, (3) valkretsarna skall utgöra i fråga om befolkning, näringsgeografi och liknande förhållanden naturliga enheter. Kommitténs undersökningar ledde kommittén till slutsatsen att kravet på naturliga valkretsar i princip inte går att förena med krav både på god proportionalitet och småpartispärr. Mot denna slutsats har remissinstanserna inte haft några invändningar.

Jag ansluter mig till kommunalvalskommitténs uppfattning att ändrade regler för valkretsindelningen vid val till landsting inte erbjuder någon framkomlig väg för att skapa bättre proportionalitet.

I fråga om val till kommunfullmäktige ämnar jag dock, som redovisas längre fram, förorda viss ändring i förutsättningarna för valkretsindelningen.

8.4 Förbättrad proportionalitet genom utjämningsmandat

Eftersom ändrade regler för valkretsindelningen inte utgör en framkomlig väg till förbättrad proportionalitet har kommunalvalskommittén prövat möjligheterna att för landstingsvalen införa ett system som motsvarar det som tillämpas vid riksdagsvalen. Kommittén konstaterar att med en sådan lösning uppnås i huvudsak en fullständig proportionalitet mellan partierna. Dessutom tillgodoser systemet kravet på en småpartispärr. Som en fördel anges också att mandatfördelningen mellan partierna inte påverkas av det sätt på vilket valkretsindelningen görs. Kommunvalskommittén anser därför att denna lösning bör väljas och att det nuvarande valsystemet vid landstingsvalen alltså bör ersättas med ett landstingsproportionellt system. I fråga om relationen mellan fasta valkretsmandat och utjämningsmandat framhåller kommittén att det är av betydelse att varje valkrets tilldelas det antal fasta valkretsmandat som behövs för att önskemålet om en stabil regional representation skall kunna tillgodoses. Kommittén föreslår

att 9/10 av landstingsmandaten skall utgöra fasta valkretsmandat vilka fördelas inom valkretsarna och 1/10 utjämningsmandat vilka används för att utjämna de avvikelser från ett landstingsproportionellt riktigt valresultat som kan uppstå vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Det brutna tal som kan uppkomma vid beräkningen av antalet fasta valkretsmandat skall därvid sänkas till närmast lägre hela tal. Dessutom föreslår kommittén att endast parti som fått minst 4 % av rösterna i hela landstingskommunen skall få delta i mandatfördelningen. Parti som inte uppnår denna andel men som har fått minst 12 % av rösterna i en valkrets skall dock ha rätt att delta i fördelningen av de fasta mandaten för den valkretsen.

I fråga om val till kommunfullmäktige framhåller kommunalvalskommittén att riksdagsvals-systemet kan tillämpas fullt ut bara i kommuner som är valkretsindelade. Det erinras om att när kommun inte är indelad i valkretsar ger redan mandatfördelningsmetoden en praktiskt taget fullständig proportionalitet. Kommittén anser att det för riksdagsvalen gällande och för landstingsvalen föreslagna vals-systemet i princip bör införas även vid kommunfullmäktigval. Reglerna om valkretsindelning föreslås bli fakultativa. Någon valkretsspärr på 12 % bör inte införas enligt kommittén.

Kommunalvalskommittén föreslår alltså att endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela kommunen skall få delta i mandatfördelningen. Dessutom framhålls att valkretsindelningen bör göras så att varje valkrets liksom f. n. kan beräknas komma att tilldelas minst tio fasta mandat. Detta för att så långt som möjligt garantera att valutslaget på ett proportionellt riktigt sätt speglar opinionen i de olika valkretsarna.

Kommitténs förslag till nytt vals-system för de kommunala valen har fått ett övervägande gynnsamt mottagande av remissinstanserna. I fråga om införandet av en småpartispärr på 4 % är meningarna dock delade. Även jag anser att den grundläggande konstruktionen i förslaget har betydande förtjänster för landstingens del. Kravet på proportionalitet mellan partierna tillgodoses. Mandatfördelningen påverkas inte av det sätt på vilket valkretsindelningen görs. Om förslaget genomförs kan, som också kommittén har betonat, valkretsindelningen göras uteslutande med sikte på en indelning som från valtekniska, partiorganisatoriska och liknande synpunkter är den lämpligaste utan att kravet på naturliga valkretsar behöver frånträdas. Jag finner detta vara av stort värde. Jag kan alltså i princip biträda kommitténs förslag. Till frågan om småpartispärr återkommer jag emellertid i det följande.

I fråga om kommunfullmäktigvalen talar inte samma starka skäl som beträffande landstingsvalen för kommitténs förslag. Valsystemet uppfyller redan i dag de krav på proportionalitet som rimligen kan ställas. Enligt min mening har de skäl som kan anföras för kommitténs förslag inte sådan tyngd att detta bör genomföras för dessa val. Vissa begränsade ändringar bör dock göras i nuvarande system. Till dessa återkommer jag i det följande.

8.5 Småpartispärr

En bärande tanke i kommunalvalskommitténs resonemang är att man vid riksdags- och landstingsvalen och så långt möjligt även vid valen till fullmäktige bör ha valsysteem som leder till i princip likvärdiga resultat. Därför föreslår kommittén en småpartispärr på 4 % för både landstings- och kommunfullmäktigval, för landstingsvalens del kompletterad med en valkretsspärr på 12 %.

Förslaget om en småpartispärr har, som jag tidigare har nämnt, mött kritik vid remissbehandlingen. Ett stort antal remissinstanser ansluter sig till kommitténs förslag att småpartispärren skall tillämpas även vid de kommunala valen. En del remissinstanser, varibland flera länsstyrelser och åtskilliga kommuner, har ställt sig tveksamma eller avvisar direkt en 4 %-spärr mot småpartier även på det kommunala planet. Till de remissinstanser som visar tveksamhet i spärfrågan hör utredningen om den kommunala demokratin och Svenska kommunförbundet.

I sitt tidigare nämnda betänkande framhåller utredningen om den kommunala demokratin att önskemålet om bästa möjliga proportionalitet måste vägas mot nödvändigheten av att förhindra en långtgående partisplittring. Utredningen kan inte med ledning av de undersökningar som utredningen har låtit göra säga något bestämt om vilken småpartispärr som är den lämpligaste för fullmäktig- och landstingsvalen. Utredningen har emellertid kommit fram till att önskemålet om en likformighet mellan riksväls- och kommunalvalssystemen inte bör drivas alltför långt, varför även en lägre spärrnivå bör kunna övervägas för de kommunala valen.

Som jag tidigare har framhållit anser jag det önskvärt att vid de kommunala valen åstadkomma bästa möjliga proportionalitet mellan partierna. Från allmänt demokratiska synpunkter måste ett valsysteem grundas på proportionell rättvisa. Men man får enligt min mening inte driva rättvisetänkandet så långt att andra värden i demokratin kommer i fara. Valsystemet får inte uppmuntra till en så långtgående partisplittring att de kommunala organens handlingskraft förlamas. Tvärtom torde det råda allmän enighet om att valsystemet måste ge förutsättning för en arbetsduglig kommunal demokrati. Jag anser alltså att det i princip finns fullgoda skäl för att förse ett valsysteem, som leder till större proportionalitet vid de kommunala valen, med en spärr.

I fråga om landstingsvalen har det stora flertalet remissinstanser godtagit kommunalvalskommitténs förslag om en spärr vid 4 %, men några remissinstanser anser att spärren är för hård. Bl. a. framhåller utredningen om den kommunala demokratin att en alltför hög spärr kan få negativa konsekvenser. Det kan nämligen enligt utredningen finnas risk för att de i de kommunala institutionerna orepresenterade minoriteterna väljer att i stället arbeta med utomparlamentariska metoder eller förlorar intresset för det kommunala arbetet.

För egen del har jag efter ingående överväganden kommit till slutsatsen att spärren vid landstingsvalen bör sättas vid 3 %. Jag är emellertid inte beredd att biträda förslaget om en valkretsspärr på 12 %. Jag delar alltså den uppfattning som bl. a. länsstyrelsen i Stockholms län, landstingskommunerna i Stockholms och Uppsala län samt Stockholms kommun framfört i denna del.

Som flera remissinstanser har framhållit talar intresset av enhetlighet för i huvudsak likformiga valsystem. Enligt min mening framträder inga olägenheter med nuvarande system för val till kommunfullmäktige. Med hänsyn till den starkt delade remissopinionen om just småpartispärr för kommunfullmäktigval vill jag, som jag redan har framhållit, inte förorda någon omfattande ändring av systemet för val till kommunfullmäktige. Följaktligen är jag inte beredd att föreslå någon spärr vid fullmäktigvalen.

8.6 Valkretsindelningen

Förutsättningarna för valkretsindelning för landstingsval är f. n. tämligen ingående reglerade. Med det landstingsproportionella valsystem som jag har förordat i det föregående blir valkretsindelningen inte längre betydelsefull för mandatfördelningen mellan partierna. De nuvarande bestämmelserna bör därför kunna förenklas. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen, men vill redan nu ta upp frågan om landstingsvalkretsarnas storlek.

Kommittén framhåller att man bör eftersträva att få fram valkretsar som dels inte uppvisar alltför stora skillnader i fråga om antalet fasta mandat, dels bär upp ett visst minsta antal mandat. I sistnämnda hänseende förordar kommittén på grundval av gjorda undersökningar att valkretsindelningen för landstingsval görs så att varje valkrets kan beräknas få minst åtta fasta valkretsmandat. För egen del kan jag biträda kommitténs förslag i denna del.

I fråga om valen till kommunfullmäktige bör enligt min mening nuvarande huvudprinciper för valkretsindelningen gälla även i fortsättningen. Minimiantalet mandat för valkrets är f. n. tio. Skäl kan emellertid anföras för att bestämma minimiantalet till ett högre tal. Valkretsar med så få mandat som tio kan i vissa lägen medföra risk för bristande proportionalitet i kommunen. Valkretsarna i kommunerna är emellertid redan nu mycket stora mandatmässigt. Vid 1973 års val hade 58 % av valkretsarna minst 20 mandat. Medianvärdet låg så högt som vid 21. Ingen valkrets hade vid 1973 års val så lågt mandatantal som minimiantalet tio. Jag har vid mina överväganden funnit att ett minimiantal på 15 mandat i varje valkrets utgör en ännu starkare garanti för en god proportionalitet än vad nuvarande minimital ger. Jag förordar därför att minimiantalet ändras till 15.

Kommunalvalskommittén har redovisat hur landstingsmandaten fördelar sig på valkretsar enligt olika beräkningsgrunder. (Undersökningarna har inte omfattat Stockholms och Gotlands län.) Materialet visar att en fördelnings-

princip som bygger på antalet röstberättigade mandatmässigt gynnar valkretsar där befolkningen har en högre genomsnittsålder på bekostnad av t. ex. valkretsar med stora barnkullar och valkretsar med stort inslag av utländska medborgare. Kommittén deklarerar att den saknar anledning att ta ställning till vilken av fördelningsprinciperna som i och för sig är den lämpligaste. Kommittén föreslår emellertid att landstingsmandaten i princip skall fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade invånare samt att motsvarande bör gälla i fråga om kommunfullmäktige. Som motiv anförs att den fördelningsprincip som statsmakterna har accepterat för riksdagsvalen bör slå igenom också vid val till landsting och kommunfullmäktige. Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker att mandaten fördelas mellan valkretsarna på grundval av antalet röstberättigade i varje krets.

Inom kommundepartementet har undersökts hur mandatfördelningen på valkretsar i Stockholms läns landstingskommun i landstingsvalet år 1973 utfaller vid tillämpning av de båda fördelningsmetoderna. Därvid har mandatfördelningen på valkretsarna enligt det system som användes i landstingsvalet år 1973, dvs. mandatfördelning efter folkmängd, ställts mot en modell där mandatfördelningen räknas fram efter antalet röstberättigade. En sammanställning av undersökningens resultat bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*. I två av de femton valkretsarna uppvisas inte någon skillnad mellan de båda beräkningssätten. I tio kretsar visas en skillnad på ett mandat och i tre kretsar är den redovisade skillnaden två mandat. Som jag tidigare nämnt visar motsvarande beräkningar för de valkretsindelade kommunerna ingen eller obetydlig skillnad mellan de båda metoderna.

Jag har samma uppfattning som kommunalvalskommittén och remissinstanserna i allmänhet och förordar att mandatfördelningen mellan valkretsarna beräknas i förhållande till antalet röstberättigade i både landstingskommuner och valkretsindelade kommuner.

Övergångsvis förordar jag att inför 1976 års val folkmängden får utgöra fördelningsgrund.

9 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommundepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i landstingslagen (1954:319),
2. lag om ändring i kommunallagen (1953:753),
3. lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm,
4. lag om ändring i vallagen (1972:620).

Det under 4 angivna förslaget har upprättats efter samråd med chefen för justitiedepartementet.

10 Specialmotivering

Landstingslagen (1954:319) (LL), kommunallagen (1953:753) (KL) och kommunallagen (1957:50) för Stockholm (KLS) innehåller bl. a. bestämmelser om rösträtt, valbarhet och valkretsindelning. Föreskrifter om bl. a. sammanräkningsförfarandet och mandatfördelningen mellan partierna finns däremot i vallagen (1972:620) (ValL).

I tilläggsdirektiv den 24 oktober 1969 till 1965 års valtekniska utredning anförde föredragande departementschefen att det torde vara lämpligt att en ny vallag begränsades till att omfatta de rent valtekniska reglerna. De materiella bestämmelserna om mandatfördelningen, inbegripet reglerna om utseende av representanter på partiernas mandat, borde i så fall tas in i den författning som närmast innehåller reglerna för ifrågavarande representation.

I samband med 1968/69 års författningsreform överfördes reglerna om mandatfördelningen vid riksdagsvalen till riksdagsordningen. De viktigaste av dessa bestämmelser finns numera i 3 kap. 6–9 §§ nya regeringsformen (RF), medan återstående bestämmelser om mandatfördelningen vid riksdagsval har tagits in i ValL.

Kommunalvalskommittén föreslår att mandatfördelningsreglerna tas in i LL, KL och KLS samt att bl. a. bestämmelserna om valkretsindelningen behålls i dessa lagar. Enligt remissyttrandet från *kommunallagsutredningen* bör de bestämmelser som rör valförfarandet samlas i vallagstiftningen. *Göteborgs kommun* ger uttryck för samma uppfattning.

Kommunallagsutredningen föreslår i betänkandet (SOU 1974:99) Enhetlig kommunallag att bl. a. LL, KL och KLS ersätts av en enhetlig kommunallag. Utredningen anför att bestämmelserna om antalet ledamöter i fullmäktige och landsting hör hemma i en gemensam kommunallag, medan reglerna om valkretsindelningen bör placeras i vallagstiftningen. Frågan om placeringen av mandatfördelningsreglerna blir, framhåller utredningen, aktuell först när ställning har tagits till om kommunalvalskommitténs förslag till valmetod för kommunalvalen skall genomföras eller ej. Utredningen, som anser att det bör vara möjligt att låta alla regler som hänger samman med valet placeras i ValL, har inte tagit in några sådana bestämmelser i sitt förslag till enhetlig kommunallag.

Den fördelning av bestämmelserna rörande valen till riksdagen som har gjorts mellan RF och ValL bör enligt min mening tillmätas stor betydelse när det gäller att fördela motsvarande bestämmelser mellan kommunallagstiftningen och ValL. Efter samråd med chefen för justitiedepartementet har jag emellertid funnit att bestämmelserna om valkretsindelning och mandatfördelning bör behållas i LL, KL och KLS resp. i ValL till dess att ställning kan tas till förslaget om en enhetlig kommunallag.

10.1 Förslaget till lag om ändring i landstingslagen

6 §

I denna paragraf föreskrivs f. n. att landstingets ledamöter och suppleanter för dem utses genom val. I paragrafen har nu tagits in bestämmelser om antalet ledamöter. F. n. är antalet, som framgår av 10 §, beroende av valkretsindelningen och av folkmängden i varje valkrets. Den nya 6 § har liksom kommitténs förslag utformats efter förebild av 5 § KL. Det föreskrivs sålunda att landstinget beslutar om antalet landstingsmän och att antalet skall bestämmas till ett udda tal. Vissa minimala som inte får underskridas föreskrivs också. I enlighet med kommitténs förslag har minimalen satts i relation till antalet röstberättigade och inte som i 5 § KL till antalet invånare. I den allmänna motiveringen har jag förordat att mandaten skall fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade invånare i resp. krets. Med en sådan ordning ligger det närmast till hands att också reglerna om antalet mandat för hela landstingskommunen ställs i relation till antalet röstberättigade.

De föreskrivna minimalen stämmer överens med kommitténs förslag, vilket har föranlett erinringar från endast någon enstaka remissinstans. På en punkt har dock en avvikelse gjorts från förslaget. Enligt detta skall utses minst 21 landstingsmän i landstingskommun med 65 000 röstberättigade invånare eller därunder och minst 35 i landstingskommun med över 65 000 till och med 140 000 röstberättigade invånare. Med anledning av ett påpekande från *länsstyrelsen i Kopparbergs län* om att det inte finns någon landstingskommun som har tillnärmelsevis så få röstberättigade som 65 000 har i stället föreskrivits att antalet landstingsmän skall bestämmas till minst 35 i landstingskommun med 140 000 röstberättigade invånare eller därunder.

Två länsstyrelser har tagit upp frågan om inte också maximala för antalet landstingsmän bör föreskrivas, medan *Landstingsförbundet* uttrycker tillfredsställelse över att kommitténs förslag inte innehåller några sådana föreskrifter. I likhet med kommittén har jag funnit att man bör kunna utgå från att landstingen även utan sådana föreskrifter kommer att se till att antalet inte sätts så högt att landstingens arbetsduglighet blir lidande.

Uttrycklig föreskrift om när beslut om antalet landstingsmän skall fattas har inte ansetts nödvändig. Som kommittén anför bör beslutet givetvis fattas i så god tid att den ändring i valkretsindelningen som kan föranledas av beslutet kan hinna genomföras inom föreskriven tid. I fråga om tiden för beslut om sådan ändring får jag hänvisa till vad som anförs under 13 §.

Kommittén anför att utan särskild föreskrift får anses gälla att antalet röstberättigade invånare enligt den justerade röstlängden skall ligga till grund för beslut om antalet landstingsmän. För tydlighetens skull har dock i paragrafen angetts hur antalet röstberättigade skall beräknas. Enligt 2 kap. 3 § ValL, som reglerar hur antalet röstberättigade skall beräknas när det gäller att fastställa antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets för val till

riksdagen, skall beräkningen ske på grundval av stommarna till mantalslängderna för det år då ordinarie val till riksdagen skall hållas. Fördelningen av de fasta valkretsmandaten på valkretsarna behöver emellertid inte göras förrän senast vid utgången av april valåret (2 kap. 2 §), medan beslut om antalet landstingsmän måste fattas avsevärt tidigare. Eftersom stommarna till mantalslängderna enligt 40 § folkbokföringsförordningen (1967:198) inte behöver föreligga förrän i mitten av januari, har det ansetts lämpligast att, när antalet landstingsmän skall bestämmas, använda de allmänna röstlängderna som grundval för beräkningen av antalet röstberättigade i landstingskommunen. I andra stycket av förevarande paragraf har därför föreskrivits att som röstberättigad skall anses den som har upptagits i gällande röstlängd. Allmän röstlängd upprättas enligt 4 kap. 1 § ValL årligen före den 15 juni för varje valdistrikt. Röstlängden gäller fr. o. m. den 1 september det år den har upprättats t. o. m. den 31 augusti påföljande år (4 kap. 7 §). I röstlängden upptas den som den 1 juni är kyrkobokförd i valdistriktet, är svensk medborgare och har fyllt eller före den 1 september det år röstlängden upprättas fyller 17 år (4 kap. 2 §). Den som är omyndigförklarad upptas dock inte i längden.

I enlighet med kommitténs förslag har i fjärde stycket föreskrivits att beslut om ändring av antalet landstingsmän tillämpas först vid det val i hela riket av landstingsmän som följer närmast efter beslutet. Det har inte ansetts nödvändigt att i paragrafen särskilt ange att nytt beslut om antalet landstingsmän behöver fattas endast om bestämmelserna om antalet landstingsmän föranleder det. Däremot har det föreskrivits att länsstyrelsen genast skall underrättas om beslut om ändring av antalet landstingsmän.

9 §

Ändringen i 9 § föranleds av att bestämmelserna om nyval av landstingsmän och suppleanter vid ändring i den landstingskommunala indelningen flyttas från 17 § till 15 §.

10 §

Bestämmelser om valkretsindelning och jämkning i sådan indelning finns f. n. i 10–17 §§ LL. Som jag har anført i den allmänna motiveringen upphör valkretsindelningen med det nya systemet för val till landsting att vara ett betydelsefullt komplement till valsättet. Bestämmelserna om valkretsindelningen kan därför förenklas avsevärt. Förevarande paragraf innehåller endast föreskrifter om att landstingskommun skall delas in i valkretsar och att valbarhet inte är inskränkt inom valkrets.

11 och 12 §§

I 11 § ges bestämmelser om landstingskommuns indelning i valkretsar. Paragrafen motsvarar alltså dels del av nuvarande 10 §, dels nuvarande 11

och 12 §§. Bortsett från några obetydliga justeringar stämmer paragrafen överens med 16 § i kommitténs förslag.

Utöver vad jag har anfört i den allmänna motiveringen vill jag i fråga om innehållet i 11 § anföra följande.

Huvudregeln är att valkrets skall bestå av en eller flera kommuner. Om det leder till en lämpligare valkretsindelning, skall dock avsteg kunna göras från denna regel. Valkrets bör enligt paragrafen vidare utformas så att den kan beräknas komma att – med tillämpning av 14 § – tilldelas minst åtta fasta valkretsmandat. Paragrafen innehåller vidare föreskrifter som avses garantera att – när kommun delas i valkretsar för val av landstingsmän – överensstämmelse åstadkoms mellan valkretsindelningen för landstingsvalen och valkretsindelningen för kommunfullmäktigvalen. Kommunindelningsreformen är numera så gott som helt genomförd. Med hänsyn härtill har det inte ansetts nödvändigt att i 11 § ta in någon motsvarighet till den bestämmelse som kommittén föreslår om att vad som i paragrafen föreskrivs om kommun skall äga motsvarande tillämpning på kommunblock.

13 §

I denna paragraf ges liksom f. n. bestämmelser om på vem det ankommer att besluta om landstingskommuns indelning i valkretsar. Vidare ges bestämmelser om tiden för sådant beslut. Föreskrifter härom finns f. n. i 14 §. Paragrafen motsvarar 15 § i kommitténs förslag. Motsvarighet till de nuvarande bestämmelserna om ordningen för beslut om det antal landstingsmän som skall utses för varje valkrets har tagits in i 14 §.

Enligt nuvarande regler bestäms indelningen i valkretsar av landstinget på förslag av länsstyrelsen och sedan kommunerna har beretts tillfälle att yttra sig. Landstingets beslut skall underställas regeringen för prövning och fastställelse.

Kommittén föreslår att länsstyrelsen skall besluta om valkretsindelningen på förslag av landstinget eller efter dess hörande. Landstinget skall bereda kommunerna tillfälle att yttra sig. Efter övergången till det landstingsproportionella valsysteM som kommittén föreslår kan valkretsindelningen enligt kommittén i princip göras med utgångspunkt i vad som är ändamålsenligt från valtekniska, partiorganisatoriska och liknande synpunkter. Med länsstyrelsen som beslutande säkerställs den nödvändiga samordningen mellan valkretsindelningen vid landstingsvalen och valkretsindelningen vid kommunfullmäktigvalen. Behovet av fastställelseprövningen faller enligt kommittén bort i och med att valkretsindelningen upphör att vara ett komplement till valmetoden.

Kommitténs förslag har gett anledning till viss kritik vid remissbehandlingen. *Landstingsförbundet* och några andra remissinstanser anser att valkretsindelningen bör beslutas av landstingen själva. Enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* framstår nuvarande ordning för beslut om valkretsindelning

som onödigt omständlig, när valkretsindelningen upphör att vara betydelsefull från politisk synpunkt. Med hänsyn till vikten av samordning med valkretsindelningen för val till kommunfullmäktige bör länsstyrelsen därför överta fastställelseprövningen.

För egen del anser jag att landstingskommunerna i princip bör ha det avgörande inflytandet på valkretsindelningen. I paragrafen har därlför föreskrivits att beslut om valkretsindelningen skall ankomma på landstinget. Av de skäl som länsstyrelsen i Skaraborgs län har anfört har fastställelseprövningen behållits men flyttats till länsstyrelsen. Med den utformning som bestämmelsen härom har fått kommer länsstyrelsen inte att kunna göra några sakliga ändringar i landstingets beslut. Det får antas bli ytterligt sällsynt att länsstyrelsen finner att landstingets beslut inte kan fastställas oförändrat eller med endast formella justeringar utan saklig betydelse. I enlighet med vad som enligt 9 § KL gäller i fråga om talan mot länsstyrelsens beslut om valkretsindelning för val av kommunfullmäktige har föreskrivits att talan mot länsstyrelsens beslut förs hos valprövningsnämnden samt att talan inte får föras mot nämndens beslut.

Beslut om ändring av tidigare bestämd valkretsindelning skall enligt nuvarande 14 § fattas före utgången av oktober året innan val av landstingsmän äger rum nästa gång eller, om regeringen förordnar det, före utgången av maj valåret. Vid ändring i den landstingskommunala indelningen kan regeringen enligt 15 och 16 §§ föreskriva annan tid för beslut om jämkning i valkretsindelningen.

Enligt kommitténs förslag skall beslut om indelning i valkretsar meddelas senast före utgången av maj det år val av landstingsmän nästa gång skall äga rum enligt den beslutade indelningen. Kommittén anför att praktiska skäl talar för att beslutet i allmänhet meddelas året före det år när valkretsindelningen skall tillämpas för första gången. Ändringar i den kommunala eller landstingskommunala indelningen eller i valkretsindelningen för kommunfullmäktigval kan emellertid medföra att beslut om ändring i valkretsindelningen för val till landstinget måste meddelas under valåret.

Också på denna punkt har kommitténs förslag väckt kritik. Enligt 1965 års valtekniska utredning framstår det som tveksamt om förslaget om tiden för beslut om valkretsindelning är realistiskt. Sådant beslut bör enligt utredningen fattas tidigare, även om det valtekniska system med valboxar och hålkortsvalsedlar som utredningen har föreslagit inte genomförs. Länsstyrelserna i Stockholms och Västernorrlands län ger uttryck för samma uppfattning. Enligt sistnämnda länsstyrelse bör tidsgränserna för beslut om valkretsindelning vid landstingsval resp. vid kommunfullmäktigval vara desamma. För att lämpliga valkretsar för val av landstingsmän skall kunna erhållas kan det någon gång bli nödvändigt att dela upp en kommun på flera valkretsar.

Med anledning av vad kommittén och remissinstanserna har anfört har i 13 § som huvudregel föreskrivits att beslut om indelning i valkretsar skall

meddelas före utgången av oktober året före det år då val av landstingsmän första gången skall förrättas enligt den indelning som beslutet avser. I normalfallet skall alltså beslutet fattas vid samma tid som enligt nuvarande regler. Med denna utformning som bestämmelsen har fått torde det framgå att nytt beslut om valkretsindelningen behöver fattas endast om ändring skall göras i den valkretsindelning som har beslutats tidigare. För det fall att t. ex. ändringar i den landstingskommunala eller kommunala indelningen skulle föranleda ändring i valkretsindelningen har i paragrafen angetts att regeringen kan föreskriva annan tid för beslut om indelning i valkretsar. Skulle landstinget ha fattat ett beslut som står i strid mot bestämmelserna i 11 § tredje stycket, har länsstyrelsen att vägra fastställelse. Härigenom garanteras samordningen mellan den landstingskommunala och den kommunala valkretsindelningen.

14 §

Denna paragraf motsvarar 11 § 2 och 3 mom. i kommitténs förslag. Den innehåller bestämmelser om fasta valkretsmandat och utjämningsmandat och om de fasta valkretsmandatens fördelning på valkretsarna. Bestämmelserna är grundläggande för det nya valsystemet för landstingsvalen och de har utformats efter förebild av 3 kap. 6 §, 7 § första stycket första punkten och 8 § första stycket RF samt 2 kap. 2-4 §§ ValL. Reglerna om mandatfördelningen mellan partierna har, som framgår av vad jag förut har anfört, tagits in i ValL. Att reglerna om de fasta valkretsmandaten och utjämningsmandaten har tagits in i LL motiveras av att de har ett visst samband med bestämmelserna om valkretsindelningen. Som framgår av vad jag har anfört i det föregående bör frågan om att föra över alla dessa bestämmelser till ValL tas upp i samband med att ställning tas till förslaget om en enhetlig kommunallag.

I enlighet med vad jag har förordat i den allmänna motiveringen föreskrivs i förevarande paragraf att 9/10 av landstingsmandaten skall vara fasta valkretsmandat som fördelas mellan partier på grundval av valresultatet i varje valkrets. Återstoden är utjämningsmandat som först fördelas mellan partier på grundval av valresultatet i hela landstingskommunen och därefter tillförs valkretsarna. Länsstyrelsen fastställer enligt vad som vidare föreskrivs i paragrafen antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets. Avgörande för hur stor del av samtliga fasta valkretsmandat som skall tilldelas en viss valkrets är förhållandet mellan antalet röstberättigade i valkretsen och antalet röstberättigade i hela landstingskommunen. I det följande skall jag inskränka mig till att behandla frågan om tidpunkten för länsstyrelsens beslut. I övrigt hänvisar jag till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

Enligt nuvarande bestämmelser i 14 § LL gäller samma tider för jämkning av tidigare beslut om det antal landstingsmän som skall utses för varje valkrets som för jämkning av beslutet om själva valkretsindelningen. Be-

slutet skall alltså fattas före utgången av oktober året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, om regeringen förordnar det, före utgången av maj valåret. Vid ändring i den landstingskommunala indelningen kan regeringen enligt 15 och 16 §§ föreskriva annan tid för beslutet.

Länsstyrelsen skall enligt kommitténs förslag fastställa antalet fasta valkretsmandat i valkretsarna före utgången av maj varje år då val av landstingsmän skall hållas. Några remissinstanser anser att beslutet bör fattas tidigare. Hit hör *1965 års valtekniska utredning* – som gör denna bedömning även för det fallet att utredningens förslag om nytt valtekniskt system inte skulle bli genomfört – *länsstyrelsen i Stockholms län* och *Borås kommun*. Kommunen åberopar valorganisatoriska synpunkter. Enligt länsstyrelsen är de tidsmarginaler som ett genomförande av kommitténs förslag skulle leda till alldeles för knappa särskilt med hänsyn till den tid som behövs för framställning av valsedlar.

För riksdagsvalens del fastställs antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets före utgången av april varje år då ordinarie val till riksdagen skall hållas (2 kap. 2 § ValL). Det antal fullmäktige som varje valkrets skall utse bestäms enligt 9 § femte stycket KL det år valet skall äga rum före april månads utgång. Samma tidsgräns bör enligt min mening gälla för beslut om de fasta valkretsmandatens fördelning på valkretsar för val av landstingsmän. I 14 § har därför föreskrivits att beslutet skall fattas före utgången av april varje år val av landstingsmän skall äga rum. Regeringen skall dock – t. ex. om det förenleds av ändring i den landstingskommunala eller kommunala indelningen – kunna bestämma annan tid för beslutet.

Vidare har i paragrafen föreskrivits att antalet röstberättigade skall beräknas på grundval av de gällande röstlängderna, att talan mot länsstyrelsens beslut enligt paragrafen förs hos valprovsnämnden och att talan inte får föras mot nämndens beslut. Att röstlängderna liksom vid bestämmandet av det totala antalet landstingsmän skall användas som underlag motiveras – utom av intresset av enhetlighet – av att det bör vara möjligt för länsstyrelsen att besluta om de fasta valkretsmandatens fördelning på valkretsarna i anslutning till fastställelseprövningen av landstingets beslut om valkretsindelningen.

15 §

Denna paragraf motsvarar nuvarande 15 § andra stycket, 16 § första och tredje styckena samt 17 §. Enligt dessa bestämmelser kan regeringen i samband med ändringar i den landstingskommunala indelningen förordna om nyval av landstingsmän och suppleanter året innan indelningsändringen träder i kraft. Sådant val hålls på dag som länsstyrelsen bestämmer och avser tiden fr. o. m. den 1 januari året efter valåret till utgången av det år då val i hela riket av landstingsmän äger rum nästa gång.

Kommittén anför att det kan antas att landstingskommunala indelnings-

ändringar i fortsättningen praktiskt taget undantagslöst kommer att genomföras vid årsskifte efter allmänna val. I enlighet med kommitténs förslag har i paragrafen föreskrivits att landstingsvalet därvid skall avse landstingskommunen enligt den nya indelningen. För det fall att en indelningsändring undantagsvis skulle träda i kraft vid annat årsskifte har vidare liksom enligt förslaget föreskrivits att regeringen får förordna om nyval. Som kommittén anför bör regeringen liksom hittills få fritt efter omständigheterna pröva om nyval skall äga rum. Jag delar kommitténs uppfattning att nyval bör äga rum endast om indelningsändringen medför en befolkningsförskjutning av 15–20 % mellan de berörda landstingskommunerna.

78 §

Ändringen i 78 § 1 mom. är en följd av ändringarna i 13–15 §§ och av att 16 § upphävs.

Övergångsbestämmelserna

De nya bestämmelserna bör kunna tillämpas vid det val i hela riket av landstingsmän som skall äga rum hösten 1976. På grund härav har föreskrivits att lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 1975.

Som anförts i det föregående föreslås i betänkandet (SOU 1975:15) Kommunal rösträtt för invandrare att icke svenska medborgare under vissa förutsättningar skall få rösträtt vid bl. a. landstingsval. Betänkandet remissbehandlas f. n. Statsmakternas ställningstagande till förslaget kan inte väntas föreligga tidigare än kort före årsskiftet 1975/76. Enligt vad jag har föreslagit i det föregående skall antalet röstberättigade och inte antalet invånare vara avgörande för hur många landstingsmän som skall utses och för fördelningen av de fasta valkretsmandaten på valkretsarna. Antalet röstberättigade skall därvid beräknas på grundval av gällande röstlängder. Om dessa förslag vinner riksdagens bifall och förslaget om kommunal rösträtt för invandrare genomförs med tillämpning fr. o. m. 1976 års val, skulle det enligt min mening framstå som otillfredsställande att i de avseenden som jag nyss har nämnt beräkna antalet röstberättigade utan hänsyn till de icke svenska medborgare som skulle bli röstberättigade vid valet. En lämpligare lösning synes vara att antalet landstingsmän och fördelningen av de fasta valkretsmandaten inför 1976 års val görs med utgångspunkt i antalet invånare i stället för antalet röstberättigade. Med anledning härav har i övergångsbestämmelserna tagits in särskilda föreskrifter för val som förrättas före utgången av år 1976. Vid utformningen av den bestämmelse som föreskriver vissa minimaltal för antalet landstingsmän har den föreslagna 6 § varit utgångspunkten. Därvid har antagits att antalet röstberättigade i genomsnitt utgör 60 % av antalet invånare. Några föreskrifter om hur antalet invånare skall beräknas när antalet landstingsmän bestäms har inte ansetts nödvändiga. Sådana föreskrifter finns f. n. inte i 5 § KL.

De nya bestämmelserna i LL bör gälla också för Stockholms läns landstingskommun. Något förslag läggs därför inte fram om en ny lag motsvarande lagen (1972:624) om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976.

10.2 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen

I 5 § första stycket (KL) har i enlighet med kommitténs förslag minimitalen för antalet fullmäktige satts i relation till antalet röstberättigade i stället för som hittills till antalet invånare i kommunen. Motsvarande ordning har föreskrivits i 6 § LL som innehåller föreskrifter om antalet landstingsmän. Enligt båda paragraferna skall antalet röstberättigade beräknas på grundval av de gällande röstlängderna.

Om en kommun skall delas in i valkretsar liksom om valkretsindelning får ske beror enligt 9 § första stycket på folkmängden i kommunen. Bestämmelsen ändras nu så att i stället antalet röstberättigade blir avgörande. En motsvarande ändring har gjorts i tredje stycket som reglerar hur fullmäktigemandaten skall fördelas på valkretsarna. Av vad jag har anfört i det föregående framgår att antalet röstberättigade också har gjorts avgörande för de fasta valkretsmandatens fördelning på landstingsvalkretsarna (jfr. 14 § LL).

Jag har i den allmänna motiveringen förordat att det lägsta antalet mandat i varje valkrets för val av fullmäktige skall höjas från tio till femton. Förslaget föranleder ändringar i 9 § andra och femte styckena.

De nya bestämmelserna om att antalet röstberättigade och inte antalet invånare skall vara avgörande i skilda hänseenden bör av skäl som jag har anfört i specialmotiveringen till ändringarna i LL inte tillämpas inför 1976 års val. Däremot bör höjningen av det lägsta antalet mandat per valkrets tillämpas redan vid det valet.

10.3 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen för Stockholm

I fråga om ändringarna i KLS får jag hänvisa till vad jag har anfört i fråga om 9 § KL.

10.4 Förslaget till lag om ändring i vallagen

2 kap. 5 §

I första stycket har tagits in en hänvisning till de föreslagna bestämmelserna i 14 § LL om fördelning av de fasta valkretsmandaten i landstingskommun på valkretsar. Andra stycket upphävs med anledning av att, som jag har anfört i specialmotiveringen till ändringarna i LL, de nya bestämmelserna i LL om valkretsindelning m. m. avses gälla också för Stockholms läns landstingskommun.

14 kap. 3 §

I andra stycket föreskrivs f. n. att länsstyrelsen i fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar platserna mellan partierna för varje valkrets. Det nya valsyste~~m~~met för landstingsvalen innebär bl. a. att fördelningen av mandaten mellan partierna sker på grundval av valresultatet i hela landstingskommunen. Andra stycket har ändrats med anledning härav.

14 kap. 15 §

I första stycket anges f. n. hur ordningen mellan kandidatnamnen bestäms. I detta avseende gäller samma bestämmelser som för riksdagsvalen. Dessa regler kan också i fortsättningen gälla för både landstings- och kommunfullmäktigvalen. I andra-sjätte styckena finns bestämmelser om bl. a. mandatfördelningen mellan partierna. Eftersom dessa bestämmelser inte kan tillämpas vid det nya valsyste~~m~~met för landstingsvalen och systematiken i Vall är att särskilda bestämmelser för landstingsvalen placeras före bestämmelser som bara avser valen till kommunfullmäktige, har de nuvarande bestämmelserna i andra-sjätte styckena flyttats till en ny 15 d §.

14 kap. 15 a §

I paragrafen, som är ny och motsvarar 11 § 4 mom. första punkten LL i kommitténs förslag, har tagits in en föreskrift om att endast parti som har fått minst tre procent av rösterna i hela landstingskommunen är berättigat att delta i fördelningen av mandaten i landstinget. I fråga om motiven för denna bestämmelse får jag hänvisa till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

14 kap. 15 b §

I denna paragraf ges närmare bestämmelser om mandatfördelningen mellan partierna och om förfarandet när ett parti har fått flera mandat i en valkrets än det finns namn på partiets valse~~d~~lar. Motsvarande bestämmelser har i kommitténs förslag tagits in i 12 § 1-3 mom. samt 13 och 14 §§ LL. För riksdagsvalens del finns motsvarande regler i 3 kap. 8 § RF och 14 kap. 9 § Vall. Paragrafen har utformats i enlighet med de nyss nämnda bestämmelserna i kommitténs förslag men i tillämpliga delar anpassats efter ordalagen i de bestämmelser som reglerar motsvarande frågor för riksdagsvalens del. I sak avviker paragrafen från kommittéförslaget och bestämmelserna för riksdagsvalen endast i den mån det föranleds av att den s. k. 12 % -regeln inte avses bli tillämplig på landstingsvalen. Utöver vad jag nu har anfört hänvisas till den allmänna motiveringen.

14 kap. 15 c §

Denna paragraf motsvaras i kommitténs förslag av 12 § 4 mom. LL. Paragrafen reglerar hur de mandat som partierna har fått skall besättas med kandidater. Bestämmelsen torde inte fordra någon närmare kommentar. För riksdagsvalens del finns motsvarande bestämmelser i 3 kap. 9 § RF och 14 kap. 10 § första och andra styckena ValL.

14 kap. 15 d §

I denna paragraf har tagits in bestämmelserna i nuvarande 14 kap. 15 § andra-sjätte styckena om mandatfördelningen mellan partierna och om hur mandatet skall besättas med kandidater. Vissa redaktionella ändringar har gjorts med anledning av att bestämmelserna framdeles avser bara kommunfullmäktigvalen och av att första stycket i 14 kap. 15 § inte flyttas.

14 kap. 16 §

I denna paragraf regleras dubbelvalsituationer. Nuvarande första stycket bildar paragrafens andra stycke och avser bara val till kommunfullmäktige.

I första stycket har tagits in bestämmelser om hur dubbelvalsituationer skall avvecklas vid landstingsval. Dubbelval kan innebära att en kandidat blir vald för mer än ett parti eller får mandat i två eller flera valkretsar. För det sistnämnda fallet innebär kommitténs förslag, utom i ett hänseende som jag återkommer till i det följande, ingen skillnad i förhållande till vad som numera gäller vid landstings- och kommunfullmäktigval. För det fallet att en person har fått platser från två partier gäller f. n. att vardera platsen skall anses som en halv plats vid beräkning av det antal platser som har utdelats. Motsvarande gäller, om en kandidat har fått platser från tre eller flera partier. Kommitténs förslag innebär att kandidaten i stället skall tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. En sådan regel gäller f. n. vid dubbelval i olika valkretsar och, i fråga om riksdagsval, också när en kandidat har fått mandat från flera partier. På denna punkt har första stycket i förevarande paragraf utformats i enlighet med förslaget, vilket har tillstyrkts av de remissinstanser som har yttrat sig härom.

Vid fastställande av vem som skall få det mandat som kandidaten inte tillträder skall det enligt förslaget anses som om han inte varit kandidat vid valet. För landstingsvalens del har i stället föreskrivits att mandatet skall tillfalla den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i den valkretsen eller för det partiet. En sådan regel gäller redan nu vid dubbelval i olika valkretsar och, i fråga om riksdagsval, också när en kandidat har fått mandat från flera partier.

Reglerna om sättet att utse ersättare i den eller de valkretsar där en kandidat som har fått mandat i flera valkretsar inte tar plats kan leda till att ersättaren hämtas från en lista som har fått betydligt färre röster i valkretsen

än den lista på vilken den dubbelvalde kandidaten var upptagen. I betänkandet (1974:21) anförde KU att utskottet delade den uppfattning som hade uttalats i motionen (1974:353), nämligen att de nuvarande reglerna i vissa lägen leder till resultat som från demokratisk synpunkt är otillfredsställande (bet. s. 15). Utskottet ansåg att reglerna bör ses över i samband med att ställning tas till valsystelet i stort vid de kommunala valen och att förslag bör föreläggas riksdagen så att nya bestämmelser kommer att gälla vid 1976 års val. Riksdagen biföll utskottets hemställan om att det anförda borde ges Kungl. Maj:t till kännä (rskr 1974:160). Riksskatteverket har nyligen i skrivelse till regeringen lagt fram ett förslag till ändrad metod för dubbelvalsavveckling. Frågan bereds f. n. inom justitiedepartementet med sikte på att förslag till nya bestämmelser skall kunna föreläggas 1975/76 års riksmöte.

14 kap. 18 §

Ändringen i paragrafen är en följd av de nya bestämmelserna för landstingsval i 14 kap. 16 §.

14 kap. 20 §

Uppräkningen i paragrafen har kompletterats med de nya 15 b–15 d §§.

14 kap. 21 §

Enligt denna paragraf i dess nuvarande lydelse skall nytt val genast förättas, om föreskrivet antal landstingsmän eller fullmäktige inte har utsetts vid val av landstingsmän eller fullmäktige. Vid det nya valet skall också suppleanter väljas. Om landstingsmän och fullmäktige men inte suppleanter har valts till föreskrivet antal, skall däremot något nytt val inte äga rum.

I 15 b § har tagits in en föreskrift om att överskjutande mandat skall flyttas till annan valkrets, om ett parti i någon valkrets har fått flera mandat än partiet har kandidater i valkretsen. Om det överskjutande mandatet, trots överflyttningen, inte kan besättas, skall det vara obesatt under den tid som valet avser. Motsvarande bestämmelser har inte kunnat föreslås för fullmäktigvalens del, eftersom valen i de valkretsindelade kommunerna också i fortsättningen kommer att ske i slutna valkretsar.

Till följd av vad jag nu har anförat har 14 kap. 21 § ändrats så att regeln om att nytt val skall förättas för att besätta den eller de obesatta platserna begränsats till att gälla fullmäktigvalen. Av 18 § tredje stycket framgår att nytt val inte skall äga rum på grund av att suppleanter för landstingsmän inte har utsetts till föreskrivet antal.

11 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga förslagen till

1. lag om ändring i landstingslagen (1954:319),
2. lag om ändring i kommunallagen (1953:753),
3. lag om ändring i kömmunallagen (1957:50) för Stockholm,
4. lag om ändring i vallagen (1972:620).

Ärendet bör behandlas under innevarande riksmöte.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

EFFEKTEN AV MANDATSPÄRR
VID VAL TILL KOMMUNER
OCH LANDSTING¹

av
Göran Åstrand

¹ Denna bilaga är, bortsett från några smärre sifferkorrigeringar och formella justeringar som gjorts av författaren, identisk med Bilaga III till betänkandet (Ds Kn 1975:2) Småpartier i den kommunala demokratin.

Effekten av mandatspärren vid val till kommuner och landsting

På uppdrag av Utredningen om den kommunala demokratin har jag verkställt en valstatistisk undersökning av de mandatmässiga effekterna av ett valsysteem med utjämningsmandat och mandatspärren. Utgångspunkten har varit att tillämpa nu gällande valsysteem för riksdagsvalen på valen till kommuner och landsting och att undersöka mandatutfallen vid olika höjd på mandatspärren.

Undersökningen baseras på de faktiska förhållandena vid 1973 års val till kommuner och landsting vad beträffar indelning och valresultat, liksom de för varje kommun och landsting fastställda antalet mandat.

Efter samråd med Utredningen om den kommunala demokratin har undersökningen genomförts med tillämpning av fyra olika spärrnivåer, nämligen 4 %, 3 %, 2 % och ingen spärr. I redovisningen lämnas därjämte uppgift på det faktiska utfallet i 1973 års val. Eftersom partiernas andel av valmanskåren i denna undersökning är av central betydelse redovisas för varje parti, i varje kommun och landsting, dess procentuella andel av antalet avlämnade, godkända, röster. Partier som hamnat nära aktuella spärrar har i redovisningen erhållit procenttalet med två decimaler.

Undersökningens uppläggning

De i undersökningen använda statistiska uppgifterna har hämtats från Statistiska Centralbyråns meddelande Be 1973:15 (Allmänna valen 1973: Huvudresultat. Definitiva uppgifter).

För varje kommun och landsting har först förtecknats utfallen i 1973 års val beträffande a) godkända röster, b) procentuell andel och c) mandat.

För varje parti, i varje kommun och landsting, har därefter den procentuella andelen multiplicerats med bruttoantalet mandat (inom kommunen eller landstinget). Härvid framkommer den "exakta" mandatfördelningen.

För varje parti, i varje kommun och landsting, har därefter de med valsysteem förknippade jämförelsetalen framräknats varvid ev justeringar beroende på mandatspärren resp. uddatalsmetodens effekter verkställt. De framkomna jämförelsetalen har använts för att fördela mandat på partier varvid mandatspärrens (4, 3, 2) tillämpats. Den sista fördelningen har för varje parti gjorts utan tillämpning av någon mandatspärren. Praktiskt innebär tekniken följande:

Bengtsfors kommun (Älvsborgs län)

45 fullmäktigemandat

Val 1973

	röster	procent	fullmäktige- mandat
M	720	8,7	4
C	2 656	32,2	15
F	791	9,6	4
KDS	274	3,3	1
S	3 661	44,4	20
Vpk	136	1,7	1
Ö	2	-	-

Mandatutfall vid olika spärrar

a *Partier* som ligger över 4 % = M, C, F, S med röstetal 7 828 vilket ger följande procentandelar:

M	9,2 %
C	33,9 %
F	10,1 %
S	46,8 %

dessa tal multiplicerade med 45 ger följande "exakta" mandatfördelning:

M	4,14 = 4 mandat
C	15,25 = 15 mandat
F	4,54 = 5 mandat
S	21,06 = 21 mandat

vid en beräkning av jämförelsetalen (enligt den för valsystemet gällande uddatalsmetoden med divisorn 1,4) framkommer följande tal:

för M 720 : 7 = 102,85	Mandat: M	4
för C 2 656 : 29 = 91,58	C	15
för F 791 : 9 = 87,88	F	5
för S 3 661 : 41 = 89,29	S	21

b *Partier* som ligger över 3 % = M, C, F, KDS, S med röstetal 8 102 vilket ger följande procentandelar:

M	8,9 %
C	32,8 %
F	9,8 %
KDS	3,4 %
S	45,2 %

dessa tal multiplicerade med 45 ger följande "exakta" mandatfördelning:

M	4,00 = 4 mandat
C	14,76 = 15 mandat
F	4,41 = 4 mandat
KDS	1,53 = 2 mandat
S	20,34 = 20 mandat

vid en beräkning av jämförelsetalen framkommer följande tal:

för M	720 : 7 = 102,85	Mandat: M	4
för C	2 656 : 29 = 91,58	C	15
för F	791 : 7 = 113,00	F	4
för KDS	274 : 3 = 91,33	KDS	2
för S	3 661 : 39 = 93,87	S	20

c Partier som ligger över 2 %. Samma som 3 % och samma mandatutfall.

d *Partier som erhållit röster:* M, C, F, KDS, S, Vpk, Ö med röstetal 8 240 vilket ger samma procentuella fördelning som den som redovisats under val -73. Dessa tal multiplicerade med 45 ger följande "exakta" mandatfördelning:

M	3,91 = 4 mandat
C	14,49 = 15 mandat
F	4,32 = 4 mandat
KDS	1,48 = 1 mandat
S	19,98 = 20 mandat
Vpk	0,76 = 1 mandat

vid en beräkning av jämförelsetalen framkommer följande tal:

för M	720 : 7 = 102,85	Mandat: M	4
för C	2 656 : 29 = 91,58	C	15
för F	791 : 7 = 113,00	F	4
för KDS	274 : 1,4 = 195,71	KDS	1
för S	3 661 : 39 = 93,87	S	20
för Vpk	136 : 1,4 = 97,14	Vpk	1

Beräkningarna har sedan sammanställts för varje *kommun* och redovisas länsvis i den traditionellt utnyttjade ordningen från Stockholms län till Norrbottens län, *samt* för varje landsting i samma geografiska följd.

Resultaten har inledningsvis sammanställts för riket som helhet.

Undersökningens huvudresultat

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Hela landet

Den riktiga mandatfördelningen 1973

M	1 599
C	3 609,5
F	1 232
KDS	250
S	5 786
Vpk	549
Skp	1
Övriga	209,5
	<hr/>
	13 236,0

Mandatfördelning vid	spärr 4 %	spärr 3 %	spärr 2 %	ingen spärr
M	1 609	1 604	1 599	1 593
C	3 687	3 635	3 610	3 596
F	1 261	1 249	1 242	1 234
KDS	127	181	247	284
S	5 895	5 821	5 771	5 746
Vpk	463	540	558	567
Skp	-	-	-	6
Övriga	194	206	209	210
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	13 236	13 236	13 236	13 236

Mandatfördelningen i landstingen vid olika höjd på mandatspär

Hela landet

Den riktiga mandatfördelningen 1973

M	192
C	427
F	121
KDS	8
S	728
Vpk	42
Övriga	1
	<hr/>
	1 519

Mandatfördelning vid	spärr 4 %	spärr 3 %	spärr 2 %	ingen spärr
M	205	201	199	196
C	413	407	402	401
F	145	144	141	138
KDS	8	9	19	32
S	698	693	685	677
Vpk	50	65	73	73
Övriga	–	–	–	2
	1 519	1 519	1 519	1 519

Kommentarer: Undersökningsresultatet för *hela* riket.

En tillämpning av riksdagsvalets 4 %-spärr på *kommunfullmäktigevalen* ger överrepresentation åt de större partierna (S och C) och klar underrepresentation åt främst KDS (– 50 %) och Vpk (– 15 %). Tendensen är likvärdig men på lägre nivå vid spärr på 3 %. En signifikant överensstämmelse mellan det korrekta valresultatet 1973 och spärr på 2 %-nivån föreligger. Endast obetydliga förskjutningar mellan valresultatet 1973 och ett valsystem utan spärr kan avläsas.

Uppenbarligen föreligger här en möjlighet att bestämt fastslå: Nu gällande valsystem innebär en spärr mot småpartier främst genom att mandatantalen i kommunerna är lågt och att valkretsindelade kommuner har begränsat mandatantal. Den spärr som lågt mandatantal innebär ändras över huvud taget icke av ett valsystem utan varje form av spärr. Ett parti i en kommun med 31 fullmäktigemandat måste ha drygt 2 % för att ha chans att bli representerat under det att ett parti i en kommun med 61 mandat kan bli representerat på en nivå kring drygt 1 %. Vill man verkningfullt öka småpartiernas möjlighet att bli representerade i kommuner och landsting bör därför bruttoantalet mandat öka.

En spärr på 4 % innebär i *landstingsvalen* en viss ökning främst för de medelstora partierna (M och F) och en viss minskning för de större (S och C). Förklaringen är här att landstingens nuvarande uppdelning i många och mandatmässigt små valkretsar gynnar de större och missgynnar de mindre partierna – när valkretsindelningen (som i denna undersökning) blir valstatistiskt ointressant blir effekterna de redovisade.

M, C, F och S minskar sitt bruttotantal i landstingen vid tillämpning av 4, 3 resp. 2 % spärr under det att KDS och Vpk icke obetydligt ökar. Om ingen spärr tillämpas fyrdubblar KDS sina landstingsmandat och Vpk noterar en ökning med 50 %.

Den klara överensstämmelse mellan valresultatet 1973 och spärr på 2 % som kunde avläsas på *kommunfullmäktigevalen* är *icke* tillämplig på *landstingsvalen*. De mandatmässiga förändringarna är över huvud taget större på landstingssidan och ev. orättvisor i nuvarande valsystem lättare att avläsa.

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärren
(AB) Botkyrka	M	15,1	10	9	9	9	9
	C	23,1	14	14	14	14	14
	F	10,8	8	8	8	8	7
	KDS	0,8	—	—	—	—	—
	S	41,9	25	26	26	26	26
	VPK	7,3	4	4	4	4	4
	SKP	1,0	—	—	—	—	1
	Ö	—	—	—	—	—	—
Danderyd	M	48,8	22	23	22	22	22
	C	14,3	7	7	7	7	7
	F	11,9	5	6	5	5	5
	KDS	0,8	—	—	—	—	—
	S	20,1	9	9	9	9	9
	VPK	3,5	2	—	2	2	2
	SKP	0,6	—	—	—	—	—
	Ö	—	—	—	—	—	—
Ekerö	M	26,4	11	11	11	11	11
	C	22,6	9	9	9	9	9
	F	13,0	5	5	5	5	5
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	32,3	14	14	14	14	14
	VPK	4,5	2	2	2	2	2
	SKP	—	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Haninge	M	12,0	8	8	8	8	7
	C	25,6	16	16	16	16	16
	F	11,6	7	7	7	7	7
	KDS	0,6	—	—	—	—	—
	S	40,7	25	25	25	25	25
	VPK	8,0	5	5	5	5	5
	SKP	1,3	—	—	—	—	1
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
Huddinge	M	13,9	7	7	7	7	7
	C	26,0	14	14	14	14	14
	F	11,7	6	6	6	6	6
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	37,8	20	20	20	20	20
	VPK	8,6	4	4	4	4	4
	SKP	1,0	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Järfälla	M	19,1	10	10	10	10	10
	C	20,0	10	10	10	10	10
	F	13,1	7	7	7	7	7
	KDS	1,4	—	—	—	—	1
	S	39,8	21	21	21	21	20
	VPK	5,7	3	3	3	3	3
	SKP	0,7	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Lidingö	M	39,4	17	17	17	17	17
	C	12,6	5	5	5	5	5
	F	10,7	4	4	4	4	4
	KDS	0,7	-	-	-	-	-
	S	21,6	9	9	9	9	9
	VPK	4,4	2	2	2	2	2
	SKP	1,1	-	-	-	-	-
	Miljöp.	9,6	4	4	4	4	4
Nacka	M	25,9	15	15	15	15	15
	C	16,6	9	9	9	9	9
	F	12,9	7	7	7	7	7
	KDS	0,7	-	-	-	-	-
	S	35,7	20	20	20	20	20
	VPK	7,1	4	4	4	4	4
	SKP	1,0	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Norrtälje	M	13,0	8	8	8	8	8
	C	28,0	16	17	16	16	16
	F	7,8	5	5	5	4	4
	KDS	2,7	1	-	-	2	2
	S	40,6	23	24	24	23	23
	VPK	3,6	2	-	2	2	2
	Kom.Saml.	4,3	2	3	2	2	2
Nynäshamn	M	8,5	4	4	4	4	4
	C	23,9	11	11	11	11	11
	F	8,4	4	4	4	4	4
	KDS	1,0	-	-	-	-	-
	S	51,1	23	23	23	23	23
	VPK	7,1	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Sigtuna	M	13,4	7	7	7	7	7
	C	23,4	11	11	11	11	11
	F	12,0	6	6	6	6	6
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	40,7	20	20	20	20	20
	VPK	5,2	3	3	3	3	3
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
	Saml. f. S.	4,8	2	2	2	2	2
Sollentuna	M	20,2	10	10	10	10	10
	C	22,2	11	12	12	12	11
	F	11,0	6	6	6	6	6
	KDS	1,7	-	-	-	-	1
	S	31,6	17	16	16	16	16
	VPK	4,6	2	2	2	2	2
	Soll. part.	8,8	5	5	5	5	5

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
Solna	M	21,4	11	11	11	11	11
	C	15,2	8	8	8	8	8
	F	14,0	7	7	7	7	7
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	38,8	21	21	21	21	20
	VPK	7,8	4	4	4	4	4
	SKP	1,5	—	—	—	—	1
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Stockholm	M	23,2	23	24	24	24	24
	C	14,0	15	15	15	15	14
	F	11,7	12	12	12	12	12
	KDS	1,1	—	—	—	—	1
	S	39,4	42	41	41	41	40
	VPK	8,9	9	9	9	9	9
	SKP	1,2	—	—	—	—	1
	Ö	0,5	—	—	—	—	—
Sundbyberg	M	13,3	6	6	6	6	6
	C	16,0	7	7	7	7	7
	F	10,6	4	4	4	4	4
	KDS	0,6	—	—	—	—	—
	S	49,3	20	20	20	20	20
	VPK	8,7	4	4	4	4	4
	SKP	1,3	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
Södertälje	M	14,0	8	9	9	9	9
	C	24,0	16	15	15	15	15
	F	8,6	5	5	5	5	5
	KDS	1,8	—	—	—	—	1
	S	44,4	28	28	28	28	27
	VPK	6,3	4	4	4	4	4
	SKP	0,8	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Tyresö	M	15,5	7	7	7	7	7
	C	22,2	10	10	10	10	10
	F	15,5	7	7	7	7	7
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	38,5	18	18	18	18	18
	VPK	7,6	3	3	3	3	3
	SKP	0,7	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Täby	M	28,5	14	15	15	15	15
	C	20,1	11	10	10	10	10
	F	14,7	8	8	8	8	8
	KDS	0,9	—	—	—	—	—
	S	30,0	16	16	16	16	16
	VPK	4,7	2	2	2	2	2
	SKP	1,0	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärri

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Upplands-Bro	M	14,1	5	5	5	5	5
	C	23,6	8	8	8	8	8
	F	10,0	4	4	4	4	4
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	43,5	15	15	15	15	15
	VPK	7,2	3	3	3	3	3
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
	Ö	1,1	-	-	-	-	-
Upplands- Väsby	M	15,3	6	6	6	6	6
	C	20,5	9	9	9	9	9
	F	10,1	4	4	4	4	4
	KDS	1,1	-	-	-	-	-
	S	46,1	19	19	19	19	19
	VPK	6,0	3	3	3	3	3
	SKP	0,7	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Vallentuna	M	17,7	7	7	7	7	7
	C	29,2	12	12	12	12	12
	F	13,5	6	6	6	6	6
	KDS	1,4	-	-	-	-	-
	S	32,5	14	14	14	14	14
	VPK	4,5	2	2	2	2	2
	SKP	1,3	-	-	-	-	-
Vaxholm	M	20,2	10	10	10	10	10
	C	21,7	11	11	11	11	11
	F	12,4	6	6	6	6	6
	KDS	0,5	-	-	-	-	-
	S	36,3	18	18	18	18	18
	VPK	4,5	2	2	2	2	2
	Plansk. KP	4,5	2	2	2	2	2
Värmdö	M	16,9	7	7	7	7	7
	C	20,2	8	8	8	8	8
	F	8,8	4	4	4	4	4
	KDS	1,1	-	-	-	-	-
	S	45,7	19	19	19	19	19
	VPK	6,1	3	3	3	3	3
	SKP	0,7	-	-	-	-	-
	Ö	0,5	-	-	-	-	-
(C) Enköping	M	11,9	6	6	6	6	6
	C	33,6	16	17	17	17	16
	F	7,5	4	4	4	4	4
	KDS	1,9	1	-	-	-	1
	S	42,3	21	22	22	21	21
	VPK	2,8	1	-	-	1	1

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärri

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Häbo	M	12,6	4	4	4	4	4
	C	29,3	10	10	10	10	10
	F	10,6	4	4	4	4	4
	KDS	0,6	—	—	—	—	—
	S	41,5	15	15	15	15	15
	VPK	5,4	2	2	2	2	2
Tierp	M	5,9	3	3	3	3	3
	C	27,2	13	14	14	13	13
	F	8,2	4	4	4	4	4
	KDS	3,3	2	—	2	2	2
	S	51,9	26	28	26	26	26
	VPK	2,3	1	—	—	1	1
	Ö	1,2	—	—	—	—	—
Uppsala	M	14,7	13	12	12	12	12
	C	24,0	20	20	20	20	20
	F	12,7	10	11	11	11	10
	KDS	1,7	—	—	—	—	1
	S	39,2	33	33	33	33	32
	VPK	6,3	5	5	5	5	5
	SKP	1,1	—	—	—	—	1
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Älvkarleby	M	3,5	1	—	1	1	1
	C	13,9	4	5	4	4	4
	F	6,0	2	2	2	2	2
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	64,7	21	21	21	21	21
	VPK	4,5	1	1	1	1	1
	Demokr. sl.	7,5	2	2	2	2	2
Östhammar	M	9,3	5	5	5	5	5
	C	32,2	16	16	16	16	16
	F	5,5	3	3	3	3	3
	KDS	2,2	1	—	—	1	1
	S	45,8	22	23	23	22	22
	VPK	5,0	2	2	2	2	2
(D) Eskilstuna	M	10,0	8	8	8	8	8
	C	19,9	16	16	16	16	16
	F	11,7	10	9	9	9	9
	KDS	1,8	—	—	—	—	1
	S	51,4	41	42	42	42	41
	VPK	4,8	4	4	4	4	4
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
Flen	M	10,4	5	5	5	5	5
	C	27,6	12	13	13	12	12
	F	8,9	4	4	4	4	4
	KDS	2,01	1	—	—	1	1
	S	47,8	22	23	22	22	22
	VPK	3,02	1	—	1	1	1
	Ö	0,1	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
Katrineholm	M	10,3	5	5	5	5	5
	C	23,3	12	12	12	12	12
	F	9,7	5	5	5	5	5
	KDS	2,7	1	-	-	1	1
	S	51,4	25	27	27	25	25
	VPK	2,2	1	-	-	1	1
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Nyköping	M	12,1	8	8	8	7	7
	C	26,6	17	17	17	16	16
	F	6,4	4	4	4	4	4
	KDS	2,5	-	-	-	2	2
	S	48,7	32	32	30	30	30
	VPK	3,2	-	-	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Oxelösund	M	8,1	3	3	3	3	3
	C	14,2	4	4	4	4	4
	F	7,3	2	2	2	2	2
	KDS	1,4	-	-	-	-	-
	S	60,6	19	19	19	19	19
	VPK	8,3	3	3	3	3	3
Strängnäs	M	14,9	7	8	7	7	7
	C	23,0	11	12	11	11	11
	F	14,0	7	7	7	7	7
	KDS	1,8	1	-	-	-	1
	S	43,0	21	22	22	22	21
	VPK	3,1	2	-	2	2	2
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
Vingåker	M	7,8	3	3	3	3	3
	C	25,8	9	10	9	9	9
	F	13,1	5	5	5	5	5
	KDS	3,4	1	-	1	1	1
	S	46,4	16	17	16	16	16
	VPK	3,5	1	-	1	1	1
(E) Boxholm	M	6,8	3	3	3	3	3
	C	28,6	11	13	12	11	11
	F	3,8	2	-	2	2	2
	KDS	2,3	1	-	-	1	1
	S	51,0	21	22	21	21	21
	VPK	7,6	3	3	3	3	3
Finspång	M	9,4	5	6	5	5	5
	C	19,9	12	12	11	11	11
	F	6,6	3	4	4	4	4
	KDS	3,4	1	-	2	2	2
	S	56,7	33	33	31	31	31
	VPK	3,6	1	-	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Kinda	M	14,6	7	7	7	7	7
	C	40,3	20	20	20	20	20
	F	6,1	3	3	3	3	3
	KDS	4,2	2	2	2	2	2
	S	34,4	17	17	17	17	17
	VPK	0,4	—	—	—	—	—
	SKP	0,1	—	—	—	—	—
Linköping	M	15,5	12	13	12	12	12
	C	22,8	18	19	18	18	18
	F	8,7	8	7	7	7	7
	KDS	3,7	3	—	3	3	3
	S	44,7	35	37	36	36	36
	VPK	4,2	3	3	3	3	3
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Mjölby	M	10,5	6	6	5	5	5
	C	29,8	15	16	15	15	15
	F	6,0	3	3	3	3	3
	KDS	3,1	1	—	2	2	2
	S	47,0	24	26	24	24	24
	VPK	3,5	2	—	2	2	2
Motala	M	10,7	8	7	7	7	7
	C	21,2	15	15	14	14	14
	F	7,7	5	5	5	5	5
	KDS	2,8	—	—	—	2	2
	S	49,2	34	35	34	32	32
	VPK	3,03	—	—	2	2	2
	SKP	0,3	—	—	—	—	—
	Altern.k.	4,7	3	3	3	3	3
Norrköping	M	16,0	14	14	14	14	14
	C	20,6	19	18	18	18	18
	F	7,5	6	7	7	6	6
	KDS	2,4	—	—	—	2	2
	S	48,4	43	42	42	41	41
	VPK	4,3	3	4	4	4	4
	SKP	0,6	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Söderköping	M	15,0	7	7	7	7	7
	C	37,0	17	17	17	17	17
	F	6,1	3	3	3	3	3
	KDS	3,1	1	—	1	1	1
	S	38,3	17	18	17	17	17
	VPK	0,5	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
Valdemarsvik	M	10,4	5	5	5	5	5
	C	29,8	15	15	15	15	15
	F	4,9	2	3	3	2	2
	KDS	2,6	1	—	—	1	1
	S	44,5	23	23	23	23	23
	VPK	2,9	1	—	—	1	1
	De ober.	4,9	2	3	3	2	2
Ydre	M	10,6	4	4	4	4	4
	C	41,7	14	14	14	14	14
	F	13,1	5	5	5	5	5
	KDS	6,7	2	2	2	2	2
	S	28,0	10	10	10	10	10
	VPK	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—
Åtvidaberg	M	9,8	4	5	4	4	4
	C	23,8	11	11	11	11	11
	F	5,6	3	3	3	3	3
	KDS	3,9	2	—	2	2	2
	S	56,6	25	26	25	25	25
	VPK	0,4	—	—	—	—	—
Ödeshög	M	12,5	5	5	5	5	5
	C	35,6	15	15	15	15	15
	F	6,5	3	3	3	3	3
	KDS	5,4	2	2	2	2	2
	S	39,6	16	16	16	16	16
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
(F) Aneby	M	14,3	5	5	5	5	5
	C	35,9	13	13	13	13	13
	F	12,0	4	4	4	4	4
	KDS	9,8	3	3	3	3	3
	S	27,6	10	10	10	10	10
	VPK	0,4	—	—	—	—	—
Eksjö	M	8,9	4	4	4	4	4
	C	28,7	14	14	14	14	14
	F	10,6	5	5	5	5	5
	KDS	7,0	4	4	4	4	4
	S	34,2	17	17	17	17	17
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	SKP	0,7	—	—	—	—	—
	Komm. Saml.	9,8	5	5	5	5	5
Gislaved	M	13,7	7	7	7	7	7
	C	33,7	16	18	17	17	16
	F	10,3	5	5	5	5	5
	KDS	3,2	2	—	2	2	2
	S	37,4	18	19	18	18	18
	VPK	1,7	1	—	—	—	1
	Ö	0,1	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Gnosjö	M	19,0	8	8	8	8	8
	C	29,2	12	12	12	12	12
	F	12,4	5	5	5	5	5
	KDS	9,6	4	4	4	4	4
	S	28,4	12	12	12	12	12
	VPK	1,4	-	-	-	-	-
Jönköping	M	14,3	13	12	12	12	12
	C	20,9	17	17	17	17	17
	F	11,7	9	10	9	9	9
	KDS	7,1	6	6	6	6	6
	S	42,6	35	36	35	35	35
	VPK	3,1	1	-	2	2	2
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
Nässjö	M	10,5	6	6	6	6	6
	C	27,2	16	16	16	16	16
	F	10,9	6	7	6	6	6
	KDS	4,9	3	3	3	3	3
	S	42,5	25	25	24	24	24
	VPK	3,5	1	-	2	2	2
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
Sävsjö	M	16,1	7	7	7	7	7
	C	38,0	17	17	17	17	17
	F	11,2	5	5	5	5	5
	KDS	7,8	4	4	4	4	4
	S	26,7	12	12	12	12	12
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Tranås	M	12,4	5	5	5	5	5
	C	21,8	9	9	9	9	9
	F	14,4	6	6	6	6	6
	KDS	6,5	3	3	3	3	3
	S	40,2	16	16	16	16	16
	VPK	4,2	2	2	2	2	2
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
Vaggeryd	M	15,1	6	6	6	6	6
	C	27,7	12	12	12	12	12
	F	9,4	4	4	4	4	4
	KDS	9,0	4	4	4	4	4
	S	32,4	13	13	13	13	13
	VPK	6,0	2	2	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Vetlanda	M	11,9	6	6	6	6	6
	C	35,7	17	18	18	18	17
	F	9,6	5	5	5	5	5
	KDS	6,2	3	3	3	3	3
	S	34,6	17	17	17	17	17
	VPK	1,96	1	-	-	-	1

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Värnamo	M	14,0	7	7	7	7	7
	C	30,8	15	16	15	15	15
	F	9,4	5	5	5	5	5
	KDS	8,5	4	4	4	4	4
	S	33,7	16	17	16	16	16
	VPK	3,2	2	—	2	2	2
	SKP	0,3	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
(G) Alvesta	M	13,3	7	7	7	7	7
	C	36,8	18	19	19	18	18
	F	6,7	3	4	3	3	3
	KDS	2,99	1	—	—	1	1
	S	36,3	18	19	18	18	18
	VPK	3,8	2	—	2	2	2
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Lessebo	M	10,0	4	4	4	4	4
	C	21,0	9	9	9	9	9
	F	4,6	2	2	2	2	2
	KDS	1,1	—	—	—	—	—
	S	55,1	23	23	23	23	23
	VPK	8,1	3	3	3	3	3
Ljungby	M	14,0	7	7	7	7	7
	C	37,4	18	20	18	18	18
	F	8,8	4	5	4	4	4
	KDS	3,2	2	—	2	2	2
	S	33,3	16	17	16	16	16
	VPK	3,1	2	—	2	2	2
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Markaryd	M	10,1	5	5	5	5	5
	C	31,5	16	16	16	16	16
	F	6,9	3	3	3	3	3
	KDS	4,8	2	2	2	2	2
	S	40,2	20	20	20	20	20
	VPK	6,4	3	3	3	3	3
Tingsryd	M	15,9	8	9	8	8	8
	C	38,6	19	21	20	20	19
	F	4,9	2	3	2	2	2
	KDS	1,4	—	—	—	—	—
	S	29,9	15	16	15	15	15
	VPK	3,7	2	—	2	2	2
	Ungd. framt.	3,6	2	—	2	2	2
	Opol. saml.	1,99	1	—	—	—	1
Uppvidinge	M	10,1	4	4	4	4	4
	C	32,0	13	13	13	13	13
	F	7,1	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	42,4	18	18	18	18	18
	VPK	7,4	3	3	3	3	3
	Ö	1,0	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Växjö	M	16,9	10	11	11	11	10
	C	31,2	20	19	19	19	19
	F	6,6	4	4	4	4	4
	KDS	1,98	1	-	-	-	1
	S	38,3	24	24	24	24	24
	VPK	4,4	2	3	3	3	3
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
Älmhult	M	13,8	7	7	7	7	7
	C	26,9	13	14	14	13	13
	F	4,1	2	2	2	2	2
	KDS	2,1	1	-	-	1	1
	S	38,4	19	20	20	19	19
	VPK	2,7	1	-	-	1	1
	Folkst. Ä	11,9	6	6	6	6	6
(H) Borgholm	M	16,1	8	8	8	8	8
	C	46,2	23	23	23	23	23
	F	4,6	2	2	2	2	2
	KDS	4,1	2	2	2	2	2
	S	24,9	12	12	12	12	12
	VPK	4,1	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Emmaboda	M	10,0	4	4	4	4	4
	C	34,4	14	15	14	14	14
	F	4,9	2	2	2	2	2
	KDS	1,7	1	-	-	-	1
	S	44,8	18	20	19	19	18
	VPK	3,7	2	-	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Hultsfred	M	13,5	7	7	7	7	7
	C	30,6	15	16	15	15	15
	F	6,1	3	3	3	3	3
	KDS	4,4	2	2	2	2	2
	S	42,0	20	21	20	20	20
	VPK	3,4	2	-	2	2	2
Högsby	M	13,7	6	6	6	6	6
	C	30,3	12	12	12	12	12
	F	4,4	2	2	2	2	2
	KDS	4,9	2	2	2	2	2
	S	41,5	17	17	17	17	17
	VPK	5,3	2	2	2	2	2
Kalmar	M	18,1	11	12	12	11	11
	C	23,3	14	15	15	14	14
	F	7,0	4	5	4	4	4
	KDS	2,6	2	-	-	2	2
	S	45,0	28	29	28	28	28
	VPK	3,7	2	-	2	2	2
	SKP	0,3	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Mönsterås	M	12,5	6	6	6	6	6
	C	25,8	13	13	13	13	13
	F	4,4	2	2	2	2	2
	KIDS	5,0	2	2	2	2	2
	S	46,0	23	23	23	23	23
	VPK	6,3	3	3	3	3	3
Mörbylånga	M	15,3	8	8	8	8	8
	C	36,1	18	18	18	18	18
	F	6,6	3	3	3	3	3
	KIDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	32,6	16	17	17	17	16
	VPK	1,8	1	—	—	—	1
	Kommunbäst	6,6	3	3	3	3	3
Nybro	M	11,5	6	6	6	6	6
	C	30,6	15	15	15	15	15
	F	4,2	2	2	2	2	2
	KIDS	3,4	2	—	2	2	2
	S	45,0	22	23	22	22	22
	VPK	5,2	2	3	2	2	2
	SKP	0,1	—	—	—	—	—
Oskarshamn	M	11,5	6	6	6	6	6
	C	22,8	11	12	12	12	12
	F	7,1	3	4	4	4	4
	KIDS	4,5	3	2	2	2	2
	S	49,7	26	25	25	25	25
	VPK	4,02	2	2	2	2	2
	SKP	0,3	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Torsås	M	15,6	7	7	7	7	7
	C	42,1	17	17	17	17	17
	F	4,9	2	2	2	2	2
	KIDS	4,8	2	2	2	2	2
	S	31,6	13	13	13	13	13
	VPK	0,8	—	—	—	—	—
Vimmerby	M	13,8	7	7	7	7	7
	C	43,4	21	23	22	22	21
	F	3,8	2	—	2	2	2
	KIDS	1,9	1	—	—	—	1
	S	35,1	17	19	18	18	17
	VPK	1,9	1	—	—	—	1
Västervik	M	13,1	10	10	10	10	10
	C	25,6	19	20	20	19	19
	F	5,2	4	4	4	4	4
	KIDS	2,5	2	—	—	2	2
	S	47,9	35	37	37	36	36
	VPK	5,5	5	4	4	4	4
	SKP	0,1	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
(I) Gotland	M	13,5	10	10	10	10	10
	C	—	—	—	—	—	—
	F	—	—	—	—	—	—
	KDS	1,1	—	—	—	—	1
	S	38,3	28	27	27	27	27
	VPK	—	—	—	—	—	—
	Mittenp.	47,1	33	34	34	34	33
(K) Karlshamn	M	10,9	5	5	5	5	5
	C	20,9	10	11	11	10	10
	F	8,0	4	4	4	4	4
	KDS	2,1	1	—	—	1	1
	S	51,0	26	26	26	26	26
	VPK	6,5	3	3	3	3	3
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
Ö	0,2	—	—	—	—	—	
Karlskrona	M	11,8	9	9	9	9	9
	C	20,9	17	17	16	16	16
	F	12,9	11	10	10	10	10
	KDS	2,3	—	—	—	2	2
	S	48,3	37	39	38	36	36
	VPK	3,2	1	—	2	2	2
	SKP	0,1	—	—	—	—	—
Ö	0,5	—	—	—	—	—	
Olofström	M	8,2	3	4	3	3	3
	C	22,9	10	10	10	10	10
	F	9,8	4	4	4	4	4
	KDS	3,5	1	—	1	1	1
	S	50,2	21	21	21	21	21
	VPK	5,1	2	2	2	2	2
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Ronneby	M	9,7	5	5	5	5	5
	C	27,1	13	13	13	13	13
	F	8,0	4	4	4	4	4
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	49,6	25	25	25	25	25
	VPK	4,6	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Sölvesborg	M	14,1	7	7	7	7	7
	C	21,2	11	11	11	11	11
	F	10,9	5	5	5	5	5
	KDS	2,02	1	—	—	1	1
	S	47,4	23	24	24	23	23
	VPK	4,4	2	2	2	2	2

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
(L) Bromölla	M	7,9	3	3	3	3	3
	C	16,2	7	7	7	7	7
	F	6,5	3	3	3	3	3
	KDS	0,9	-	-	-	-	-
	S	61,7	25	25	25	25	25
	VPK	6,7	3	3	3	3	3
Båstad	M	19,7	10	10	10	10	10
	C	44,8	22	22	22	22	22
	F	10,2	5	5	5	5	5
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	22,9	11	12	12	11	11
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Hässelholm	M	12,9	8	8	8	8	8
	C	33,8	22	22	21	21	21
	F	10,3	6	7	7	6	6
	KDS	3,5	2	-	2	2	2
	S	36,3	22	24	23	23	23
	VPK	2,04	1	-	-	1	1
	Ö	1,2	-	-	-	-	-
Klippan	M	13,8	7	7	7	7	7
	C	35,1	17	17	17	17	17
	F	7,5	4	4	4	4	4
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	43,2	21	21	21	21	21
	VPK	0,4	-	-	-	-	-
Kristianstad	M	14,0	10	10	10	10	10
	C	25,9	19	19	19	19	19
	F	10,3	7	8	8	8	7
	KDS	1,8	-	-	-	-	1
	S	45,8	34	34	34	33	33
	VPK	2,01	1	-	-	1	1
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
Osby	M	10,0	4	4	4	4	4
	C	27,6	12	12	12	12	12
	F	6,0	2	3	2	2	2
	KDS	3,3	1	-	1	1	1
	S	41,4	17	17	17	17	17
	VPK	4,3	2	2	2	2	2
	Komm. saml.	7,4	3	3	3	3	3
Perstorp	M	13,8	5	5	5	5	5
	C	27,6	10	10	10	10	10
	F	9,2	3	4	3	3	3
	KDS	2,4	1	-	-	1	1
	S	44,0	15	16	16	15	15
	VPK	3,04	1	-	1	1	1

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Simrishamn	M	15,1	7	8	8	8	7
	C	29,8	15	16	15	15	15
	F	11,1	5	6	5	5	5
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	37,4	19	19	19	19	19
	VPK	1,6	1	—	—	—	1
	Komm.väl	3,9	2	—	2	2	2
Tomelilla	M	15,2	6	6	6	6	6
	C	34,2	14	15	15	15	14
	F	14,3	6	6	6	6	6
	KDS	1,9	1	—	—	—	1
	S	34,1	14	14	14	14	14
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—
Åstorp	M	9,8	4	4	4	4	4
	C	26,2	11	11	11	11	11
	F	5,3	2	2	2	2	2
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	50,3	21	22	22	22	21
	VPK	0,3	—	—	—	—	—
	Saml. list	5,0	2	2	2	2	2
	Komm. fril.	1,9	1	—	—	—	1
Ängelholm	M	19,8	10	10	10	10	10
	C	32,0	15	16	16	16	15
	F	6,4	3	3	3	3	3
	KDS	1,5	1	—	—	—	1
	S	34,8	17	17	17	17	17
	VPK	0,1	—	—	—	—	—
	Parti för miljö- skydd o. medbe- stäm	5,4	3	3	3	3	3
	—	—	—	—	—	—	—
Örkelljunga	M	22,2	10	10	10	10	10
	C	33,5	15	15	15	15	15
	F	12,0	5	5	5	5	5
	KDS	5,9	3	3	3	3	3
	S	26,2	12	12	12	12	12
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—
Östra Göinge	M	9,1	4	4	4	4	4
	C	24,3	10	10	10	10	10
	F	8,4	3	4	4	3	3
	KDS	2,98	1	—	—	1	1
	S	52,3	22	23	23	22	22
	VPK	2,8	1	—	—	1	1

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
(M) Bara	M	17,0	6	6	6	6	6
	C	32,8	12	12	12	12	12
	F	8,8	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	41,1	14	14	14	14	14
	VPK	0,1	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Bjuv	M	7,8	3	3	3	3	3
	C	22,5	9	10	10	9	9
	F	6,6	3	3	3	3	3
	KDS	0,8	—	—	—	—	—
	S	60,0	25	25	25	25	25
	VPK	2,1	1	—	—	1	1
Burlöv	M	13,6	6	6	6	6	6
	C	22,1	9	9	9	9	9
	F	7,4	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	53,5	22	23	22	22	22
	VPK	3,2	1	—	1	1	1
Eslöv	M	11,0	6	6	6	6	6
	C	35,0	17	17	17	17	17
	F	7,0	3	3	3	3	3
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	45,1	23	23	23	23	23
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,6	—	—	—	—	—
Helsingborg	M	19,4	13	13	13	13	13
	C	19,2	12	13	13	13	12
	F	10,6	7	7	7	7	7
	KDS	1,2	—	—	—	—	1
	S	45,5	31	32	30	30	30
	VPK	3,6	2	—	2	2	2
	SKP	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Höganäs	M	23,0	10	10	10	10	10
	C	21,9	9	9	9	9	9
	F	8,5	4	4	4	4	4
	KDS	1,5	—	—	—	—	—
	S	44,4	18	18	18	18	18
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspår

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spår
Hörby	M	8,7	4	4	4	4	4
	C	46,5	19	19	19	19	19
	F	15,4	6	6	6	6	6
	KDS	4,5	2	2	2	2	2
	S	24,5	10	10	10	10	10
	VPK	0,1	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
Höör	M	15,1	6	7	7	6	6
	C	39,9	16	17	17	16	16
	F	11,1	5	5	5	5	5
	KDS	2,3	1	—	—	1	1
	S	28,9	12	12	12	12	12
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Bygdens bästa	2,2	1	—	—	1	1
	Ö	0,3	—	—	—	—	
Kävlinge	M	9,4	5	5	5	5	5
	C	30,7	15	15	15	15	15
	F	7,4	4	4	4	4	4
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	52,0	25	25	25	25	25
	VPK	0,4	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	
Landskrona	M	14,3	7	7	7	7	7
	C	16,8	8	9	9	8	8
	F	7,0	3	4	4	4	3
	KDS	1,5	1	—	—	—	1
	S	58,0	29	29	29	29	29
	VPK	2,2	1	—	—	1	1
	Ö	0,2	—	—	—	—	
Lomma	M	22,5	10	10	10	10	10
	C	25,5	11	11	11	11	11
	F	7,9	4	4	4	4	4
	KDS	0,3	—	—	—	—	—
	S	43,4	20	20	20	20	20
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	
Lund	M	19,6	13	13	13	13	13
	C	22,7	15	15	15	15	15
	F	9,7	6	6	6	6	6
	KDS	0,9	—	—	—	—	—
	S	40,2	27	27	27	27	27
	VPK	6,3	4	4	4	4	4
	SKP	0,5	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Malmö	M	19,6	12	13	12	12	12
	C	18,6	11	12	11	11	11
	F	7,7	5	5	5	5	5
	KDS	0,7	-	-	-	-	-
	S	49,4	31	31	31	31	31
	VPK	3,5	2	-	2	2	2
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Sjöbo	M	10,6	5	5	5	5	5
	C	45,4	23	24	23	23	23
	F	8,4	4	4	4	4	4
	KDS	0,8	-	-	-	-	-
	S	31,6	16	16	16	16	16
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ungdemokr.	3,01	1	-	1	1	1
Skurup	M	7,5	3	3	3	3	3
	C	37,3	16	16	16	16	16
	F	4,7	2	2	2	2	2
	KDS	1,2	-	-	-	-	-
	S	39,0	16	16	16	16	16
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Komm.v	10,1	4	4	4	4	4
Staffanstorp	M	25,2	10	10	10	10	10
	C	30,1	12	12	12	12	12
	F	6,4	3	3	3	3	3
	KDS	0,1	-	-	-	-	-
	S	37,6	16	16	16	16	16
	VPK	0,5	-	-	-	-	-
Svalöv	M	10,9	5	5	5	5	5
	C	37,4	16	16	16	16	16
	F	5,7	2	2	2	2	2
	KDS	1,0	-	-	-	-	-
	S	43,5	18	18	18	18	18
	VPK	1,5	-	-	-	-	-
Svedala	M	9,7	3	3	3	3	3
	C	26,9	10	10	10	10	10
	F	7,1	2	3	3	2	2
	KDS	2,5	1	-	-	1	1
	S	53,4	19	19	19	19	19
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Trelleborg	M	12,3	6	6	6	6	6
	C	24,0	12	13	13	13	13
	F	7,5	4	4	4	4	4
	KDS	1,3	-	-	-	-	-
	S	54,0	29	28	28	28	28
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,7	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Vellinge	M	29,6	15	15	15	15	15
	C	27,2	13	13	13	13	13
	F	7,2	4	4	4	4	4
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	33,4	16	17	17	16	16
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Ystad	M	14,3	7	7	7	7	7
	C	25,7	13	13	13	13	13
	F	10,3	5	5	5	5	5
	KDS	0,6	-	-	-	-	-
	S	48,7	24	24	24	24	24
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
(N) Falkenberg	M	12,8	6	6	6	6	6
	C	39,7	20	20	20	20	20
	F	5,6	3	3	3	3	3
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	31,0	15	15	15	15	15
	VPK	1,0	-	-	-	-	-
	Aktiv politik	9,7	5	5	5	5	5
Halmstad	M	14,9	10	11	11	11	11
	C	26,0	19	19	19	19	18
	F	8,3	6	6	6	6	6
	KDS	1,2	-	-	-	-	1
	S	44,9	33	32	32	32	32
	VPK	4,4	3	3	3	3	3
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Hylte	M	13,1	6	6	6	6	6
	C	39,6	20	20	20	20	20
	F	5,0	2	2	2	2	2
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	36,0	18	18	18	18	18
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Kommunens väl	6,0	3	3	3	3	3
Ö	0,2	-	-	-	-	-	
Kungsbacka	M	20,6	10	10	10	10	10
	C	34,9	17	18	18	17	17
	F	14,2	7	7	7	7	7
	KDS	0,8	-	-	-	-	-
	S	27,2	14	14	14	14	14
	VPK	2,3	1	-	-	1	1
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Laholm	M	11,9	6	6	6	6	6
	C	53,0	26	26	26	26	26
	F	6,6	3	3	3	3	3
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	28,1	14	14	14	14	14
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Varberg	M	12,0	6	6	6	6	6
	C	38,7	20	21	21	21	20
	F	6,4	4	3	3	3	3
	KDS	1,1	-	-	-	-	-
	S	30,3	16	16	16	16	16
	VPK	1,5	-	-	-	-	1
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
	Fria demokr.	9,7	5	5	5	5	5
(O) Göteborg	M	14,4	12	12	12	12	12
	C	13,3	11	11	11	11	11
	F	23,1	19	19	19	19	19
	KDS	1,1	-	-	-	-	1
	S	38,5	32	32	32	32	31
	VPK	8,2	7	7	7	7	7
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
	Ö	0,9	-	-	-	-	-
Härryda	M	15,4	6	6	6	6	6
	C	23,6	10	10	10	10	10
	F	20,0	8	8	8	8	8
	KDS	0,7	-	-	-	-	-
	S	35,5	15	15	15	15	15
	VPK	4,7	2	2	2	2	2
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Kungälv	M	15,3	8	8	8	8	8
	C	27,4	13	14	13	13	13
	F	15,7	8	8	8	8	8
	KDS	1,4	-	-	-	-	-
	S	37,0	18	19	18	18	18
	VPK	3,1	2	-	2	2	2
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Lysekil	M	13,0	5	6	5	5	5
	C	13,5	6	6	6	6	6
	F	17,2	7	7	7	7	7
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	52,1	21	22	21	21	21
	VPK	3,7	2	-	2	2	2
	Ö	0,5	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Munkedal	M	12,2	5	5	5	5	5
	C	33,7	14	15	14	14	14
	F	11,0	5	5	5	5	5
	KDS	1,1	-	-	-	-	-
	S	37,0	16	16	16	16	16
	VPK	1,5	-	-	-	-	-
	Kom.samv.	3,5	1	-	1	1	1
Mölnådal	M	12,9	8	8	8	8	8
	C	19,1	13	12	12	12	12
	F	20,1	12	13	13	13	12
	KDS	1,3	-	-	-	-	1
	S	39,3	24	24	24	24	24
	VPK	6,8	4	4	4	4	4
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,6	-	-	-	-	-
Orust	M	17,5	7	7	7	7	7
	C	31,5	13	13	13	13	13
	F	19,4	8	8	8	8	8
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	31,3	13	13	13	13	13
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Partille	M	15,1	6	6	6	6	6
	C	17,7	7	7	7	7	7
	F	22,9	10	10	10	10	10
	KDS	1,5	-	-	-	-	-
	S	35,8	15	15	15	15	15
	VPK	6,5	3	3	3	3	3
	Ö	0,4	-	-	-	-	-
Sotenäs	M	9,2	4	4	4	4	4
	C	21,2	9	9	9	9	9
	F	23,3	9	9	9	9	9
	KDS	0,1	-	-	-	-	-
	S	46,0	19	19	19	19	19
	VPK	0,3	-	-	-	-	-
Stenungsund	M	11,6	5	5	5	5	5
	C	29,1	12	12	12	12	12
	F	14,4	6	6	6	6	6
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	34,2	14	15	14	14	14
	VPK	3,4	1	-	1	1	1
	Kom.intr.	6,9	3	3	3	3	3
	Ö	0,3	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Strömstad	M	9,3	4	4	4	4	4
	C	29,6	12	12	12	12	12
	F	13,9	5	5	5	5	5
	KDS	2,3	1	-	-	1	1
	S	44,5	17	18	18	17	17
	VPK	0,4	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Tanum	M	15,5	6	6	6	6	6
	C	40,0	17	17	17	17	17
	F	17,4	7	7	7	7	7
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	26,9	11	11	11	11	11
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Tjörn	M	14,0	6	6	6	6	6
	C	18,9	8	9	8	8	8
	F	28,6	12	13	12	12	12
	KDS	2,6	1	-	-	1	1
	S	17,9	8	8	8	8	8
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Samh. bästa	5,7	2	3	2	2	2
	Skärh. p.	5,2	2	2	2	2	2
	Rönnängsb.	3,5	1	-	2	1	1
Åstols väl	3,2	1	-	1	1	1	
Uddevallå	M	13,1	8	8	8	8	8
	C	23,8	15	14	14	14	14
	F	12,6	8	8	8	8	8
	KDS	0,6	-	-	-	-	-
	S	43,8	27	27	27	27	27
	VPK	5,9	3	4	4	4	4
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Öckerö	M	27,1	11	11	11	11	11
	C	18,1	8	8	8	8	8
	F	21,8	9	9	9	9	9
	KDS	10,5	4	4	4	4	4
	S	20,1	8	9	9	8	8
	VPK	2,2	1	-	-	1	1
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
(P) Ale	M	8,2	4	4	4	4	4
	C	26,5	12	12	12	12	12
	F	11,8	5	5	5	5	5
	KDS	2,4	1	-	-	1	1
	S	46,0	21	22	22	21	21
	VPK	5,0	2	2	2	2	2

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
Alingsås	M	13,1	7	7	7	7	7
	C	25,1	12	13	13	12	12
	F	18,8	9	10	9	9	9
	KDS	3,6	2	-	2	2	2
	S	36,2	18	19	18	18	18
	VPK	2,8	1	-	-	1	1
	Ö	0,5	-	-	-	-	-
Bengtstors	M	8,7	4	4	4	4	4
	C	32,2	15	15	15	15	15
	F	9,6	4	5	4	4	4
	KDS	3,3	1	-	2	2	1
	S	44,4	20	21	20	20	20
	VPK	1,7	1	-	-	-	1
Borås	M	19,0	14	15	15	15	15
	C	24,2	20	20	20	19	19
	F	8,6	7	7	7	7	7
	KDS	2,01	-	-	-	-	2
	S	41,8	36	34	34	33	33
	VPK	4,03	2	3	3	3	3
	SKP	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Dals-Ed	M	8,2	3	3	3	3	3
	C	49,2	20	20	20	20	20
	F	9,2	4	4	4	4	4
	KDS	6,1	3	3	3	3	3
	S	25,5	11	11	11	11	11
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	1,7	-	-	-	-	-
Färgelanda	M	11,9	4	4	4	4	4
	C	44,1	15,5	16	16	16	16
	F	6,2	2	2	2	2	2
	KDS	0,6	-	-	-	-	-
	S	32,7	12	12	12	12	12
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Glesb.väl	4,2	1,5	1	1	1	1
Ö	0,2	-	-	-	-	-	
Herrljunga	M	18,2	8	8	8	8	8
	C	38,8	16	16	16	16	16
	F	14,1	6	6	6	6	6
	KDS	1,3	-	-	-	-	-
	S	25,8	11	11	11	11	11
	VPK	0,3	-	-	-	-	-
Ö	1,5	-	-	-	-	-	

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spär
Lerum	M	14,3	6	6	6	6	6
	C	16,9	7	7	7	7	7
	F	15,2	6	7	6	6	6
	KDS	1,8	1	-	-	-	1
	S	30,2	13	13	13	13	13
	VPK	3,1	1	-	1	1	1
	God Miljö Ö	8,2 0,4	7 -	8 -	8 -	8 -	7 -
Lilla Edet	M	6,9	3	3	3	3	3
	C	30,2	13	13	13	13	13
	F	9,4	4	4	4	4	4
	KDS	0,9	-	-	-	-	-
	S	48,9	20	21	20	20	20
	VPK	3,5	1	-	1	1	1
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Mark	M	17,0	8	9	8	8	8
	C	29,8	15	16	15	15	15
	F	4,5	2	2	2	2	2
	KDS	1,5	1	-	-	-	1
	S	43,1	21	22	22	22	21
	VPK	3,95	2	-	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Mellerud	M	11,9	5	5	5	5	5
	C	43,7	18	19	18	18	18
	F	7,1	3	3	3	3	3
	KDS	3,2	1	-	1	1	1
	S	32,6	14	14	14	14	14
	VPK	1,3	-	-	-	-	-
Svenljunga	M	19,0	8	8	8	8	8
	C	39,6	16	17	17	16	16
	F	8,2	3	3	3	3	3
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	30,6	13	13	13	13	13
	VPK	0,5	-	-	-	-	-
Tranemo	M	15,0	7	7	7	7	7
	C	38,7	17	17	17	17	17
	F	8,2	4	4	4	4	4
	KDS	0,8	-	-	-	-	-
	S	37,0	17	17	17	17	17
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Trollhättan	M	10,0	5	5	5	5	5
	C	21,3	11	11	11	11	11
	F	10,8	6	6	6	6	5
	KDS	1,5	-	-	-	-	1
	S	50,4	26	26	26	26	26
	VPK Ö	5,6 0,3	3 -	3 -	3 -	3 -	3 -

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Ulricehamn	M	19,7	10	10	10	10	10
	C	36,7	18	19	18	18	18
	F	11,9	6	6	6	6	6
	KDS	3,4	2	-	2	2	2
	S	27,8	13	14	13	13	13
	VPK	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Värgårda	M	19,8	8	8	8	8	8
	C	38,4	16	16	16	16	16
	F	16,2	7	7	7	7	7
	KDS	2,8	1	-	-	1	1
	S	22,5	9	10	10	9	9
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Vänersborg	M	11,5	6	6	6	6	6
	C	26,7	13	14	13	13	13
	F	16,2	8	8	8	8	8
	KDS	1,9	1	-	-	-	1
	S	40,0	19	21	20	20	19
	VPK	3,3	2	-	2	2	2
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Åmål	M	10,3	4	4	4	4	4
	C	30,6	13	13	13	13	13
	F	10,1	4	4	4	4	4
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	46,4	19	20	20	19	19
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
(R) Falköping	M	15,1	7	8	8	8	7
	C	37,9	19	19	19	19	19
	F	9,7	5	5	5	5	5
	KDS	4,1	2	2	2	2	2
	S	30,9	15	15	15	15	15
	VPK	1,97	1	-	-	-	1
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
Ö	0,2	-	-	-	-	-	
Grästorp	M	17,8	7	7	7	7	7
	C	38,4	15	15	15	15	15
	F	9,8	4	4	4	4	4
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	19,0	7	7	7	7	7
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Fram för kommunen	15,1	6	6	6	6	6

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Gullspång	M	12,8	5	5	5	5	5
	C	35,4	15	15	15	15	15
	F	7,2	3	3	3	3	3
	KDS	3,04	1	-	1	1	1
	S	41,2	17	18	17	17	17
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,4	-	-	-	-	-
Götene	M	14,8	6	6	6	6	6
	C	28,9	12	13	12	12	12
	F	12,1	5	5	5	5	5
	KDS	5,7	2	2	2	2	2
	S	34,7	14	15	14	14	14
	VPK	3,8	2	-	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Habo	M	13,6	5	5	5	5	5
	C	30,2	11	11	11	11	11
	F	14,4	5	5	5	5	5
	KDS	9,3	3	3	3	3	3
	S	32,1	11	11	11	11	11
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Hjo	M	17,4	6	6	6	6	6
	C	26,2	9	9	9	9	9
	F	10,5	3	3	3	3	3
	KDS	6,2	2	2	2	2	2
	S	39,4	13	13	13	13	13
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Karlsborg	M	10,5	4	4	4	4	4
	C	28,5	10	10	10	10	10
	F	9,7	3	3	3	3	3
	KDS	2,6	1	-	-	1	1
	S	48,4	17	18	18	17	17
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Lidköping	M	12,8	6	6	6	6	6
	C	26,8	13	13	13	13	13
	F	13,1	7	7	7	7	7
	KDS	2,7	1	-	-	1	1
	S	39,1	19	20	20	19	19
	VPK	5,4	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Mariestad	M	13,9	7	7	7	7	7
	C	27,2	13	14	13	13	13
	F	11,0	5	6	5	5	5
	KDS	3,5	2	-	2	2	2
	S	40,5	20	22	20	20	20
	VPK	3,1	2	-	2	2	2
	SKP	0,7	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Mullsjö	M	11,4	4	4	4	4	4
	C	35,4	12	12	12	12	12
	F	12,9	5	5	5	5	5
	KDS	9,9	3	3	3	3	3
	S	30,0	11	11	11	11	11
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Skara	M	15,9	8	8	8	8	8
	C	30,0	15	15	15	15	15
	F	11,1	5	6	6	5	5
	KDS	2,1	1	-	-	1	1
	S	38,6	19	20	20	19	19
	VPK	2,3	1	-	-	1	1
Skövde	M	13,5	8	9	8	8	8
	C	28,7	17	18	17	17	17
	F	12,8	7	8	8	8	8
	KDS	3,01	2	-	2	2	2
	S	37,9	23	24	22	22	22
	VPK	3,7	2	-	2	2	2
	SKP	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Tibro	M	8,4	3	3	3	3	3
	C	28,5	10	10	10	10	10
	F	15,7	5	6	6	5	5
	KDS	4,8	2	2	2	2	2
	S	39,7	14	14	14	14	14
	VPK	2,9	1	-	-	1	1
Tidaholm	M	9,1	4	4	4	4	4
	C	31,1	13	13	13	13	13
	F	7,6	3	3	3	3	3
	KDS	3,4	1	-	1	1	1
	S	43,2	18	19	18	18	18
	VPK	5,3	2	2	2	2	2
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Töreboda	M	13,9	6	6	6	6	6
	C	39,4	16	17	17	16	16
	F	8,8	4	4	4	4	4
	KDS	2,1	1	-	-	1	1
	S	33,9	13	14	14	14	13
	VPK	1,9	1	-	-	-	1
Vara	M	25,4	12	13	13	13	12
	C	40,2	20	20	20	20	20
	F	10,2	5	5	5	5	5
	KDS	1,6	1	-	-	-	1
	S	21,4	11	11	11	11	11
	VPK	1,3	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
(S) Arvika	M	8,6	4	4	4	4	4
	C	26,1	13	13	13	13	13
	F	14,1	7	7	7	7	7
	KDS	0,5	—	—	—	—	—
	S	44,5	22	22	22	22	22
	VPK	5,7	3	3	3	3	3
	Ö	0,4	—	—	—	—	—
Eda	M	8,6	4	4	4	4	4
	C	27,9	12	12	12	12	12
	F	7,1	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	51,8	21	22	21	21	21
	VPK	3,6	1	—	1	1	1
	Ö	1,0	—	—	—	—	—
Filipstad	M	10,0	4	4	4	4	4
	C	15,6	6	6	6	6	6
	F	6,7	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	59,9	25	25	25	25	25
	VPK	7,2	3	3	3	3	3
	Ö	0,5	—	—	—	—	—
Forshaga	M	6,1	3	3	3	3	3
	C	22,2	9	9	9	9	9
	F	7,7	3	3	3	3	3
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	57,7	24	24	24	24	24
	VPK	5,0	2	2	2	2	2
	Ö	—	—	—	—	—	—
Grums	M	4,7	2	2	2	2	2
	C	26,5	12	12	12	12	12
	F	5,3	2	2	2	2	2
	KDS	1,4	—	—	—	—	—
	S	56,5	26	26	26	26	26
	VPK	5,6	3	3	3	3	3
	Ö	—	—	—	—	—	—
Hagfors	M	5,4	3	3	3	3	3
	C	20,0	10	10	10	10	10
	F	3,7	2	—	2	2	2
	KDS	1,1	—	—	—	—	—
	S	60,8	30	31	30	30	30
	VPK	8,9	4	5	4	4	4
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Hammarö	M	7,7	2	2	2	2	2
	C	17,8	6	6	6	6	6
	F	9,2	3	3	3	3	3
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	59,2	18	18	18	18	18
	VPK	5,9	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Karlstad	M	15,0	9	9	9	9	9
	C	23,6	15	15	15	15	15
	F	10,5	6	6	6	6	6
	KDS	0,8	—	—	—	—	—
	S	45,2	29	28	28	28	28
	VPK	4,1	2	3	3	3	3
	SKP	0,7	—	—	—	—	—
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Kil	M	10,0	5	5	5	5	5
	C	27,9	13	13	13	13	13
	F	21,0	9	10	10	9	9
	KDS	0,5	—	—	—	—	—
	S	37,8	17	17	17	17	17
	VPK	2,4	1	—	—	1	1
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Kristinehamn	M	11,7	6	6	6	6	6
	C	21,2	10	10	10	10	10
	F	11,4	6	6	6	6	6
	KDS	1,5	1	—	—	—	1
	S	48,2	23	24	24	24	23
	VPK	5,9	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Munkfors	M	3,9	2	—	2	2	2
	C	0,9	—	—	—	—	—
	F	0,3	—	—	—	—	—
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	54,8	22	22	22	22	22
	VPK	4,3	2	2	2	2	2
	Kom. mittsam	20,8	8	9	8	8	8
	Fridemokrater	13,9	5	6	5	5	5
Storfors	M	9,0	3	3	3	3	3
	C	21,2	8	8	8	8	8
	F	6,2	2	2	2	2	2
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	61,0	22	22	22	22	22
	VPK	—	—	—	—	—	—
	Ö	1,3	—	—	—	—	—
Sunne	M	11,8	5	5	5	5	5
	C	41,0	17	17	17	17	17
	F	11,0	4	4	4	4	4
	KDS	—	—	—	—	—	—
	S	35,7	15	15	15	15	15
	VPK	—	—	—	—	—	—
	Ö	0,5	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Säffle	M	10,2	5	5	5	5	5
	C	37,9	18	20	19	18	18
	F	7,7	4	4	4	4	4
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	38,4	19	20	19	19	19
	VPK	3,6	2	-	2	2	2
Torsby	M	9,3	5	5	5	5	5
	C	26,5	15	15	15	15	15
	F	6,2	3	4	4	3	3
	KDS	0,8	-	-	-	-	-
	S	45,0	25	26	26	25	25
	VPK	9,4	5	5	5	5	5
	Frihet komfolk.	2,9	2	-	-	2	2
Årjäng	M	13,6	6	6	6	6	6
	C	37,3	15	15	15	15	15
	F	14,3	6	6	6	6	6
	KDS	5,0	2	2	2	2	2
	S	29,5	12	12	12	12	12
	VPK	-	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
(T) Askersund	M	6,5	3	3	3	3	3
	C	23,7	11	11	11	11	11
	F	6,5	3	3	3	3	3
	KDS	4,7	2	2	2	2	2
	S	43,4	19	20	20	20	19
	VPK	1,9	1	-	-	-	1
	Fria opos.	13,3	6	6	6	6	6
Degerfors	M	5,2	2	2	2	2	2
	C	18,7	8	8	8	8	8
	F	5,4	2	2	2	2	2
	KDS	3,2	1	-	1	1	1
	S	61,9	26	27	26	26	26
	VPK	5,5	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Hallsberg	M	7,1	3	3	3	3	3
	C	26,3	12	13	12	12	12
	F	9,1	4	4	4	4	4
	KDS	2,9	1	-	-	1	1
	S	51,2	24	25	24	24	24
	VPK	3,3	1	-	2	1	1
Hällefors	M	4,7	2	2	2	2	2
	C	14,7	6	6	6	6	6
	F	6,1	2	2	2	2	2
	KDS	1,2	-	-	-	-	-
	S	62,4	25	25	25	25	25
	VPK	10,8	4	4	4	4	4

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Karlskoga	M	9,4	5	5	5	5	5
	C	19,1	10	10	10	10	10
	F	7,6	4	4	4	4	4
	KDS	1,6	-	-	-	-	1
	S	54,3	29	28	28	28	27
	VPK	7,2	3	4	4	4	4
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Kumla	M	7,8	3	3	3	3	3
	C	24,8	10	10	10	10	10
	F	9,6	4	4	4	4	4
	KDS	4,6	2	2	2	2	2
	S	47,1	20	20	20	20	20
	VPK	6,0	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Laxå	M	3,5	1	-	1	1	1
	C	16,1	7	7	7	7	7
	F	4,8	2	2	2	2	2
	KDS	5,7	2	2	2	2	2
	S	49,6	21	21	21	21	21
	VPK	4,7	2	2	2	2	2
	Demokr. aktion	15,5	6	7	6	6	6
Lindesberg	M	8,6	4	4	4	4	4
	C	30,7	16	16	16	16	16
	F	8,7	4	4	4	4	4
	KDS	2,5	1	-	-	1	1
	S	44,5	22	23	23	22	22
	VPK	4,9	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Ljusnarsberg	M	4,5	2	2	2	2	2
	C	20,7	7	7	7	7	7
	F	6,5	2	2	2	2	2
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	57,5	20	21	21	20	20
	VPK	8,5	3	3	3	3	3
Nora	M	7,8	3	3	3	3	3
	C	22,9	8	8	8	8	8
	F	10,5	4	4	4	4	4
	KDS	3,2	1	-	1	1	1
	S	46,5	15	16	15	15	15
	VPK	4,6	2	2	2	2	2
	Arbetsrp.	4,5	2	2	2	2	2

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Örebro	M	11,3	9	8	7	7	7
	C	23,7	16	16	16	16	16
	F	12,8	9	9	9	8	8
	KDS	2,5	-	-	-	2	2
	S	45,5	31	32	31	30	30
	VPK	3,4	-	-	2	2	2
	SKP Ö	0,7 0,1	- -	- -	- -	- -	- -
(U) Arboga	M	10,1	4	4	4	4	4
	C	24,3	10	10	10	10	10
	F	10,1	4	4	4	4	4
	KDS	1,2	-	-	-	-	-
	S	49,0	21	21	21	21	21
	VPK	5,3	2	2	2	2	2
Fagersta	M	8,0	3	3	3	3	3
	C	15,5	7	7	7	7	7
	F	9,7	4	4	4	4	4
	KDS	0,9	-	-	-	-	-
	S	57,1	24	24	24	24	24
	VPK SKP	8,0 0,7	3 -	3 -	3 -	3 -	3 -
Hallstahammar	M	7,6	4	4	4	4	4
	C	17,3	8	8	8	8	8
	F	7,4	4	4	4	4	4
	KDS	1,5	1	-	-	-	1
	S	58,4	28	29	29	29	28
	VPK	7,8	4	4	4	4	4
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Heby	M	4,5	2	2	2	2	2
	C	40,7	17	17	17	17	17
	F	6,6	3	3	3	3	3
	KDS	1,4	-	-	-	-	-
	S	41,8	17	17	17	17	17
	VPK	4,9	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Kungsör	M	7,7	4	4	4	4	4
	C	24,3	11	11	11	11	11
	F	12,5	6	6	6	6	6
	KDS	1,1	-	-	-	-	-
	S	48,8	22	22	22	22	22
	VPK	5,5	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärr

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Köping	M	7,6	4	4	4	4	4
	C	23,0	11	12	11	11	11
	F	6,7	3	3	3	3	3
	KDS	3,5	2	—	2	2	2
	S	53,1	26	27	26	26	26
	VPK	5,0	3	3	3	3	3
	SKP	0,9	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
Norberg	M	7,0	2	2	2	2	2
	C	17,4	6	6	6	6	6
	F	4,9	2	2	2	2	2
	KDS	1,96	—	—	—	—	—
	S	60,8	22	22	22	22	22
	VPK	7,8	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Sala	M	8,8	4	5	5	4	4
	C	37,4	19	19	19	19	19
	F	9,2	5	5	5	5	5
	KDS	1,3	—	—	—	—	—
	S	40,1	20	20	20	20	20
	VPK	2,7	1	—	—	1	1
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
Skinnskatteberg	M	6,9	3	3	3	3	3
	C	18,0	7	7	7	7	7
	F	4,5	2	2	2	2	2
	KDS	1,8	—	—	—	—	—
	S	64,2	25	25	25	25	25
	VPK	4,7	2	2	2	2	2
Surahammar	M	5,3	2	2	2	2	2
	C	15,0	6	6	6	6	6
	F	5,3	2	2	2	2	2
	KDS	1,3	—	—	—	—	—
	S	65,1	26	26	26	26	26
	VPK	8,0	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Västerås	M	12,1	9	8	8	8	8
	C	21,3	14	14	14	14	14
	F	11,4	8	8	8	8	7
	KDS	1,9	—	—	—	—	1
	S	47,2	31	31	31	31	31
	VPK	5,4	3	4	4	4	4
	SKP	0,5	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
(W) Avesta	M	4,8	2	2	2	2	2
	C	27,0	14	14	14	14	14
	F	5,8	3	3	3	3	3
	KDS	2,1	1	-	-	1	1
	S	52,8	26	27	27	26	26
	VPK	6,8	3	3	3	3	3
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Borlänge	M	6,0	4	4	4	4	4
	C	26,3	16	17	16	16	16
	F	5,0	3	3	3	3	3
	KDS	1,8	-	-	-	-	1
	S	52,5	34	34	33	33	32
	VPK	4,2	3	3	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
	Tunab. vänner	3,5	1	-	2	2	2
Falun	M	12,3	8	8	8	8	8
	C	31,3	19	20	19	19	19
	F	9,7	6	6	6	6	6
	KDS	2,01	-	-	-	1	1
	S	40,5	26	27	26	25	25
	VPK	3,8	2	-	2	2	2
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Gagnef	M	0,3	-	-	-	-	-
	C	40,6	17	18	17	17	17
	F	4,7	2	2	2	2	2
	KDS	3,4	1	-	1	1	1
	S	41,6	17	18	18	17	17
	VPK	2,5	1	-	-	1	1
	Kom. saml.	6,9	3	3	3	3	3
Hedemora	M	7,8	3	3	3	3	3
	C	29,1	12	12	12	12	12
	F	7,1	3	3	3	3	3
	KDS	2,5	1	-	-	1	1
	S	49,1	20	21	21	20	20
	VPK	4,4	2	2	2	2	2
Leksand	M	9,5	5	5	5	5	5
	C	38,9	19	19	19	19	19
	F	10,0	5	5	5	5	5
	KDS	4,1	2	2	2	2	2
	S	37,1	18	18	18	18	18
	VPK	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Ludvika	M	7,0	4	4	4	4	4
	C	21,5	11	11	11	11	11
	F	5,7	3	3	3	3	3
	KDS	1,3	—	—	—	—	—
	S	53,9	28	28	28	28	28
	VPK	10,3	5	5	5	5	5
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Malung	M	7,7	4	4	4	4	4
	C	31,0	15	16	16	16	15
	F	10,8	5	5	5	5	5
	KDS	1,7	1	—	—	—	1
	S	48,5	24	24	24	24	24
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
Mora	M	8,8	4	5	4	4	4
	C	30,0	15	15	15	15	15
	F	7,6	4	4	4	4	4
	KDS	1,4	—	—	—	—	—
	S	37,2	18	19	18	18	18
	VPK	3,2	2	—	2	2	2
	Kommunal center	7,7	4	4	4	4	4
Opol. näringsl.	4,2	2	2	2	2	2	
Orsa	M	9,1	3	3	3	3	3
	C	38,6	13	13	13	13	13
	F	7,6	2	2	2	2	2
	KDS	2,0	—	—	—	—	—
	S	37,4	12	12	12	12	12
	VPK	0,8	—	—	—	—	—
	Frih. kom-folk	4,5	1	1	1	1	1
Rättvik	M	8,3	4	4	4	4	4
	C	37,9	19	20	19	19	19
	F	8,4	4	4	4	4	4
	KDS	3,6	2	—	2	2	2
	S	37,3	18	19	18	18	18
	VPK	4,5	2	2	2	2	2
Smedjebacken	M	5,3	3	3	3	3	3
	C	21,1	10	10	10	10	10
	F	5,8	3	3	3	3	3
	KDS	1,2	—	—	—	—	—
	S	60,3	30	30	30	30	30
	VPK	6,2	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Säter	M	7,3	3	3	3	3	3
	C	38,4	16	17	16	16	16
	F	8,0	3	3	3	3	3
	KDS	3,6	2	-	2	2	2
	S	41,8	17	18	17	17	17
	VPK	0,7	-	-	-	-	-
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Vansbro	M	5,2	2	3	3	3	3
	C	34,8	18	17	17	17	17
	F	6,0	2	3	3	3	3
	KDS	4,7	2	2	2	2	2
	S	41,6	22	21	21	21	21
	VPK	6,7	3	3	3	3	3
	Ö	0,9	-	-	-	-	-
	Älvdalen	M	4,5	2	2	2	2
C		31,7	16	16	16	16	16
F		8,3	4	4	4	4	4
KDS		2,1	1	-	-	1	1
S		34,7	17	18	18	17	17
VPK		0,2	-	-	-	-	-
Kom. informat.		8,6	4	4	4	4	4
Frihet. komfolk.		9,9	5	5	5	5	5
(X) Bollnäs	M	5,0	2	3	3	2	2
	C	32,8	16	16	16	16	16
	F	9,5	5	5	5	5	5
	KDS	2,4	1	-	-	1	1
	S	42,5	21	21	21	21	21
	VPK	7,9	4	4	4	4	4
Gävle	M	9,4	7	7	7	7	7
	C	20,5	15	16	16	16	16
	F	9,3	7	7	7	7	7
	KDS	1,7	-	-	-	-	1
	S	51,8	41	40	40	40	39
	VPK	6,7	5	5	5	5	5
	SKP	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Hofors	M	5,3	2	2	2	2	2
	C	17,2	7	7	7	7	7
	F	4,9	2	2	2	2	2
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	57,0	24	24	24	24	24
	VPK	15,1	6	6	6	6	6
	Ö	0,6	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Hudiksvall	M	6,1	3	3	3	3	3
	C	34,9	17	18	18	18	17
	F	5,1	2	3	3	3	2
	KDS	1,7	1	-	-	-	1
	S	40,6	20	20	20	20	20
	VPK	9,2	5	5	5	5	5
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
	Frihet. komf.	1,9	1	-	-	-	1
Ljusdal	M	5,3	3	3	3	3	3
	C	30,4	15	15	15	15	15
	F	8,0	4	4	4	4	4
	KDS	1,9	1	-	-	-	1
	S	41,2	20	21	21	21	20
	VPK	13,0	6	6	6	6	6
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Nordanstig	M	3,1	1	-	1	1	1
	C	40,3	17	18	17	17	17
	F	7,7	3	3	3	3	3
	KDS	2,7	1	-	-	1	1
	S	39,0	16	17	17	16	16
	VPK	7,1	3	3	3	3	3
Ockelbo	M	6,1	3	3	3	3	3
	C	32,3	13	13	13	13	13
	F	5,1	2	2	2	2	2
	KDS	1,5	-	-	-	-	-
	S	54,3	23	23	23	23	23
	VPK	0,1	-	-	-	-	-
	Ö	0,7	-	-	-	-	-
Ovanåker	M	4,2	2	2	2	2	2
	C	31,5	13	14	13	13	13
	F	12,1	5	5	5	5	5
	KDS	3,5	1	-	1	1	1
	S	46,4	19	20	20	19	19
	VPK	2,3	1	-	-	1	1
Sandviken	M	7,5	4	4	4	4	4
	C	21,1	10	11	11	11	11
	F	5,8	3	3	3	3	3
	KDS	1,3	-	-	-	-	-
	S	55,9	29	29	29	29	29
	VPK	8,0	5	4	4	4	4
	Ö	0,3	-	-	-	-	-
Söderhamn	M	6,5	4	3	3	3	3
	C	22,0	12	11	11	11	11
	F	5,3	2	3	3	3	3
	KDS	1,0	-	-	-	-	-
	S	53,3	27	28	28	28	28
	VPK	11,5	6	6	6	6	6
	SKP	0,4	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
(Y) Härnösand	M	9,9	5	5	5	5	5
	C	32,4	16	16	16	16	16
	F	6,3	3	3	3	3	3
	KDS	2,2	1	-	-	1	1
	S	44,2	22	23	23	22	22
	VPK	4,9	2	2	2	2	2
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Kramfors	M	4,5	3	3	3	3	3
	C	26,4	16	17	17	16	16
	F	2,9	1	-	-	2	2
	KDS	2,3	1	-	-	1	1
	S	53,3	33	35	35	33	33
	VPK	8,8	6	6	6	6	5
	Ådalsfolket	1,6	1	-	-	-	1
Sollefteå	M	7,7	5	5	5	5	5
	C	27,4	17	18	18	17	17
	F	2,5	1	-	-	1	1
	KDS	1,96	-	-	-	-	1
	S	53,9	34	34	34	34	33
	VPK	6,4	4	4	4	4	4
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Sundsvall	M	8,4	7	7	7	7	7
	C	25,4	22	21	21	20	20
	F	7,3	5	6	6	6	6
	KDS	2,1	-	-	-	2	2
	S	49,2	42	41	41	40	40
	VPK	6,9	5	6	6	6	6
	Ö	0,7	-	-	-	-	-
Timrå	M	3,2	2	-	2	2	2
	C	24,2	12	13	12	12	12
	F	4,9	2	3	2	2	2
	KDS	2,4	1	-	-	1	1
	S	57,0	28	29	29	28	28
	VPK	8,2	4	4	4	4	4
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Ånge	M	3,4	1	-	1	1	1
	C	29,6	12	13	13	12	12
	F	5,5	2	2	2	2	2
	KDS	2,02	1	-	-	1	1
	S	50,9	21	22	21	21	21
	VPK	8,5	4	4	4	4	4
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Örnsköldsvik	M	5,8	4	4	4	4	4
	C	28,0	17	17	17	17	17
	F	7,7	5	5	5	5	5
	KDS	5,6	3	3	3	3	3
	S	48,0	30	29	29	29	29
	VPK	4,2	2	3	3	3	3
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
(Z) Berg	M	-	-	-	-	-	-
	C	38,7	17	19	18	17	17
	F	7,2	3	3	3	3	3
	KDS	2,3	1	-	-	1	1
	S	39,4	18	19	18	18	18
	VPK	3,5	2	-	2	2	2
	Komm. saml.	8,8	4	4	4	4	4
Bräcke	M	6,0	3	3	3	3	3
	C	26,4	13	13	13	13	13
	F	5,6	3	3	3	3	3
	KDS	0,9	-	-	-	-	-
	S	55,5	27	27	27	27	27
	VPK	5,6	3	3	3	3	3
Härjedalen	M	6,4	3	3	3	3	3
	C	21,5	11	11	11	11	11
	F	6,9	3	3	3	3	3
	KDS	1,3	-	-	-	-	-
	S	50,4	25	25	25	25	25
	VPK	4,2	2	2	2	2	2
	Frih. komfolk.	9,3	5	5	5	5	5
Krokom	M	7,0	3	4	3	3	3
	C	33,4	16	18	17	16	16
	F	6,9	3	4	3	3	3
	KDS	3,1	2	-	2	2	2
	S	43,7	22	23	22	22	22
	VPK	2,6	1	-	-	1	1
	Kommunens väl	3,4	2	-	2	2	2
Ragunda	M	4,7	2	2	2	2	2
	C	27,0	12	13	12	12	12
	F	5,3	2	2	2	2	2
	KDS	1,4	-	-	-	-	-
	S	52,6	24	25	24	24	24
	VPK	5,7	3	3	3	3	3
	Kommunens väl	3,3	2	-	2	2	2

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Strömsund	M	5,8	3	3	3	3	3
	C	27,3	14	14	14	14	14
	F	4,6	2	2	2	2	2
	KDS	1,4	1	-	-	-	1
	S	53,3	26	27	27	27	26
	VPK	6,8	3	3	3	3	3
	Ö	0,8	-	-	-	-	-
Åre	M	7,5	4	4	4	4	4
	C	33,8	17	17	17	17	17
	F	12,5	6	6	6	6	6
	KDS	2,4	1	-	-	1	1
	S	41,6	20	22	22	20	20
	VPK	2,3	1	-	-	1	1
Östersund	M	10,0	8	8	8	8	7
	C	30,0	22	24	23	23	23
	F	9,1	7	7	7	7	7
	KDS	1,6	1	-	-	-	1
	S	45,2	34	36	34	34	34
	VPK	3,5	3	-	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
(AC) Lycksele	M	7,3	3	3	3	3	3
	C	16,2	7	7	7	7	7
	F	17,2	8	8	8	8	8
	KDS	9,4	4	4	4	4	4
	S	49,0	23	23	23	23	23
	VPK	0,7	-	-	-	-	-
	Ö	0,2	-	-	-	-	-
Nordmaling	M	9,0	3	3	3	3	3
	C	28,0	8	8	8	8	8
	F	12,7	4	4	4	4	4
	KDS	5,1	2	2	2	2	2
	S	44,8	14	14	14	14	14
	VPK	0,3	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Norsjö	M	5,7	2	2	2	2	2
	C	22,0	9	9	9	9	9
	F	17,9	7	7	7	7	7
	KDS	4,3	2	2	2	2	2
	S	43,7	18	18	18	18	18
	VPK	6,3	3	3	3	3	3
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Robertsfors	M	6,8	3	3	3	3	3
	C	36,6	15	15	15	15	15
	F	13,6	5	6	5	5	5
	KDS	3,95	2	-	2	2	2
	S	32,0	13	14	13	13	13
	VPK	0,4	-	-	-	-	-
	Samlp. LB	6,7	3	3	3	3	3
Skellefteå	M	7,7	6	5	5	5	5
	C	24,2	17	16	16	16	16
	F	11,3	6	8	7	7	7
	KDS	4,5	3	3	3	3	3
	S	48,4	33	33	32	32	32
	VPK	3,6	-	-	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
	Ö	0,1	-	-	-	-	-
Sorsele	M	3,4	1	-	1	1	1
	C	18,3	6	6	6	6	6
	F	16,8	5	6	5	5	5
	KDS	9,8	3	3	3	3	3
	S	37,8	12	13	12	12	12
	VPK	3,5	1	-	1	1	1
	Komm. saml.	10,4	3	3	3	3	3
Storuman	M	11,4	5	5	5	5	5
	C	18,4	8	8	8	8	8
	F	18,0	7	8	7	7	7
	KDS	7,9	3	3	3	3	3
	S	40,1	17	17	17	17	17
	VPK	0,7	-	-	-	-	-
	Sam. för bygd	3,3	1	-	1	1	1
Umeå	M	9,3	6	6	6	6	6
	C	26,5	17	18	17	17	17
	F	12,0	8	8	8	8	8
	KDS	3,4	2	-	2	2	2
	S	43,5	29	30	29	29	29
	VPK	4,04	3	3	3	3	3
	Ö	0,4	-	-	-	-	-
Vilhelmina	M	5,1	2	2	2	2	2
	C	20,6	7	7	7	7	7
	F	13,8	5	5	5	5	5
	KDS	6,0	2	2	2	2	2
	S	50,3	18	18	18	18	18
	VPK	4,2	1	1	1	1	1
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspär

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Vindeln	M	10,2	4	4	4	4	4
	C	30,1	10	10	10	10	10
	F	18,5	6	6	6	6	6
	KDS	4,6	2	2	2	2	2
	S	36,2	13	13	13	13	13
	VPK	0,2	—	—	—	—	—
	Ö	0,3	—	—	—	—	—
Vännäs	M	9,9	4	4	4	4	4
	C	29,8	12	12	12	12	12
	F	14,1	6	6	6	6	6
	KDS	5,1	2	2	2	2	2
	S	40,1	17	17	17	17	17
	VPK	0,7	—	—	—	—	—
	Ö	0,4	—	—	—	—	—
Åsele	M	4,5	2	2	2	2	2
	C	23,4	10	10	10	10	10
	F	15,0	6	7	6	6	6
	KDS	2,8	1	—	—	1	1
	S	50,9	21	22	22	21	21
	VPK	3,2	1	—	1	1	1
	Ö	0,2	—	—	—	—	—
(BD) Arjeplog	M	2,7	1	—	—	1	1
	C	19,8	6	6	6	6	6
	F	7,8	2	3	3	2	2
	KDS	2,8	1	—	—	1	1
	S	43,1	14	14	14	14	14
	VPK	23,8	7	8	8	7	7
	Ö	—	—	—	—	—	—
Arvidsjaur	M	4,6	2	2	2	2	2
	C	18,5	7	8	8	7	7
	F	6,5	3	3	3	3	3
	KDS	2,4	1	—	—	1	1
	S	51,6	21	21	21	21	21
	VPK	16,2	7	7	7	7	7
	Ö	0,1	—	—	—	—	—
Boden	M	10,4	5	5	5	5	5
	C	18,1	9	9	9	9	9
	F	7,0	3	4	3	3	3
	KDS	3,2	2	—	2	2	2
	S	51,2	25	26	25	25	25
	VPK	9,9	5	5	5	5	5
	Ö	0,2	—	—	—	—	—

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Gällivare	M	10,8	4	5	5	4	4
	C	12,9	5	6	5	5	5
	F	3,7	2	-	2	2	2
	KDS	0,7	-	-	-	-	-
	S	47,8	20	21	20	20	20
	VPK	21,4	9	9	9	9	9
	SKP	2,2	1	-	-	1	1
	Ö	0,5	-	-	-	-	-
Haparanda	M	11,9	5	5	5	5	5
	C	25,4	10	10	10	10	10
	F	4,3	2	2	2	2	2
	KDS	-	-	-	-	-	-
	S	43,0	18	18	18	18	18
	VPK	10,4	4	4	4	4	4
	Kommun. väl	4,8	2	2	2	2	2
Jokkmokk	M	4,7	2	2	2	2	2
	C	8,3	3	3	3	3	3
	F	4,6	1	2	2	2	2
	KDS	0,3	-	-	-	-	-
	S	37,8	13	14	13	13	13
	VPK	17,3	7	6	6	6	6
	J:s fria dem.	22,5	8	8	8	8	8
	Samernas väl	3,3	1	-	1	1	1
	Ö	1,2	-	-	-	-	-
Kalix	M	7,4	3	3	3	3	3
	C	18,1	7	8	7	7	7
	F	3,8	2	-	2	2	2
	KDS	1,0	-	-	-	-	-
	S	60,0	25	26	25	25	25
	VPK	8,8	4	4	4	4	4
	SKP	0,9	-	-	-	-	-
		Ö	0,1	-	-	-	-
Kiruna	M	5,9	3	3	3	3	3
	C	12,7	6	6	6	6	6
	F	8,4	4	4	4	4	4
	KDS	1,7	1	-	-	-	1
	S	50,2	22	23	23	23	22
	VPK	21,0	9	9	9	9	9
		Ö	0,1	-	-	-	-
Luleå	M	9,6	5	6	6	6	6
	C	19,1	11	12	12	12	12
	F	8,5	5	5	5	5	5
	KDS	2,5	2	-	-	1	1
	S	48,5	31	31	31	30	30
	VPK	10,8	7	7	7	7	7
	SKP	0,8	-	-	-	-	-
		Ö	0,2	-	-	-	-

Mandatfördelning i kommunerna vid olika höjd på mandatspärren

Kommun	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Pajala	M	7,0	3	3	3	3	3
	C	17,5	7	7	7	7	7
	F	4,7	2	2	2	2	2
	KDS	2,1	1	-	-	1	1
	S	43,3	18	19	19	18	18
	VPK	22,5	9	10	10	9	9
	Socialist	2,9	1	-	-	1	1
Piteå	M	5,5	3	3	3	3	3
	C	21,0	11	11	11	11	11
	F	4,4	2	2	2	2	2
	KDS	6,8	3	3	3	3	3
	S	52,9	27	27	27	27	27
	VPK	9,4	5	5	5	5	5
Älvsbyn	M	3,04	1	-	1	1	1
	C	19,0	7	8	7	7	7
	F	5,6	2	2	2	2	2
	KDS	5,4	2	2	2	2	2
	S	49,7	20	20	20	20	20
	VPK	17,4	7	7	7	7	7
Överkalix	M	4,2	1	1	1	1	1
	C	20,1	6	7	6	6	6
	F	3,6	1	-	1	1	1
	KDS	1,0	-	-	-	-	-
	S	55,1	18	18	18	18	18
	VPK	16,0	5	5	5	5	5
Övertorneå	M	9,1	4	4	4	4	4
	C	31,4	12	12	12	12	12
	F	2,4	1	-	-	1	1
	KDS	0,1	-	-	-	-	-
	S	41,6	16	17	17	16	16
	VPK	15,3	6	6	6	6	6
	Ö	0,1	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i *landstingen* vid olika höjd på mandatspär

Landsting	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Stockholms läns landsting	M	21,4	33	33	33	33	32
	C	18,0	29	27	27	27	27
	F	11,5	16	17	17	17	17
	KDS	1,1	-	-	-	-	2
	S	39,1	61	60	60	60	58
	VPK	7,7	10	12	12	12	12
	SKP	1,0	-	-	-	-	1
Uppsala läns landsting	M	12,4	6	6	6	6	6
	C	26,2	13	13	13	13	13
	F	10,4	6	5	5	5	5
	KDS	1,8	-	-	-	-	1
	S	43,4	22	22	22	22	21
	VPK	5,1	2	3	3	3	3
	SKP	0,6	-	-	-	-	-
Södermanlands läns landsting	M	11,0	6	6	6	6	6
	C	22,9	14	13	13	13	13
	F	9,6	5	6	5	5	5
	KDS	1,99	-	-	-	-	1
	S	50,5	29	30	29	29	28
	VPK	3,6	1	-	2	2	2
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Östergötlands läns landsting	M	13,8	12	13	12	12	12
	C	24,2	23	23	22	21	21
	F	7,4	6	7	7	6	6
	KDS	2,9	1	-	-	3	3
	S	47,5	43	44	43	42	42
	VPK	3,7	2	-	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Jönköpings läns landsting	M	13,7	9	10	10	9	9
	C	28,1	20	20	20	20	20
	F	10,5	8	7	7	7	7
	KDS	6,5	4	5	5	4	4
	S	38,3	28	27	27	27	27
	VPK	2,6	-	-	-	2	2
	SKP	0,2	-	-	-	-	-
Kronobergs läns landsting	M	14,2	5	6	6	6	6
	C	34,0	16	14	14	14	14
	F	6,3	2	3	3	2	2
	KDS	2,1	-	-	-	1	1
	S	38,7	17	15	15	15	15
	VPK	4,02	-	2	2	2	2
	SKP	0,2	-	-	-	-	-
	Ö	0,5	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i *landstingen* vid olika höjd på mandatspär

Landsting	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Kalmar läns landsting	M	14,0	8	9	8	8	8
	C	30,0	20	19	18	18	18
	F	5,6	1	3	3	3	3
	KDS	2,9	—	—	—	2	2
	S	43,6	29	27	27	25	25
	VPK SKP	3,8 0,2	— —	— —	— —	2 —	2 —
Blekinge läns landsting	M	11,3	5	4	4	4	4
	C	22,8	9	8	8	8	8
	F	9,9	3	4	4	4	4
	KDS	1,95	—	—	—	—	1
	S	49,6	19	18	18	18	18
	VPK SKP	4,1 0,2	— —	2 —	2 —	2 —	1 —
Kristianstads läns landsting	M	14,3	9	9	9	9	9
	C	31,5	20	20	20	20	20
	F	8,8	5	6	6	6	5
	KDS	2,1	—	—	—	1	1
	S	41,2	28	27	27	26	26
	VPK SKP	1,9 0,1	— —	— —	— —	— —	1 —
Malmöhus läns landsting	M	16,4	18	19	19	18	18
	C	26,2	30	30	30	29	29
	F	8,2	7	9	9	9	9
	KDS	1,0	—	—	—	—	1
	S	45,3	52	51	51	50	49
	VPK SKP	2,5 0,1	2 —	— —	— —	3 —	3 —
Hallands läns landsting	M	14,5	8	8	8	8	7
	C	36,5	20	20	20	19	19
	F	8,0	3	4	4	4	4
	KDS	1,0	—	—	—	—	—
	S	35,9	19	19	19	19	19
	VPK SKP	2,4 0,1	— —	— —	— —	1 —	1 —
	Fria dem.	1,6	1	—	—	—	1
Göteborg och Bohus läns landsting	M	14,7	11	9	9	9	9
	C	24,1	14	15	14	14	14
	F	17,6	10	11	11	11	10
	KDS	1,4	—	—	—	—	1
	S	38,1	23	24	23	23	23
	VPK SKP	3,9 —	1 —	— —	2 —	2 —	2 —

Mandatfördelning i landstingen vid olika höjd på mandatspärri

Landsting	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Älvsborgs läns landsting	M	15,2	15	15	14	14	14
	C	29,0	28	28	27	27	26
	F	10,4	10	10	10	10	10
	KDS	1,9	-	-	-	-	2
	S	40,1	38	39	38	38	37
	VPK	3,1	1	-	3	3	3
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
Skaraborgs läns landsting	M	14,8	11	10	9	9	9
	C	32,4	21	21	20	20	20
	F	10,7	6	7	7	6	6
	KDS	3,2	-	-	2	2	2
	S	36,0	23	23	23	22	22
	VPK	2,7	-	-	-	2	2
	SKP	0,1	-	-	-	-	-
Värmlands läns landsting	M	10,6	7	8	8	8	8
	C	25,6	18	18	18	18	18
	F	9,3	6	7	7	7	6
	KDS	1,0	-	-	-	-	1
	S	48,3	38	34	34	34	34
	VPK	4,8	1	3	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
Örebro läns landsting	M	9,3	6	6	6	6	6
	C	23,6	14	15	15	15	15
	F	9,6	6	6	6	6	6
	KDS	2,4	-	-	-	1	1
	S	49,6	32	31	31	30	30
	VPK	4,5	3	3	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
	Ö	0,4	-	-	-	-	-
Västmanlands läns landsting	M	9,5	3	6	6	6	6
	C	23,0	17	14	14	14	14
	F	9,5	5	6	6	6	6
	KDS	1,7	-	-	-	-	1
	S	50,5	35	32	32	32	31
	VPK	5,2	1	3	3	3	3
	SKP	0,5	-	-	-	-	-
Kopparbergs läns landsting	M	7,9	4	6	6	6	5
	C	30,2	23	21	21	21	21
	F	7,0	1	5	5	5	5
	KDS	1,95	-	-	-	-	1
	S	46,8	38	32	32	32	32
	VPK	4,7	1	3	3	3	3
	SKP	0,4	-	-	-	-	-
	Ö	1,0	-	-	-	-	-

Mandatfördelning i *landstingen* vid olika höjd på mandatspärren

Landsting	Parti	% 1973	Mandat 1973	4 %	3 %	2 %	Ingen spärr
Gävleborgs läns landsting	M	6,7	3	5	5	5	5
	C	26,1	20	18	18	18	18
	F	7,3	4	5	5	5	5
	KDS	1,6	—	—	—	—	1
	S	49,7	36	34	34	34	33
	VPK	8,3	5	6	6	6	6
	SKP	0,3	—	—	—	—	—
Västernorrlands läns landsting	M	6,9	3	5	5	5	5
	C	27,2	20	19	19	18	18
	F	5,9	2	4	4	4	4
	KDS	2,7	1	—	—	2	2
	S	50,4	38	34	34	33	33
	VPK	6,3	2	4	4	4	4
	SKP	0,4	—	—	—	—	—
Jämtlands läns landsting	M	8,0	1	3	3	3	3
	C	30,6	12	11	10	10	10
	F	7,2	1	2	2	2	2
	KDS	1,6	—	—	—	—	—
	S	48,2	19	17	17	17	17
	VPK	3,98	—	—	1	1	1
	SKP	0,3	—	—	—	—	—
Västerbottens läns landsting	M	8,3	5	4	4	4	4
	C	25,3	14	14	14	14	14
	F	12,5	7	7	7	7	7
	KDS	4,6	2	3	2	2	2
	S	45,2	25	25	24	24	24
	VPK	3,3	—	—	2	2	2
	SKP	0,5	—	—	—	—	—
Norrbottens läns landsting	M	7,9	4	5	5	5	5
	C	18,2	12	12	12	11	11
	F	5,8	1	4	4	4	4
	KDS	2,3	—	—	—	1	1
	S	51,6	36	33	33	33	33
	VPK	13,5	10	9	9	9	9
	SKP	0,6	—	—	—	—	—

Bilaga 2

Mandatfördelningen på valkretsar vid valet till kommunfullmäktige år 1973 jämförd med en mandatfördelning beräknad efter antalet röstberättigade

TABELL 1 Mandatfördelning enligt två olika metoder

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
Botkyrka				
Valkrets	1	30	28	- 2
	2	31	33	+ 2
Summa		61	61	
Haninge				
Valkrets	1	30	31	+ 1
	2	31	30	- 1
Summa		61	61	
Huddinge				
Valkrets	1	26	27	+ 1
	2	25	24	- 1
Summa		51	51	
Järfälla				
Valkrets	1	21	22	+ 1
	2	30	29	- 1
Summa		51	51	
Nacka				
Valkrets	1	22	23	+ 1
	2	33	32	- 1
Summa		55	55	
Norrtälje				
Valkrets	1	30	30	0
	2	27	27	0
Summa		57	57	
Sollentuna				
Valkrets	1	28	28	0
	2	23	23	0
Summa		51	51	
Solna				
Valkrets	1	25	26	+ 1
	2	26	25	- 1
Summa		51	51	
Stockholm				
Valkrets	1	13	14	+ 1
	2	14	16	+ 2
	3	14	15	+ 1
	4	13	13	0
	5	13	12	- 1

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
	6	16	15	-1
	7	18	16	-2
Summa		101	101	
Södertälje				
Valkrets	1	14	17	+3
	2	18	17	-1
	3	15	14	-1
	4	14	13	-1
Summa		61	61	
Täby				
Valkrets	1	21	22	+1
	2	30	29	-1
Summa		51	51	
Uppsala				
Valkrets	1	17	16	-1
	2	16	16	0
	3	16	16	0
	4	16	17	+1
	5	16	16	0
Summa		81	81	
Eskilstuna				
Valkrets	1	21	22	+1
	2	23	21	-2
	3	19	20	+1
	4	16	16	0
Summa		79	79	
Nyköping				
Valkrets	1	15	16	+1
	2	18	17	-1
	3	15	15	0
	4	13	13	0
Summa		61	61	
Finspång				
Valkrets	1	20	20	0
	2	18	17	-1
	3	17	18	+1
Summa		55	55	
Linköping				
Valkrets	1	31	31	0
	2	21	20	-1
	3	27	28	+1
Summa		79	79	
Mjölby				
Valkrets	1	27	27	0
	2	24	24	0
Summa		51	51	

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
Motala				
Valkrets	1	17	17	0
	2	17	17	0
	3	16	15	-1
	4	15	16	+1
Summa		65	65	
Norrköping				
Valkrets	1	17	18	+1
	2	23	24	+1
	3	26	25	-1
	4	19	18	-1
Summa		85	85	
Jönköping				
Valkrets	1	15	14	-1
	2	17	17	0
	3	16	17	+1
	4	19	18	-1
	5	14	15	+1
Summa		81	81	
Nässjö				
Valkrets	1	35	35	0
	2	22	22	0
Summa		57	57	
Växjö				
Valkrets	1	32	31	-1
	2	29	30	+1
Summa		61	61	
Kalmar				
Valkrets	1	31	31	0
	2	30	30	0
Summa		61	61	
Oskarshamn				
Valkrets	1	29	29	0
	2	22	22	0
Summa		51	51	
Västervik				
Valkrets	1	37	38	+1
	2	38	37	-1
Summa		75	75	
Gotland				
Valkrets	1	26	26	0
	2	22	22	0
	3	23	23	0
Summa		71	71	
Karlskrona				
Valkrets	1	21	20	-1
	2	17	17	0

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
	3	19	20	+ 1
	4	18	18	0
Summa		75	75	
Hässleholm				
Valkrets	1	30	30	0
	2	31	31	0
Summa		61	61	
Kristianstad				
Valkrets	1	25	26	+ 1
	2	23	23	0
	3	23	22	- 1
Summa		71	71	
Helsingborg				
Valkrets	1	22	24	+ 2
	2	21	20	- 1
	3	22	21	- 1
Summa		65	65	
Lund				
Valkrets	1	35	35	0
	2	30	30	0
Summa		65	65	
Malmö				
Valkrets	1	21	20	- 1
	2	18	19	+ 1
	3	22	22	0
Summa		61	61	
Trelleborg				
Valkrets	1	26	28	+ 2
	2	25	23	- 2
Summa		51	51	
Halmstad				
Valkrets	1	15	16	+ 1
	2	12	14	+ 2
	3	14	11	- 3
	4	15	15	0
	5	15	15	0
Summa		71	71	
Varberg				
Valkrets	1	27	27	0
	2	24	24	0
Summa		51	51	
Göteborg				
Valkrets	1	21	20	- 1
	2	22	20	- 2
	3	17	20	+ 3
	4	21	21	0
Summa		81	81	

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
Möndal				
	Valkrets 1	29	30	+ 1
	2	32	31	- 1
	Summa	61	61	
Uddevalla				
	Valkrets 1	21	22	+ 1
	2	22	21	- 1
	3	18	18	0
	Summa	61	61	
Borås				
	Valkrets 1	17	16	- 1
	2	14	15	+ 1
	3	11	12	+ 1
	4	12	11	- 1
	5	11	11	0
	6	14	14	0
	Summa	79	79	
Trollhättan				
	Valkrets 1	25	27	+ 2
	2	26	24	- 2
	Summa	51	51	
Skövde				
	Valkrets 1	29	29	0
	2	30	30	0
	Summa	59	59	
Karlstad				
	Valkrets 1	30	30	0
	2	31	31	0
	Summa	61	61	
Karlskoga				
	Valkrets 1	23	23	0
	2	28	28	0
	Summa	51	51	
Örebro				
	Valkrets 1	14	14	0
	2	12	12	0
	3	13	12	- 1
	4	15	14	- 1
	5	11	13	+ 2
	Summa	65	65	
Västerås				
	Valkrets 1	11	13	+ 2
	2	19	18	- 1
	3	17	17	0
	4	18	17	- 1
	Summa	65	65	

Kommun		Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
Borlänge				
Valkrets	1	23	22	- 1
	2	19	20	+ 1
	3	19	19	0
Summa		61	61	
Falun				
Valkrets	1	29	29	0
	2	32	32	0
Summa		61	61	
Ludvika				
Valkrets	1	16	16	0
	2	17	17	0
	3	18	18	0
Summa		51	51	
Vansbro				
Valkrets	1	17	17	0
	2	17	17	0
	3	15	15	0
Summa		49	49	
Gävle				
Valkrets	1	34	36	+ 2
	2	21	20	- 1
	3	20	19	- 1
Summa		75	75	
Sandviken				
Valkrets	1	32	32	0
	2	19	19	0
Summa		51	51	
Söderhamn				
Valkrets	1	27	27	0
	2	24	24	0
Summa		51	51	
Kramfors				
Valkrets	1	29	29	0
	2	32	32	0
Summa		61	61	
Sollefteå				
Valkrets	1	30	30	0
	2	31	31	0
Summa		61	61	
Sundsvall				
Valkrets	1	20	19	- 1
	2	20	20	0
	3	21	21	0
	4	20	21	+ 1
Summa		81	81	

Kommun	Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
Örnsköldsvik			
Valkrets 1	26	26	0
2	35	35	0
Summa	61	61	
Östersund			
Valkrets 1	42	42	0
2	33	33	0
Summa	75	75	
Skellefteå			
Valkrets 1	15	15	0
2	13	13	0
3	17	17	0
4	20	20	0
Summa	65	65	
Umeå			
Valkrets 1	35	31	- 4
2	30	34	+ 4
Summa	65	65	
Jokkmokk			
Valkrets 1	21	21	0
2	14	14	0
Summa	35	35	
Luleå			
Valkrets 1	32	32	0
2	29	29	0
Summa	61	61	
Piteå			
Valkrets 1	26	26	0
2	25	25	0
Summa	51	51	

TABELL 2 En komprimerad bild av tabell 1. Kommuner.

	Antal	Procent
Kommuner med valkretsindelning i valet år 1973	62	100,0
Kommuner utan skillnad i mandattilldelning	26	41,9
Kommuner där ingen skillnad är större än 1 mandat	23	37,1
Kommuner där ingen skillnad är större än 2 mandat	9	14,5
Kommuner där ingen skillnad är större än 3 mandat	3	4,8
Kommuner där ingen skillnad är större än 4 mandat	1	1,6

TABELL 3 En komprimerad bild av tabell 1. Valkretsar.

	Antal	Procent
Kommunvalkretsar i valet år 1973	176	100,0
Valkretsar utan skillnad i mandattilldelning	85	48,3
Valkretsar där skillnaden är 1 mandat	71	40,3
Valkretsar där skillnaden är 2 mandat	15	8,5
Valkretsar där skillnaden är 3 mandat	3	1,7
Valkretsar där skillnaden är 4 mandat	2	1,1

(Källa: Allmänna valen 1973 (SOS). Del 2. Kommunala valen den 16 september. Statistiska Centralbyrån. Stockholm 1974.)

Bilaga 3

Mandatfördelningen på valkretsar vid valet till Stockholms läns landsting år 1973 jämförd med en mandatfördelning beräknad efter antalet röstberättigade

Valkrets	Mandat efter folkmängd	Mandat efter röstberättigade	Mandatskillnad
1	9	11	+ 2
2	10	12	+ 2
3	10	11	+ 1
4	9	10	+ 1
5	9	9	0
6	11	12	+ 1
7	13	12	- 1
A	10	10	0
B	9	8	- 1
C	12	11	- 1
D	8	9	+ 1
E	10	9	- 1
F	10	8	- 2
G	11	10	- 1
H	8	7	- 1
Summa	149	149	

Innehåll	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde 1975-04-03	21
1 Inledning	21
2 Gällande bestämmelser	22
2.1 Antalet landstingsmän och valkretsindelningen vid landstingsval	22
2.2 Antalet kommunfullmäktige och valkretsindelningen vid val av kommunfullmäktige	23
2.3 Valsystemet vid riksdagsval	25
2.4 Röstsammanräkning och mandatfördelning vid landstings- och kommunfullmäktigval	26
3 Kommunalvalskommittén	27
3.1 Antalet landstingsmän och fördelningen av landstingsmandaten på valkretsarna	27
3.2 Valsystemet vid landstingsval	28
3.3 Valsystemet vid val av kommunfullmäktige	32
3.4 Antalet kommunfullmäktige och valkretsindelningen vid val av kommunfullmäktige	33
4 Remissyttrandena	34
4.1 Allmänna synpunkter rörande behovet av ett nytt valsystem för de kommunala valen	34
4.2 Småpartispärren	36
4.3 Valkretsindelningen	40
4.4 Krav på ytterligare utredning	41
5 Utredningen om den kommunala demokratin	42
5.1 Undersökning av småpartier på lokal nivå	43
5.1.1 Undersökningens syfte	43
5.1.2 Förekomst av lokala partier	43
5.1.3 Uppkomsten av lokala partier	44
5.1.4 Värdemässig orientering	44
5.1.5 Småpartiernas organisation	44
5.1.6 Verksamhetens inriktning	45
5.1.7 Partiaktiviteter	45
5.1.8 Ekonomi	45
5.1.9 Småpartier i vågmästarställning	46
5.2 Undersökning av effekten av olika småpartispärrar	46
5.2.1 Undersökningens uppläggning	46
5.2.2 Val till kommunfullmäktige	46
5.2.3 Val till landsting	47

5.3 Utredningens sammanfattande synpunkter på småpartiernas roll och effekter av småpartispärrar	48
6 Rösträttsutredningen	50
7 Vissa undersökningar	51
8 Föredraganden	52
8.1 Bakgrund	52
8.2 Behov av nytt system för de kommunala valen	54
8.3 Förbättrad proportionalitet genom ändrade regler för valkretsindelningen	55
8.4 Förbättrad proportionalitet genom utjämningsmandat	55
8.5 Småpartispärr	57
8.6 Valkretsindelningen	58
9 Upprättade lagförslag	59
10 Specialmotivering	60
10.1 Förslaget till lag om ändring i landstingslagen	61
10.2 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen	68
10.3 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen för Stockholm	68
10.4 Förslaget till lag om ändring i vallagen	68
11 Hemställan	72
Beslut	72
Bilaga 1 Effekten av mandatspärr vid val till kommuner och landsting	73
Bilaga 2 Mandatfördelningen på valkretsar vid valet till kommunfullmäktige år 1973 jämförd med en mandatfördelning beräknad efter antalet röstberättigade	127
Bilaga 3 Mandatfördelningen på valkretsar vid valet till Stockholms läns landsting år 1973 jämförd med en mandatfördelning beräknad efter antalet röstberättigade	135

